

ВОЈНО ДЕЛО

ОПШТЕВОЈНИ ТЕОРИСКИ ЧАСОПИС

БРОЈ 6

ЈУН 1953

ГОДИНА V

Генерал-потпуковник **ДУШАН КВЕДЕР**

ТЕРИТОРИЈАЛНИ РАТ

I

Други светски рат научио је много чему ратнике свију земаља. Једна од тих многобројних поука била би и ова:

Све агресијом угрожене земље спремиле су одбрану својих територија у виду фронталног отпора дуж својих граница. Агресор је, користећи се својим предностима у односу над жртвом, ломио ту врсту отпора у једној земљи за другом. Његове моторизоване колоне пробијале су се иза линије фронта; јаки клинови забијали су се дубоко у унутрашњост нападнуте територије; долазило је до отсецања читавих подручја и окружавања појединих делова браниоачевој војске. У таквим ситуацијама поједини изоловани команданти дизали су руке увис, читаве јединице су се предавале или биле уништене. Војска се распала, капитулирала и пошла у заробљеништво, а непријатељ је релативно мирно, уз помоћ званичне капитулације, завршио окупацију земље. Таквој судбини земаља допринели су и разни политички фактори, као: јака агентура пете колоне, издајнички елементи у врховима владајућих кругова, капитулантске тежње у војним рукаводствима, као и други постојећи политички антагонизми. Тако су ликвидирани једна за другом Пољска, Данска, и Норвешка, Белгија, Холандија и Француска, Југославија и Грчка. Неуспех фронталног отпора против агресије повукао је за собом, као једину последицу, капитулацију владајућих кругова и постојећих армија. Једини изузетак чинило је неколико јединица које су се повукле, углавном бродовима, иза опште савезничке линије и тамо, лишене попутне домаћег људства, продужиле борбу у саставу савезничких армија.

Шта се дешавало са окупираним народима? Већина тих народа је, утучена поразом и деморализована капитулацијом, прихватила окупацију као неминовно зло. Развиле су се разне форме отвореног и прикривеног колаборационизма. Људски потенцијал и привреда тих народа престали су да буду активни фактор савезничког блока, шта-

више, они су постали активни фактор непријатељске стратегије. Дошла је у питање и национална част тих народа.

Продужењем рата у светским размерама, окупирани народи су полако излазили из ошамућености и долазили до сазнања да поразом у фронталном отпору агресији рат против непријатеља још није завршен. Они су се полако будили, проналазили у себи прогресивне и борбене снаге и отпочели са активним отпором против окупатора. Међутим, у многим земљама тај покрет није добио потребан замах све до краја рата, јер се ограничавао углавном на привредну саботажу, избегавајући отворене сукобе са непријатељском оружаном снагом. Стратегиски значај тих покрета отпора остао је веома ограничен; огромне потенцијалне резерве окупираних народа остале су већим делом неискоришћене за савезничку стратегију.

Поред других, политичких разлога, као и тешко схватљивог неразумевања савезничког војног руководства у погледу војне вредности отпора окупираних народа, једна од главних тешкоћа у развоју ослободилачких ратова састојала се у томе што су обучена предратна војска, њен командни састав, оружје и опрема капитулацијом добровољно предати непријатељу. Никакве припреме, ни материјалне, ни организацијске, ни психолошке, нису биле на време предузете да се још у мирно доба, када су сви услови за то постојали, постави основа за један ослободилачки рат против окупатора. Зато је већина ослободилачких покрета морала разноврсним импровизацијама, мукама и жртвама да ствара нову оружану снагу.

Без сумње, најдаље на том путу отишао је ослободилачки покрет у Југославији. Он је показао да устанак против окупатора не треба ограничити само на привредну саботажу и мање акције герилаца, већ да се рат са успехом може водити и са већим регуларним јединицама у виду правог територијалног рата, и то све до коначног ослобођења земље властитим снагама.

Ето, то је, без улепшавања, поред многих других ствари, показао Други светски рат.

Како данас, у латентној опасности новог светског рата, стоји са тим истим проблемом?

Несумњиво, већ данас у Европи постоји неколико земаља које имају реалних перспектива за успешно извођење фронталне одбране у случају агресије.¹⁾ Оне земље чије се границе поклапају са одбранбеном линијом Атлантског пакта, а поготово оне које располажу јаким властитим одбранбеним снагама, не би имало никаквог смисла да, одустајањем а приори од фронталног отпора, добровољно препусте непријатељу делове своје територије и допусте му да без отпора поседне важне административне и индустријске центре земље. Оне,

¹⁾ Међу те земље, свакако, спада и Југославија чије одбранбене могућности, нарочито на њеним основним, за земљу најбитнијим стратегиским правцима, сваки даном расту благодарећи властитим средствима и изворима, а које су се у последње време још и знатно повећале савезништвом са Грчком и Турском и добијањем помоћи у ратном материјалу од стране САД.

свакако, имају разлога и оправдања да настоје да одбију агресију још у граничном подручју или барем негде у блиској дубини своје територије. Штавише, оне би требало да уложи све напоре да противофанзивом протерају нападача из своје отаџбине, да га отерају преко граница и разбију на његовој властитој територији. То је, свакако, најбољи и најидеалнији одговор на сваку агресију. Зато армије тих земаља треба да буду организоване за модеран начин фронталног ратовања и модерну отсудну одбрану и противофанзиву, и у складу са тим обучене и опремљене савременим тешким и лаким наоружањем.

Али, изузимајући неколико држава, остале земље у Европи данас још немају материјалних услова за примену такве концепције одбране као једино могуће. Напротив, примена концепције отсудне фронталне одбране могла би да буде фатална за ону земљу у којој би она дошла у раскорак са стварним могућностима одбране, тј. ако би агресор успео да против те државе створи изразиту надмоћност у снагама и средствима и рационално искористи сва остала средства за постизање успеха. Упорним инсистирањем да се фронталним отпором задржи агресија, иако за успешну одбрану нема услова, уствари се само иде на руку непријатељу, јер му се даје могућност да браниоцу наметне уништавајућу битку у којој бранилац може изгубити своју војску. Опет би се могле поновити ситуације које су биле толико типичне за 1939, 1940 и 1941 годину.

Такав очајнички, самоубилачки подвиг пробудио би, додуше, у свету дивљење херојству и одважности браниоца, али би, објективно, учинио рђаву услугу и свом народу и светској одбрани од агресије: народ би изгубио своју војску, своју војну организацију, своје обучене кадрове и своје наоружање, па и свој морал, што је такође од битног значаја. Зато предвиђање евентуалне окупације неких земаља у Западној Европи, засада, још не претставља ни песимизам ни дефетизам. Однос снага, које данас могу да поставе два антагонистичка блока један према другом, исувише је познат да се унапред не би могла искључити једна таква могућност за сваку земљу. Гледајући могућности окупације реално и смело у очи, свака угрожена земља мора јасно да одговори на питање: какву концепцију одбране треба усвојити и какав рат припремити и водити, да би се избегла капитулација и у случају да надмоћни непријатељ упадне у земљу?

Прво чему ће свака таква земља прибећи биће то да предвиди планско повлачење на унапред предвиђене линије, односно рејоне, где би фронтални отпор могао успешно да се настави. У крајњем случају, то се може постићи и повлачењем на територију једне или више савезничких земаља, где би се фронтални рат наставио раме уз раме са савезничким армијама. Међутим, као што је пример Другог светског рата показао, то се често и не може постићи. За успешно фронтално повлачење пред надмоћним непријатељем треба јака армија. Поред тога, за повлачење свих снага нема ни разлога. Препустити голорук народ насиљу окупатора не би ни било правилно. И у том случају део снага требало би да остане на окупираној територији.

Према томе, земља која нема могућности за повлачење читаве своје армије упоредо са савезничким фронтом, односно она земља која успе да само један део своје армије повуче на територију суседа у склоп стабилизovanог фронта, тиме још никако није решила питање свога учешћа у рату. Управо, баш у том моменту она ће бити постављена пред судбоносну одлуку: шта урадити?

У том моменту за такву земљу могуће су само две варијанте: или капитулирати, или продужити рат у новој форми која одговара измењеној ратној ситуацији и новом односу снага.

Несумњиво је да капитулација, као акт националне срамоте, деморализује народ и отвара пут колаборационизму и разноврсним облицима националне издаје. Капитулацијом народ губи оно што је много важније од саме територије — своју војску, тј. средство за добијање поновне слободе, па и територије. А што је најважније, при коначној перспективи победе једне коалиције у рату, капитулација једне савезничке земље, па чак и неутралне, коју је прегазио исти агресор, бесмислена је и непотребна. Она је штетна не само за ту земљу и морални лик те нације, него и за општесавезничку ствар. Она без потребе одлаже час победе и коалицији и самој себи и продужује трајање окупације, насиља и жртава.²⁾

У случају настављања рата у новој форми, бранилац не треба да допусти да му сувише јаки непријатељ у фронталним борбама, које у том моменту немају више изгледа на успех, уништи војну организацију, живу снагу војске, основно наоружање и залихе. Искуство ослободилачког рата у Југославији недвосмислено је показало да оно што је основно и што у рату треба одбранити није толико територија, колико жива снага. Никаква територија се не може одржати ако пропадне војска; свака изгубљена територија може се поново освојити ако је ту војска.

Према томе, ликвидацији класичног фронта не треба да следи никаква предаја и капитулација, него само промена форме рата. Класични, фронтални рат треба да уступи место мобилном, територијалном рату. Очигледно, та промена форме неће наступити увек одједанпут. Прва форма прераста у другу. Елементи територијалног рата појављују се већ у фронталном, а елементи фронталног остају у територијалном рату, они слабе или се ојачавају флукуацијом ратне ситуације, да би приближавањем победе све више замењивали форме територијалног са формама фронталног ратоводства. Тај прелазак се чак неће извршити на свим отсецима фронта одједанпут, већ постепено. Можда ће се извесне форме фронталног ратовања задржати и у току читавог рата, на пример, у одбрани неког државног редвија, ако за то постоје могућности.

²⁾ И за појединца капитулација не претставља решење проблема његове егзистенције. Иако се безусловно покори непријатељу, он, у савременим условима беспштедне окупације, тиме нипошто није осигурао ни живот свој и своје породице, а ни своје имање и каријеру. Данашње ropство претстављало би у већини случајева, ако не изненадну и брзу личну катастрофу, а оно свакако смрт у лаганој агонији.

Савремене армије у Европи треба данас да имају перспективе за вођење обе форме рата — фронталне и територијалне. Једино то може да спречи капитулацију и расуло војске, ако се фронтално ратовање на властитој територији покаже као безизгледно.

Ако једном те армије буду толико јаке да могу одбити сваки непријатељски напад, онда ће и отпасти потреба за територијалном стратегијом и тактиком као дефанзивним средством.

II

Досада у војној историји не постоји пример преласка фронталне форме рата у територијалну форму. Можда ће због тога неки војни теоретичари и практичари гледати на те идеје са извесном скепсом. Али, у свету се не раде само оне ствари које имају преседана у историји. У овом погледу је важно то да у историји имамо примера територијалних ратова самих, иако су они никли на другој основи и нису настали преласком из фронталног рата. У историји последњих 150 година имамо низ поучних примера партизанског рата. Свакако, најпоучнији и најразвијенији од њих је ослободилачки рат у Југославији, који се у последњим годинама ратних дејстава развио у прави територијални рат у пуном обиму. Већ и само тај пример довољан је да укаже на велику корисност такве форме рата како за сам учествујући народ, тако и за коалициону стратегију, а поготово да укаже на његову предност над капитулацијом и колаборационизмом. Студија југословенског ослободилачког рата претставља неисцрпан резервоар искустава и поука за теорију и праксу те форме рата.

Шта у најгрубљим цртама показује тај пример свима оним народима који су данас принуђени да предвиде и такву форму рата против агресора?

1. Југословенско искуство показало је, у првом реду, да територијални рат у савременим условима није више само „мали рат“ (иако он неминовно обухвата и типична дејства малог рата), већ и прави „велики рат“. Он се чак више и не би могао назвати просто „партизански рат“, јер су уз тај појам махом везане акције мањих јединица, вођене најчешће у корист једног домаћег или савезничког регуларног фронта. Под модерним територијалним ратом треба разумевати *самосталан* рат или барем интегрални саставни део једног општег коалиционог рата. Такав рат који води једна нација може да има исто толико значајне и далекосежне стратегиске циљеве, колико и фронтални рат те нације — све до циља дефинитивног ослобођења своје земље од непријатеља.

Модерни територијални рат је *регуларни* рат. Већ у историји имамо примера да се, поред многих ирегуларних герилских ратова, појављују дејства у позадини непријатеља која воде регуларне, мање или веће јединице. Наш југословенски ослободилачки рат је такође био територијални регуларни рат. Све наше јединице, од најмањих до највећих, водиле су своја борбена дејства по принципима регуларног

ратоводства; тим јединицама командовало се из једног центра. Регуларни карактер територијалних борбених дејстава потврђен је после рата (1949 године) и Међународном конвенцијом.

Савремени територијални рат је рат у коме дејства већих регуларних јединица сачињавају доминирајући елемент. Тај ће елемент бити доминантан од самог почетка код оне армије која ће из фронталне форме прећи на форму територијалног рата; међутим, код армије која се формира тек у току окупације, као што је то био случај са нашом ослободилачком војском, тај елемент појављује се тек у каснијој фази развитка армије и прогресивно се појачава све док не постане доминантан. (Код нас се то десило делимично још у 1942, а у целости већ у 1943 години).

У Југославији се показало да је за постојање већих регуларних јединица и за омогућавање њихових операција неопходно да се њихова дејства комбинују са широком активношћу мањих, такође регуларних, партизанских одреда и диверзантских група на терену, на комуникацијама и по градовима. Војска, која жели да води територијални рат, имаће велику предност ако се буде састојала из два дела: већих регуларних јединица за вођење већих операција, које ће дати пресудан печат и основну карактеристику читавој војсци, и великог броја партизанских и диверзантских јединица и група, које ће, као помоћно средство, надопуњавати дејство основног језгра војске.³⁾ Први део ће везати за себе главну, мобилну снагу непријатеља, а други ће распршити непријатеља и везати га за читав терен и тако отежати или чак спречавати његову концентрацију против основног дела војске. Чак и на крају 1944 године, када је наша Армија већ прелазила са форме територијалног на форму фронталног рата и већ имала 51 дивизију, код нас је још увек постојало 107 већих партизанских одреда и безброј мањих диверзантских група. То се показало као веома корисно.

Модеран територијални рат карактеристичан је по томе што га воде веће регуларне јединице — пукови, бригаде, дивизије и корпуси. Те јединице могу бити формиране у току самог рата, као што је то био случај код нас, или — у случају преласка једне војске из форме фронталног у форму територијалног рата — оне исте јединице које већ од раније постоје (тима што постају донекле мобилније, растерећеније и прилагођене новој форми борбених дејстава). Оне воде операције које су по форми нешто другојачије, али које по важности и циљевима не заостају за операцијама које се воде у фронталној форми ратовања. То су, дакле, операције већег стила, сукоби већих оперативних тела, у којима може учествовати и већи број дивизија с обе стране; то нису само мале чарке партизанских група са жандармима и патролама. Употребљено наоружање обе ратујуће стране у суштини не треба да се разликује, иако његова примена, можда, квантитативно

³⁾ Узгред речено: И за вођење модерног фронталног рата потребне су јединице за дејство у непријатељској позадини, у циљу одвлачења пажње и снага са фронта и дејства у позадини.

не достиже примену у фронталном рату. У нашем рату, поред пешадиског наоружања, употребљавани су с обе стране и артиљерија, и тенкови, и авијација, а то тешко оружје могло се је употребити и у далеко већој мери, само да смо га имали у оној мери колико смо желели и колико нам је било потребно.

Читаво наше искуство непобитно показује чињеницу да је у условима територијалног рата (чак и када је већи део основних центара земље и њених комуникација у рукама непријатеља) не само могуће постојање и борба већих тела, дивизија и корпуса,⁴⁾ већ и то да је са већим јединицама *лакше* водити такав рат и жети успехе.

Ову посебну форму регуларног рата целисходно је назвати *територијалним ратом* због тога што се тиме даје израза чињеници да се он води по читавој државној територији, а не дуж једног вишемање непрекидног фронта. Тиме се, природно, означава само форма вођења ратних дејстава, њихова основна стратесиска и тактичка концепција, а не њихова политичка и социјална садржина. По својој садржини, таква ће дејства претстављати *ослободилачки рат*. Међутим, ослободилачки рат не треба увек да буде и територијални рат. Он може да буде и мали рат, герила. Ослободилачки рат ће бити регуларни територијални рат само онда када његов основни носилац буду веће регуларне јединице, наслеђене од раније из фронталног рата или створене у току развитка саме ослободилачке војске. А само такав ослободилачки рат може и да победи.

За територијални рат нису типични крути, јасно обележени фронтови, иако до њих у извесној еластичној модификацији понекад може и доћи у току рата, а нарочито у његовој последњој фази, у фази дефинитивног истеривања непријатеља из земље. За ту форму рата карактеристично је коришћење читаве државне територије, независност од терена, и слободни маневри. Операције већих јединица се развијају час на једној час на другој просторији, а мањи партизански одреди својом герилском активношћу контролишу читаву државну територију. Где се појаве веће регуларне групације, настају ослобођена подручја, која се по оперативној потреби напуштају да би се на другом месту стварала нова. За време обостране појачане делатности (као што је то био случај у неким непријатељским офанзивама у току нашег рата), активирају се целокупне снаге са обе стране, све је у покрету и непрекидном дејству, свуда се налазе и наше и непријатељске снаге, практично нестаје скоро свих ослобођених подручја, али и скоро свих окупираних, долази до гигантског комешања две војске на једној огромној ничијој земљи, али су сви покрети с обе стране више-мање централизовано и плански руковођени. Таква је отприлике била, на пример, физиономија борби за време Шесте непријатељске офанзиве у нашој земљи.

⁴⁾ У том искуству ништа не мења ни чињеница што су наше дивизије за време рата, због објективних услова, биле обично нешто мање од нормалних (3—5 хиљада људи а и мање, а у последњој години и 8—10 хиљада људи). Да смо имали боље услове снабдевања, оне би могле бити и веће, а тиме би и њихови успеси били већи.

2. Територијални рат у цивилизованој земљи је организован, централизован и плански руковођен рат. У основи тог руковођења лежи дубоко познавање војне теорије, а нарочито компликоване стратегије и разноврсне тактике тог посебног типа рата, као и вештине примене тих принципа на конкретну војну и политичку ситуацију на свом ратишту. То руковођење је у свом општем обиму изричито централизовано, иако у детаљима претпоставља далеко већу самосталност и иницијативу потчињених него у фронталном рату. У јединственом, централизованом руковођењу регуларног територијалног рата лежи његова снага и предност над нерегуларним малим ратом.

Дисциплина у територијалном рату треба да буде исто толика, ако не још и чвршћа него у фронталном рату. Као што се код нас показало, она се не заснива толико на формалним прописима и принудним мерама, колико на високој свести бораца и официра која се може постићи само неуморним политичким просвећивањем. Што су јединице дисциплинованије и њихова дејства организованија, то се њима постижу и већи ефекти, а жртве и губици се смањују.

Територијални рат није и не сме да буде дезорганизовани рат по принципу: „сналази се како знаш и гађај непријатеља где год га стигнеш“. Такав отпор нанео би непријатељу губитке који не би били у сразмери са властитим жртвама. Природно, где не постоји организована побуњеничка војска, народ се сам, спонтано, у циљу спасавања својих живота и својих домова, лаћа оружја и отпочиње устанак и борбу. То је у тим условима и корисно. Али су такви устанци и таква стихија, као што се код нас видело, осуђени на пропаст ако не дође на време до строге војничке организације устанка и формирања војних јединица. Иницијатива народа, чак и појединаца, у отпору окупатору је добродошла и позитивна (и у политичком и у војном погледу), али само ако буде одмах обухваћена чврстом организацијом.

Сваку дезорганизацију, анархију и самовољу треба жестоко сузбијати, као што смо то ми радили. Она слаби отпор, руши углед војске у народу и смањује изгледе на постизање оперативних успеха. Разбојништво, плачка, злостављање становништва и слично, уколико се појави, треба немилосрдно искоренити. Ми у томе нисмо били сентиментални.

3. Већ у прошлом светском рату ослободилачки ратови били су у већој мери *политички, идеолошки* ратови, неголи фронтални рат великих сила. Може се са сигурношћу предвиђати да ће политички карактер ослободилачких ратова у будућем евентуалном сукобу бити још јаче изражен. Тај акцентирани политички карактер ослободилачких ратова изражава се у томе што је не само опште вођење рата тесно повезано са политичким збивањима у земљи и свету, већ и у томе што су и поједине операције, па чак и ситније тактичке радње, тесно повезане са конкретним и специфичним моментаним политичким проблемима на одређеном подручју. У ослободилачком рату сваки командант батаљона, па чак и командир чете, а поготово руководилац

партизанског одреда, самостално треба да решава низ политичких питања, тј. да води своју политику. Без тога ни њихове војничке акције не могу бити целисходне и разумне. То је чињеница која се у једном таквом рату не може избећи, ма колико постојала жеља код многих официра европских армија да се у вршењу свог војног позива ограда од сваке политике.

Одлучујућа улога *моралног фактора* у рату можда нигде не долази толико до изражаја колико баш у ослободилачком рату. Како би се иначе могла објаснити победа наше ослободилачке Армије, која се борила у тако изузетно тешким околностима и у тако изразитој материјалној инфериорности у односу на непријатеља? У данашњим условима у Европи, само она земља, која је решила основне, горуће социјалне и националне проблеме на задовољство широких народних слојева, односно која их барем у току рата и кроз рат успешно решава, може наћи у себи довољно моралне снаге за вођење таквог рата. Само под таквим условима ослободилачки покрет може мобилисати широке слојеве за борбу против непријатеља, а његова армија користити драгоцену, свакодневну подршку цивилног становништва, а нарочито сељаштва без кога се успешна дејства ни у великом територијалном ни у малом партизанском рату не могу ни замислити. Територијални рат је народни рат и њега је немогуће водити без свестране и добровољне подршке и учешћа народа. Треба имати у виду да се принуда у таквом рату веома тешко може да спроведе. Не сме се, такође, заборавити ни на огромну улогу коју жене и омладина играју у таквом рату, што, са своје стране, још више повећава масовност покрета.

Још је Клаузевиц у свом делу „О рату“ (књига 6, глава 26) говорио о противницима „народног рата“ — како је назвао ослободилачке ратове против окупатора — који су се таквом рату супротстављали, због тога што је, тобоже, исто толико опасан за унутрашњи поредак, колико и за спољног непријатеља. Таквих мишљења има још и данас у делу владајућих кругова у разним земљама Европе. Међутим, примери ослободилачких покрета у току последњег рата показали су да ниједан друштвени слој или политичка група нема разлога да страхује за своје позиције *ако она буде одлучна у борби против завојевача*. Широки народни слојеви ће повести борбу против окупације и никаква сила их у томе неће моћи да спречи. Онај ко буде остао по страни те борбе, изгубиће свој утицај и своје позиције, а онај ко буде ступио у погодбе са непријатељем, биће уништен заједно с њим. Дакле, баш ограђивањем од ослободилачког рата владајући кругови се излажу ризику друштвених и политичких преврата — а не његовим форсирањем и активним учествовањем у њему. У Југославији, на пример, онај део предратних владајућих кругова, који је у току рата пасивно посматрао гигантски двобој у нашој земљи, изгубио је сав утицај у народу, па и своје позиције после рата. Онај део, који је са оружаним групама Драже Михајловића стао чак

на страну окупатора у борби против побуњеног народа, био је уништен заједно са својим господарима.

Политички проблем изузетне војне важности у ослободилачком рату претставља *борба против пете колоне*. Пета колона је ванредно драгоцено средство окупатора у борби против побуњеног народа, односно народа који и после окупације није положио оружје и капитулирао. Без пете колоне окупатор је слеп и беспомоћан. Одлучујућим ударцем по петој колони пре отпочињања ратних дејстава или барем у моменту њиховог отпочињања, проблем те непријатељске агентуре још није решен. Сама окупација, по неумољивој логици, рађа нове врсте пете колоне. Чак и међу људима за које у мирно време нико не би то ни претпостављао, нађу се малодушни, опортунистички, национално несвесни елементи и слаби патриоти, кукавице и морални слабији, шпекуланти и егоисти, који ће личне користи претпоставити интересима нације и прићи непријатељу, најпре можда као неутралци, касније као ситнији колаборационисти и на крају као издајници и шпијуни. Није дугачак пут од првог тихог признања неминовности окупације до момента када окупатор таквом слабићу утрапи у руку пушку за борбу против властитог народа.

Зато борба против такве пете колоне у ослободилачком рату није само проблем војничке акције, њеног *физичког* уништења. Да би та војничка акција могла да рачуна на успех (јер се пета колона увек изнова појављује са сваком плимом рата), потребно ју је подупрети упорном и интелигентном политичком борбом која треба да допринесе *идеолошком и моралном* уништењу пете колоне. Таква политичка акција још у предратном добу претстављала би једну од најважнијих мера припрема за будући територијални рат.

4. Територијални рат је увек праћен насиљем, терором и преселијама окупатора. Сваки рат собом доноси људске жртве и губитке националног богатства. Територијални рат не налази жртве само на борбеној линији, већ и међу цивилним становништвом. По том ефекту он се много и не разликује од класичног, фронталног рата. И фронтални рат данас својим далекометним ватреним средствима — атомским оружјем, хемиским и биолошким средствима, ваздухопловством, и диригованим пројектилима — проузрокује сличне резултате. Жртве међу цивилним становништвом постале су данас неизбежна пропратна појава сваке форме савременог рата.

Народ који жели да води територијални или барем мали рат, треба да буде спреман на такве жртве; народ, који није спреман да их поднесе, нека и не мисли на спасавање своје националне части и извојевање своје слободе и независности.

У савременом рату не постоје сигурна средства која би могла спречити жртве на фронту и у позадини. Међутим, наше искуство је показало да у једном територијалном рату постоје сасвим солидна средства да се број тих жртава смањи. Нација која на територијални рат прелази са фронталног, чувајући тако јуридикчки континуитет, има још и ту предност што јој заштитне мере, предвиђене Хашком конвенцијом, нико не може правно оспорити.

Најбоље средство за спасавање одраслог мушког становништва од репресалија јесте његово укључивање у војне јединице или бар његово наоружавање у сврху самоодбране. Тек када је готово све мушко становништво у нашем рату било укључено у војне јединице, односно наоружано као Народна заштита у циљу самоодбране по селима, постале су немогуће репресалије против њега. То је у великој мери важило и за жене, а нарочито за омладину. Активно учествовање ових категорија становништва у борби пре их је заштићавало, него што их је излагало опасностима. Најсигурније средство против незаконитог стрељања заробљеника било је држање непријатељских заробљених војника. Најефикасније средство против репресалија над женским становништвом, децом и старцима, била је увек појачана активност наших јединица и све већи замах устанка. Када је непријатељ утврдио да масовни масакри нејакког становништва доводе до све јачег отпора народа, до нових устанака и све јачих удараца наших јединица, он је почео да размишља о целисходности таквог поступка.

Само је јака властита војска у стању да заштити народ од терора и репресалија. Репресалије постају све мање могуће што се више шири устанак на све делове земље. Ако отпор буде захватио у интензивној мери све окупиране земље у Европи, жртве ће се разделити међу све народе, а сваки ће поједини народ морати да плати мању цену за своју и општу коначну победу.

5. За предвиђање и планирање територијалног отпора против окупатора потребно је имати реалну претставу о могућностима окупатора за контролу „окупиране“ територије и о могућностима постојања и борбе ослободилачке војске.

Наше искуство је непобитно показало да тамо где постоје веће властите јединице, окупатор не може да одржи гарнизон који би био мањи од најмање једног ојачаног батаљона. Мањи гарнизони, а поготово разне ситне жандармериске станице, изложени су сигурном уништењу. Зато је код нас непријатељ мање гарнизоне у таквим подручјима или изгубио или на време повукао у веће градове, стварајући тако своја већа упоришта. Густина окупације увек је била зависна од јачине наше војске на одређеном подручју. Тамо где су дејствовали само мањи партизански одреди, тамо је био већи број мањих непријатељских гарнизона, што је непријатељу олакшавало контролу територије, а нашим јединицама отежавало дејство и смањивало безбедност цивилног становништва. Тамо где су дејствовале наше веће јединице, а поготово када су имале и теже наоружање, постојао је само мали број великих непријатељских упоришта, а тиме и већа слобода маневра наших јединица, могућност стварања слободних подручја и већа сигурност становништва.

На основу те емпиричке норме (један непријатељски батаљон на једно упориште) може се и створити реална слика окупације једне земље као што је, на пример, Швајцарска, ако би ова водила територијални рат. Девет упоришта на једну непријатељску дивизију! А колико има Швајцарска важнијих градова и индустријских насеља,

варошица и великих села? На стотине. Да ли ће непријатељ бити у стању да ангажује толике дивизије само у Швајцарској и да тиме обезбеди једну колико-толико солидну, али ипак још не комплетну, окупацију земље? Очигледно да неће моћи. Ту је још регуларни фронт великих савезника, ту су све остале земље у Европи, у којима ће се за агресора поставити исти проблеми, а ту су, на крају, и огромна пространства СССР-а и сателитских земаља, где ће такође бити потребне читаве дивизије и армије да те народе одрже у покорности. Према томе, у Швајцарској, па и у свакој другој земљи која би водила модерни територијални рат, постојали би, поред окупираних градова, и велика слободна подручја, слободна села, варошице па и градови, који ће пружати довољно могућности за све врсте операција — од мањих до већих, за снабдевање војске, организацију обавештајне службе и везе.

Народ који капитулира, а поготово онај чији апарат државне власти пређе у службу агресора, може се окупирати и држати под окупацијом са неколико жандарма и полицајаца потпомогнутим домаћим агентима. Можда би ту био потребан још понеки мобилни полицајски пук за резерву. Међутим, народ који се није предао, иако су надмоћније непријатељске колоне прошишпале основним комуникацијама земље и окупирале најважније центре, може се држати под окупацијом само ангажовањем великог броја, и то махом најбољих дивизија, а да при свему томе још увек остане довољно простора и могућности за продужење и непрестано нарастање отпора против окупатора. Окупација је, дакле, у савременим могућностима територијалног отпора само *релативна* ствар. Уистини, читав народ, читав државна територија не може се никад окупирати. Већи део народа и већи део националне територије увек ће остати слободан, ако народ и његова армија тако хоће. Тако је на пример око две трећине наше државне територије почетком септембра 1944 (тј. у време када су прве совјетске снаге продрле до наше источне границе) било у нашим рукама.

6. Већ из досада изложеног искуства нашег рата може се закључити да се оперативна основица територијалног рата не налази у градовима, већ на селу, тј. у оним пространим и отвореним пределима које никаква, па ни тако густа, окупација не може да контролише. Једино тај маневарски простор омогућава постојање већих регуларних јединица, њихово снабдевање, везу и безбедност. Он претставља неку врсту позадине, полазну тачку за све веће операције. Само са ослоном на таква подручја могуће су веће успешне борбе и само тамошњи услови омогућавају стално маневрисање јединица. Међутим, циљеви наших операција са те основице обично су били баш градови — основне базе окупатора, његове најбитније и најосетљивије тачке.

Без ослона на таква слободна подручја не би се у нашем рату могао ни замислити прелазак од мањих партизанских јединица у масовну армију. Једино тако је било могуће прерастање наше почетне партизанске војске од 92 одреда са укупно 80.000 бораца крајем 1941

године у масовну регуларну армију од 53 дивизије са 800.000 бораца у завршним операцијама 1945 године.

Чак и највиша војна и политичка руководства су се код нас врло брзо (већ у 1941 години) преместила из окупираних градова на село. Тамо им је, усред војних јединица и под њиховом заштитом, било лакше руководити армијом и политичким покретом.

Тиме, међутим, није речено да се целокупна делатност ослободилачког покрета треба да ограничи само на село. Неопходно је да се рат распламса и по окупираним градовима. Ослободилачки рат у градовима, у поређењу са оним у унутрашњости, додуше, неће примити исте облике и неће постићи исти обим, али ће, ипак, имати важан удео у укупним ратним дејствима. Посебну важност могу добити широке могућности привредне саботаже и препади на поједине нарочито штетне окупаторске и квислиншке личности. У случају напада јединица на град споља, оружане групе у граду могу пружити значајну подршку. Поред тога, градови играју важну улогу у снабдевању војних јединица разноврсним материјалом, кога нема у унутрашњости. И, на крају, они имају велики значај за репутацију и попуу јединица. У југословенском рату забележили смо низ примера веома успешне активности градских војних организација.

7. Територијални рат који је југословенски народ водио у току последњег светског сукоба развијао се на релативно великој површини. (Југославија има око 257.000 км²). То је нашим јединицама дало широке могућности маневровања, концентрације и децентрације, извлачења јединица из појединих офанзивом угрожених предела и пребацивања трупа у удаљенија подручја у циљу отпочињања изненадне офанзиве. Зато се у неким мањим земљама у иностранству појавило мишљење да је Југославија могла водити територијални рат благодарећи њеним релативно ширим пространствима и да је због тога вођење те врсте рата у њиховим земљама знатно отежано, ако не и сасвим онемогућено.

Детаљније проучавање нашег искуства показало би да је наша стварност на пракси демантовала таква мишљења. Наиме, у току нашег рата, ми нисмо имали само сјајних примера вештог коришћења целокупне наше државне територије, већ и уверљивих доказа да су и територије појединих покрајина биле довољно велике за све врсте маневара и операција тамошњих, домаћих, мањих и већих јединица. Ако су и поједине јединице од времена на време напуштале своја матична подручја, то није било због тога што их је непријатељ на то принудио, него просто због тога што је оперативна целисходност диктирала њихово ангажовање у другим покрајинама и областима. Али, с друге стране, било је и обиље примера да су у појединим покрајинама годинама дејствовале исте јединице.

Као пример таквог ограниченог маневарског простора наведемо Словенију, која има свега нешто више од 20.000 км² (Швајцарска има око 41.300 км²). Због специјално деликатног положаја те земље која је била укључена у директну управу Трећег Рајха и Италије и где је баш због тога непријатељ био посебно осетљив, затим

због специфичних задатака које су словеначке јединице имале да решавају на важним комуникацијама које пролазе кроз ту покрајину, па и због специфичних услова борбе — Словенија је водила рат са више аутономности него друге покрајине. Зато су словеначке јединице ређе директно садејствовале са јединицама у другим покрајинама државе. У току читавог рата, упркос посебно жестоких офанзива непријатеља, у којима су учествовале огромне масе непријатељских трупа (на пример, у Трећој непријатељској офанзиви учествовало је у Словенији близу 100.000 Италијана), словеначке јединице нису никад биле принуђене да напусте своју оперативну територију и да се пребаце у друге покрајине државе. Ако су понекад и прелазиле у Хрватску, то је било због тога да хрватским јединицама помогну у извођењу одређене веће операције, после чега су се опет враћале у Словенију. Словеначки команданти никад, ни једног момента, нису добијали утисак и осећај да им уске границе њихове покрајине не пружају довољно маневарског простора за живот и борбу.

Међутим, постоји још један разлог који говори да је страховање због уског маневарског простора у једном будућем рату неумесно. Може се већ данас са сигурношћу рачунати да ће на основу искуства из прошлог рата, више-мање сви народи Европе, који би несрећом пали под окупацију, водити неку врсту, барем малог, ако не и већег територијалног рата. Према томе, свака побуњеничка војска имала би понеки ослонац и у суседним земљама. У случају нарочито тешког положаја, поједине јединице неке земље могле би се за кратко време склонити на територију суседа. Тако је, на пример, италијанска партизанска дивизија Гарибалди — Натисоне, која је оперисала у Фурланији (североисточни део Италије), често у тежким моментима наилазила на гостопријемни прихват наших словенаčkih јединица. Бугарске партизанске јединице такође су се често склањале у пределе Источне Србије.

8. На западу се веома често сусреће теза да је успешан територијални рат у Југославији био могућ због тога што је у њој земљиште углавном планинско, и да би, према томе, такав рат у земљама које немају такве погодне конфигурације био знатно отежан или чак немогућ. Какав је суд о тој тези дала сама наша стварност?

У првом реду, мишљење да је земљиште у Југославији претежно планинско не одговара стварности. 54,8% наше државне територије има надморску висину испод 500 м, а 27,4% отпада на површине између 500 и 1.000 м. Према томе, 82,2% наше територије сачињава таласасто-маневарски терен испод 1.000 м. Ако томе додамо још 14% средњепланинског земљишта, висине од 1.000 до 1.500 м, које се у војном погледу битно не разликује од земљишта са 500—1.000 м висине, онда видимо да на маневарски терен у Југославији отпада 96,2% од укупне површине. На праве планине од 1.500—2.000 м висине отпада свега 3,3%, док високе планине изнад 2.000 м претстављају минимални остатак од 0,5%. Из те статистике се види да су наши партизани живели и борили се на земљишту које је подесно не само.

за модерно наоружану пешадију, већ и за дејство моторизације и тенкова, за употребу сваковрсне артиљерије и базирање авијације.

Наша стварност никада није дала разлога за мишљење да је партизански, односно територијални рат лакше водити по планинском него по средње-испресецаном земљишту. Напротив, наши борци су увек сматрали високе планине за неугодно и тешко бојиште и избегавали су га кад год је то било могуће. Они су се на планинском терену појављивали само тада када га је при маневровању било немогуће избећи или када их је непријатељ својом надмоћношћу набацио на њега. Маневровање и борбе у планинама траже велике физичке напоре и специјалну опрему; ту су отежани снабдевање, транспорт, веза и обавештајна служба. На нижим висинама је свакој војсци, па и партизанима лакше ратовати. А што је било главно: у планинама — где није било непријатеља — партизани нису имали шта да раде и с ким да се боре. Њихова функција била је борба, коју су могли водити тамо где је било непријатеља, а он се могао наћи у равницама и на нижим надморским висинама.

9. У неким земљама на Западу такође влада мишљење да је територијални рат у њиховим земљама немогућ, односно знатно отежан, због велике густине становништва, великог броја густо распоређених насељених места и добро развијене путне мреже.

Мора се признати да у Европи има неколико земаља, односно предела у неким земљама, где би операције већег стила у једном ослободилачком рату биле отежане због изузетно велике густине становништва на скоро апсолутно равничастом земљишту. Али већина европских земаља не спада, барем у целини, у ту категорију.

Ни Југославија као целина, ни поједине њене покрајине, не спадају у ту категорију. Са својих просечно 63 становника на 1 км², она има један део своје територије слабије, а други, гушће насељен од показаног просека. И у једном, и у другом делу, а нарочито у другом, развијале су се код нас операције од мањих до највећих.

Узмимо опет за пример Словенију која у том погледу има највише сличности са осталим западно-европским земљама и која је због тога по својим искуствима за њих и најпоучнија. Она има густину од 70,5 становника на км², а ако се одузме њен северозападни високо-алпски део (на коме практично и није било борби, изузев неколико сукоба патрола), онда је густина становништва далеко већа, тако да се у војном погледу битно не разликује, на пример, од густине Швајцарске, која има просечно 112 становника на км². И баш у тој Словенији, доста густо насељеној и претежно индустријализованој, са већим бројем градова и великим бројем села, пуне четири године извођене су све врсте операција са јединицама које су већ у 1943 години порасле на два корпуса са укупно 6 дивизија, 3 самосталне бригаде и око 15 партизанских одреда јачине по пар стотина бораца, са укупним бројним стањем које је варијало од 35—40.000 бораца.

Густина становништва на бојишту никад није сметала нашим јединицама. Напротив, оне су увек настојале да продру у најбогатије пределе, које је непријатељ обично и најбоље бранио. Тамо су били

знатно лакши услови за живот и борбу за снабдевање храном и на-
бавку разноврсне опреме, као и за мобилизацију нових бораца, док је
нега и опскрба рањеника била једноставнија, а систем веза и обаве-
штавања много простији.

То исто важи и за густину путне комуникациске мреже. У Сло-
венији се тешко може наћи нека тачка на терену која би, у ваздушној
линији, од најближег аутомобилског пута била удаљена више од
10—15 км. Истина, ти путеви можда нису тако добри нити сви асфал-
тирани као они на Западу, али имају тврду основу тако да су сасвим
добри за употребу војних аутомобилских транспората. Та путна
мрежа није ометала нашу активност. Друмови су користили непри-
јатељу, али су користили и нама. Када нисмо желели да их користи
непријатељ, имали смо довољно начина и средстава да их учинимо
неупотребљивим.

Узмимо само један конкретан пример из Словеније: кроз
20—30 км широки пролаз између реке Саве и Камнишких Алпи, од
Љубљане до Цеља води 6 паралелних аутомобилских друмова, тј.
по један друм на сваких 3—5 км. Од ма ког од тих друмова најуда-
љеније тачке на земљишту не прелазе ваздушну дистанцију већу од
3—4 км. Читаво земљиште је густо насељено. Ту је Камнишко-за-
савски одред, јачине 100—200 бораца, оперисао од 1942 године па до
краја рата, и то компактно — не разбијајући се никада на мање де-
лове. Он је у том простору непрестано нападао комуникације и
транспорте и издржао многе непријатељске офанзиве (најмање по
две месечно), али непријатељ никада није успео да га одатле истера.
Поред тога, ту су од 1943 године па надаље оперисале и поједине бри-
гаде 4. словеначке оперативне зоне са истим задацима и резултатима.
Сличних примера има још читав низ како у Словенији тако и у дру-
гим покрајинама.

Зар овај и слични докази из праксе нису довољни да свакога
увере у то да свака високоцивилизована земља располаже могућно-
стима да и под сличним путним условима води територијални рат?

10. Често се у иностранству праве покушаји да се успеси нашег
Ослободилачког рата објасне релативно заосталијим ступњем цивили-
зације и сразмерно нижим животним стандардом нашег народа у
предратној Југославији. По мишљењу тих људи народи са нижим
животним нивоом подеснији су за такву форму рата од високоциви-
лизованих народа Западне Европе.

Пре свега, треба утврдити да нижи животни стандард сам по
себи још нипошто није разлог да се у једној земљи развије ослобо-
дилачки покрет. Ако би то било тако, онда би било неразумљиво
зашто, на пример, Бугари или Румуни — који се у погледу животног
стандарда битно нису разликовали од становника многих наших
покрајина у бившој Југославији — нису развили иоле значајан по-
крет против истог немачког окупатора, иако су за такав покрет имали
исто толико разлога колико и ми.

Поред тога, треба се потсетити да су многи високоцивилизо-
вани народи водили у току прошлог рата борбена дејства у условима

који баш нису били много лакши од услова у којима смо ми ратовали. Сетимо се само огромних напрезања енглеског војника у афричким пустињама, или америчког у прекоокеанским џунглама. Немци, научени на висок стандард живота, такође нису имали лаку ситуацију у заосталим пределима Русије. И, на крају, француски макији, такође су се сналазили у условима своје цивилизоване земље; што они нису испољили сву своју ефикасност, узроке за то никако не треба тражити у њиховом ступњу цивилизације, него у општој концепцији борбе и задацима које су себи поставили.

Објашњавање успеха наше борбе против окупатора нашим ниским животним стандардом је, поред реченог, само по себи погрешно. У Југославији, пре рата, све покрајине нису биле развијене у погледу цивилизације у истој мери. Али, то није спречило да све те покрајине покажу исту вољу за отпором. Словенија, на пример, била је још пре рата развијена у погледу цивилизације до те мере да се између ње и других земаља Западне Европе не би могле открити неке суштинске разлике. Словенија је већ тада имала модерне градове, индустрију и сељаштво са модерним начином живота; у њој није било трага неписмености; култура, школе и универзитет нису заостајали за западноевропским. А ти Словенци нису се борили ништа горе од других народа Југославије, од којих неки, због вековног ропства, нису имали могућности да развију своју цивилизацију и доведу је на исти степен.

Погрешно је, дакле, вољу за борбом и спремност за жртве једног народа објашњавати његовим ступњем цивилизације. У историји се могу наћи многи примери да су слабо цивилизовани народи једном показали јаку вољу за борбом, а други пут опет спремност за капитулацију. Сличних примера може се открити и код високоцивилизованих народа. Узроке за испољавање воље за борбом треба, дакле, тражити на другом месту.

Извесну улогу у развијању високе борбене свести код нашег народа свакако су одиграле наше славне ратничке традиције (готово сваки народ, са ретким изузецима, има више или мање, таквих традиција). Али ни само њима не могу се протумачити наши успеси. Не треба изгубити из вида ни то да генерација која је водила тај последњи рат, сама није имала тих искустава и традиција.

Територијални рат, дакле, по нашем мишљењу, може у будуће да води сваки народ, независно од ступња своје цивилизације, ако код њега постоји развијена висока национална свест и приврженост слободи и независности.

11. Свака армија која се спрема за фронтални рат и која у каснијем развиту војне ситуације предвиђа евентуална територијална дејства, неминовно мора поставити питање: какво јој је оружје потребно? Шта о томе говоре југословенска искуства?

У погледу вођења фронталног рата данас су гледишта мање-више уједначена у свима армијама. Сви се слажу да су потребни најсавременији модели наоружања, тј. оруђа велике разорне моћи, високе аутоматизације и тачности погађања, далеког домета и лаке

покретљивости. А како стоји ствар у случају прелаза на територијални рат? Наоружање, свакако, треба да одговара основним карактеристикама таквог рата тј. да омогући (1) стално маневровање и веома покретна дејства трупа, (2) извођење јаких брзих удара и (3) отварање ватре и наношење удара са малих отстојања. Намеће се, дакле, потреба: (1) за веома покретним, лако преносним оружјем мале тежине, (2) за оружјем велике разорне моћи и могућности тренутног остварења јаке концентрације ватре и (3) за оружјем које може имати и нешто мањи домет.

Већ из тих захтева види се колико је погрешно мишљење оних који сматрају да би јединице које воде територијални рат, па чак и партизанске јединице које воде само помоћна дејства у непријатељској позадини, требало наоружати само лаким пешадиским наоружањем. Оне са тим скромним наоружањем никако не би имале перспектива већих успеха и ефективности дејства.

У Југославији се показало да територијални рат омогућава, па чак и императивно захтева, ангажовање најразноврсније тешке технике. Тешко наоружање које смо силом одузимали од непријатеља и које смо у последњој фази рата добијали и од Савезника, веома смо корисно употребљавали. Оно је претстављало предуслов за велике успехе које смо у последњој половини рата постизали над моћним концентрацијама добро утврђеног непријатеља.

Од квалитета и квантитета тешког наоружања у великој мери зависи ефекат територијалног рата. При томе, очигледно, треба имати у виду да за све фазе територијалног рата неће бити потребни сви модели наоружања, који су корисни и потребни за фронтални рат, нити *читава* њихова количина, јер би то дошло у опреку са захтевима покретљивости операција. У том случају потребно је једноставно привремено склонити и сачувати од непријатеља такве моделе наоружања. С времена на време, а нарочито у фазама распламсавања рата и властитих офанзивних подухвата, биће честих прилика у којима се то тешко наоружање може и треба искористити.

Дакле, савремена армија данас захтева све врсте наоружања које јој је потребно за вођење успешног фронталног рата. Ако она усто предвиђа и вођење територијалног рата, онда треба да се на време снабде и оним моделима који највише одговарају за ту посебну форму ратовања. При томе треба имати у виду да се сви модели наоружања за вођење територијалног рата могу корисно употребити и у фронталном рату.

У току последњег рата, а нарочито после њега, изграђени су неки нови модели наоружања који ће знатно олакшати вођење евентуалног будућег територијалног рата. Да поменемо само противтенковске реактивне бацаче и бестрајна оруђа и инфрацрвене нишанске справе за ноћно гађање. Они ће олакшати решавање три крупна проблема територијалних дејстава: борбу против тенкова, уништавање утврђених заклона и ефикасност ватре у ноћним дејствима.

12. Перспективе модерног територијалног рата не би биле довољно јасне ако не бисмо посебно истакли огроман значај авијације за ту форму рата, пошто баш она у великој мери олакшава његово вођење.

Савремене ваздушнодесантне трупе уствари нису и не би требало да буду ништа друго до типичне јединице територијалног рата. Ако оне у току прошлог рата, осим у неколико изузетака, нису манифестовале све могућности своје употребе, за то треба тражити разлог, између осталог, у томе што су исувише биле оптерећене разним захтевима који произлазе из принципа фронталног ратовања, и што се нису показале довољно еластичне за употребу у територијалним дејствима. Оне имају далеко више могућности употребе, нарочито на својој (окупираној) или пријатељској земљи, него што им се то обично приписује. Ако буду примењивале одговарајућу тактику, онда време њиховог опстанка у непријатељској позадини неће бити ограничено, као што није било ограничено ни нашим дивизијама, које су годинама оперисале усред непријатељског распореда. Чак и мање јединице — батаљон и пук — спретном тактиком и добрим наоружањем могу постићи велике успехе и резултате.

Нарочито се велике перспективе откривају ваздушно-десантним јединицама у њиховом садејству са постојећим већим и мањим територијалним јединицама. У том садејству, једне и друге могу се спојити у крупне оперативне групације, које би биле у стању да постигну и значајније успехе.

Транспортна авијација пружа нове перспективе покретљивости сувоземних јединица територијалног ратовања. Поред марш-маневра и инфилтрација, јединице ће за своје маневре моћи да примене и ту авијацију. Могућности изненађења и брзих преноса главних напора из једног подручја на друго тиме се знатно повећавају.

Борбена авијација има великог значаја при извршавању тежких задатака — као што су напади на утврђена упоришта или одбрана пред надмоћним непријатељским концентрацијама — јер их она знатно олакшава својом ватреном подршком. Знатне потешкоће у примени артиљерије и тенкова, које су у територијалном рату објективне природе, могу се ублажити присним садејством са авијацијом.

Као што се то код нас већ показало, авијација може послужити као једно од важних средстава снабдевања јединица, нарочито оним материјалима до којих се тешко долази отимањем од непријатеља.

Транспортна авијација има исто толику, ако не још и већу важност, за хитну евакуацију рањеника и болесника, који у територијалном рату претстављају велики терет за оперативну војску. На пример, у току Четврте непријатељске офанзиве на нашу главнину у Босни и Херцеговини наше јединице морале су да воде собом 4.000 рањеника и оболелих од тифуса, што је у великој мери кочило наше операције против 11 немачких и италијанских дивизија. С друге стране, евакуација неколико хиљада рањеника крајем 1944 и у 1945

години, од стране савезничке авијације у Јужну Италију, јако је растеретила наше јединице и подигла њихов борбени дух.

Авијација ће бити корисна и за везу између појединих командних инстанција, као и за омогућавање чешћег личног контакта између њих.

Зато је за сваку земљу која предвиђа евентуални територијални рат потребно да изграђује и своју авијацију, а нарочито своју властиту транспортну флоту. Ту нису потребни сувише гломазни транспортни авиони. Били би довољни мањи авиони — носивости око 2 тоне — јер би се могли лакше употребљавати. Треба подвући нарочиту корисност хеликоптера, пошто они отварају сасвим нове могућности за снабдевање и евакуацију. У погледу аеродрома за транспортну авијацију не би требало страховати. Ако се за њу привремено не би могле обезбедити базе на властитој, она би могла базирати и на суседној савезничкој територији. Сналажљивошћу јединица на „окупираној“ територији ће се увек наћи прихватни аеродроми, као што смо их и ми увек проналазили, само да је, било кога, ко је хтео на њих да слети.

13. Код страних армија, које размишљају о евентуалној примени територијалног рата у својим земљама, највише сумњају у могућност снабдевања, нарочито муницијом. Без сумње, то је питање доста тешко, али је наш пример показао да и за то има лека.

Између старе југословенске и нове ослободилачке војске у организациском смислу није постојао никакав континуитет. Ми смо организовали нашу војску на потпуно новој основи. При томе нам је за почетак било драгоцено оружје и муниција које су наше илегалне организације и само становништво својом иницијативом сакрили и сачували још приликом распада старе војске. За сам почетак то је било мало, али ипак довољно.

Из тога примера може се закључити да ће за почетак територијалног рата једне регуларне армије бити довољно оно наоружање и муниција којим ће та армија располагати приликом преласка са фронталне на територијалну форму ратовања. Поред тога, у случају планског припремања територијалног рата свака држава има довољно средстава да на погодним сакривеним местима припреми довољно резерви сваковрсног материјала за читаве месеце, па и године рата. Запамтимо: у територијалном рату троши се, и треба да се троши, мање муниције него што то обично бива у фронталном; у територијалном рату треба добро размислити куда се шаље сваки поједини метак или граната.

У каснијем развитку рата свака територијална армија може да буде оријентисана на снабдевање оружјем и муницијом отимањем од непријатеља. Пошто смо ми отпочели територијални рат у тако неугодним условима (бивша војска није ништа предузела за припремање таквог рата што би могло надживети њену капитулацију), то смо на тај извор били упућени такорећи од самог почетка, већ у 1941 години. Ми смо створили војску од 300.000 наоружаних људи пре него што смо од Савезника добили иједну пушку, иједан метак,

и то искључиво из онога што смо запленили од непријатеља. Тек у другој половини рата почели смо да примамо и помоћ споља, али она никад није била довољна да бар приближно покрије наше потребе. До краја рата плен је остао основни извор нашег снабдевања ратним материјалом.

Надајмо се да би у евентуалном будућем рату помоћ ослободилачким армијама била већа него што је била у прошлом. Али, било би погрешно оријентисати се само на њу. Ње никад неће и не може бити довољно. Велики Савезници ће имати сопствених брига око снабдевања својих армија. Поред тога, биће, надајмо се, више рефлектаната на такву помоћ. На крају, могу наступити и тешкоће у дотурању и услед недостатака транспортне авијације и пилота. Према томе, ослободилачки покрети треба да рачунају да ће и у будућем рату бити барем делимично везани за властите изворе. Наша позитивна искуства из властитог снабдевања путем плена биће свакако корисна поука за сваки ослободилачки покрет; ниједан од њих неће моћи да их мимоиђе.

Није искључено ни то да, у случају дуготрајног територијалног рата, дође до делимичног пренаоружавања војске. Сразмерно појави недостатка првобитних сопствених калибара муниције, биће потребно да се пређе на непријатељско наоружање и његове калибре. Највише ћемо на нов облик процеса „стандардизације наоружања“ на основу истих калибара са непријатељем. Процес мало необичан за фронтални, а сасвим природан и законит за територијални рат.

III

Код ратника, који је у току последњег светског сукоба прошао школу партизанског рата, данашња концепција одбране Запада увек изазива извесну сумњу. Он не може а да не призна велику вредност модерно наоружаних дивизија високог бројног стања, силна средства ватрене подршке, стратегиске авијације, атомске бомбе и атомске артиљерије, диригованих пројектила и осталог модерног оружја за фронтални отпор агресору и дезорганизовање његове позадине. На класичном фронту против агресора оваква и слична средства без сумње би у евентуалном будућем рату претстављала основну снагу одбране и противовојне. Али, он се нипошто не би могао сложити са потцењивањем војничког, стратегиског значаја отпора оних народа који би развитком догађаја могли да падну под окупацију непријатеља.

У чему се састоји то потцењивање? Отпор евентуално окупираних народа на Западу или се уопште не помиње или се помиње само узгред као незнатно помоћно средство герилаца и диверзаната. Занемарује се значајна стратегиска вредност ослободилачких ратова окупираних народа. Због тога се данас веома мало ради на томе да се унапред припреми организовани отпор оних народа који би због свог експонираног положаја могли евентуално да буду, барем привремено, окупирани. Када се прорачунава однос снага по дивизијама између

Источног блока и снага Атлантског пакта, полази се од претпоставке да ће све непријатељске дивизије бити употребљене на класичном фронту. Међутим, на том фронту број непријатељских дивизија може бити знатно мањи ако би непријатељ био принуђен да приличан њихов део употреби за рат против побуњених народа. Из тога произлази да се данас у предвиђању остављају неискоришћене огромне резерве снага за отпор против агресора, што би у општем билансу знатно слабило одбранбене снаге Европе.

Међународни, стратешки значај једног широко распламсаног ослободилачког рата може да буде огроман. Југославија је у току прошлог рата спречила одашиљање ма каквих квислиншких јединица на друге светске фронтове, смањила на минимум производњу окупатора у нашој земљи за његове војне потребе и држала приковано за наше ратиште тридесетак и више непријатељских дивизија са више од пола милиона људи. Крајем 1944 године непријатељ је био, на пример, принуђен да против наших 51 дивизије са 500.000 људи⁵⁾ ангажује својих 40 дивизија са 580.000, док је у исто време на италијанском фронту против 24 савезничке дивизије било ангажовано свега 27—28 непријатељских дивизија, са округло 350.000 људи⁶⁾. Вредност ослободилачких ратова за светску стратегију је, дакле, огромна. Њу нипошто не би требало занемарити у прорачунима односа снага у свету.

У прошлом рату Југославија је била једина која је распламсала широк ослободилачки покрет и водила прави територијални рат великих, регуларних војних јединица. Тако се могу и објаснити велике жртве које смо при томе морали да претрпимо. (На око 15 милиона становника ми смо после рата набројали 1,7 милиона губитака свих врста, од којих је у борби погинуло око 300.000). У евентуалном будућем рату ангажовањем свих поробљених народа у територијалном рату знатно би се смањила ефикасност окупације у појединим земљама, тј. смањило би се број окупаторских снага у свакој земљи која пружа отпор. Да су барем неки од поробљених народа у Европи у току прошлог рата дигли један шири устанак против туђина, Немци и њихови сателити не би могли да држе у Југославији по тридесетак и више дивизија. Самим тим у свим земљама би се неминовно смањило број жртава и степен разарања земље, док би се њихови напори међусобно поделили. Солидаран иступ свих тангираних народа против завојевача знатно би олакшао на тај начин посебне ситуације појединих народа.

⁵⁾ У тачки 6 другог дела чланка показали смо да је 1945 године у наших 53 дивизије (са осталим мањим јединицама) било 800.000 бораца, а да је крајем 1944 године у нашој 51 дивизији (и осталим мањим јединицама) било 500.000 бораца. Та разлика у броју бораца произлази из интензивније обавезне мобилизације на дефинитивно ослобођеним подручјима после постепеног прелаза на фронтално ратовање. Дивизије су у то време знатно ојачале свој борбени састав.

⁶⁾ Черчил каже у својим мемоарима: „Ове герилске снаге (Југославије и Албаније — прим. Д. К.) задржавају исто толико немачких дивизија колико британске и америчке армије заједно“. (Churchill: Обруч се затвара, стр. 292).

Перспектива коначне победе у евентуалном новом светском рату лежи у рукама уједињених снага против агресије. Та перспектива не заснива се само на далеко надмоћнијем привредном и сировинском потенцијалу тих сила, који може имати одлучујући утицај на крајњи исход рата; она обухвата и моралне предности тих снага ако оне буду водиле један неизазвани рат. Перспектива те коначне победе свакако ће претстављати огромну моралну подршку за све нападнуте народе, па и оне који би пали под привремену окупацију агресора.

Међутим, та перспектива коначне победе у рату не може да буде довољна морална подршка оним народима Европе који су угрожени окупацијом. Они своје ратничке квалитете неће моћи да развију на основу наде да ће их у случају окупације спасти ослободиоци споља. Таква нада може само да успава, а не да развије и стимулира борбене врлине народа. Угрожени народ мора да дође до свести да се може властитим снагама бранити и одбранити, а не да чека да га други спасава. Он мора да нађе у себи снаге за борбу; он мора да развије веру и самопоуздање у властите снаге и могућности. Народ мора доћи до сазнања да је непобедив — чак и у случају окупације. Једино такав народ може да издржи напад, окупацију, терор и репресалије, да себи избори слободу и независност, и да допринесе битан удео заједничкој победи над агресором.

Али, те перспективе за властиту успешну борбу, чак и против моментано јачег противника, морају бити засноване на реалним стратегиским могућностима, на реалистичкој концепцији борбе. Народни инстинкт не верује у илузије, већ у форме борбе које одговарају датој ситуацији и односу снага. Једино оне су у стању да мобилишу духове и свесно сврстају широке народне слојеве у редове бораца.

Импровизација ослободилачког рата без претходних припрема могућа је — то су показали примери Норвешке, Француске, Италије и других окупираних земаља у току прошлог рата. И у Југославији, где је, додуше, било извесних припрема за такав рат (од стране опозиције), војна организација требала се стварати углавном у току рата. Али, то је пут тежак, дуготрајан, мучан и пун жртава. Да је бивша југословенска војска ма шта реалног припремила за такву форму продужења рата против завојевача, ситуација нашег ослободилачког покрета била би без сумње знатно лакша. Успеси нашег рата могли би да буду и већи и бржи да смо почели са ситуацијом каква је била код нас, рецимо, 1943 године, место са оном каква је била 1941. Армија која у својим ратним плановима предвиђа, између осталог, и варијанту делимичне или потпуне окупације своје територије, учинила би, дакле, своје народу велику услугу ако би му, систематским припремама и за ту форму рата, приштедила мучан пут импровизације отпора за време евентуалне окупације.

Организациско решење проблема припрема за територијални рат не би требало тражити у формирању посебних јединица за ту форму рата. Целокупна војска предвиђена за фронтална дејства требало би да буде обучена за обе форме, тј. и за фронтални и за терито-

ријални рат, пошто ће често бити тешко унапред предвидети које ће се јединице оставити у непријатељској позадини, чак и онда када се предвиђа повлачење једног дела снага са своје територије. Једино би се могло оправдати формирање специјалних партизанских одреда и диверзантских група везаних за одређени терен. Међутим, материјалних припрема за територијални рат је много, те их треба спровести још раније, за време мира.

Необичну важност при томе могу да одиграју психолошке припреме. Пре рата могло се наћи наивних мишљења да свако припремање за окупацију, па чак и сваки разговор о могућности неуспеха фронталног отпора против агресора, тобоже значи уношење дефетистичког расположења у војску и народ и, према томе, слабљење отпорне снаге и борбеног духа. Нереална оцена снага и потцењивање нужности припреме територијалног рата против окупатора које произилази због такве оцене прикривано је фразама о апсолутној непобедивости нације и неизбежности офанзивног разбијања сваке агресије. Тиме се прећутно и посредно признавало да би разбијањем фронталног отпора агресору био свему крај, да тиме свака борба престаје и отпочиње капитулација и ропство. Међутим, тиме још ничему није крај, а најмање борби и рату. Тада, уствари, и не треба да се деси ништа друго него прелазак из једне форме рата у другу, додуше тежу и крвавију, али утолико мање тешку и крваву, уколико су припреме за њу солидније извршене. Припрема за територијални рат још у мирно доба не значи, дакле, никакво уношење дефетизма у војску и народ, већ само откривање нових перспектива за спас националне части и независности. Припреме за територијални рат претпостављају, дакле, исту паролу о непобедивости нације и очување националне независности, са једином разликом да се она избори кроз друге форме борбе и рата.

То све, међутим, неће бити довољно. Треба и *знати* како и шта припремити за територијални рат, а у првом реду како га водити. То није једноставна ствар, јер постоје знатне разлике између те форме рата и фронталне. У том погледу изучавање богате ризнице искустава наше ослободилачке армије биће од велике користи за све армије Европе.

Међутим, територијална концепција рата није само средство дефанзиве пред агресијом и окупацијом. Њен значај се неће ништа умањити ни онда када слободољубиве снаге буду прешле у велику противофанзиву да униште агресора у његовом сопственом брлогу, као што се не умањава ни у мањим противударима у току самог рата. Дејство по непријатељској позадини не сме данас да буде ограничено само на тешку бомбардерску авијацију и друга ватрена средства великог домета. Једно од битних и најефикаснијих савремених средстава за дејство по непријатељској позадини су крупне регуларне формације и партизански одреди — било да су остављени у непријатељској позадини од раније, било да су тамо формиран, било да су пребачени ваздушним путем или комбиновани из сва три елемента. У будућем рату ће сваки план офанзивне операције бити нужно де-

фектан, ако не планира и таква дејства у непријатељској позадини. Тај елемент обезбеђења офанзиве није ништа мање важан од обезбеђења операције, например, артиљеријом, авијацијом и слично. То ће бити још разумљивије ако се сетимо колико су савремене мото-механизоване армије на фронту упућене на непрекидно и правилно функционисање читавог позадинског система, који је везан за путеве. Према томе, познавање специфичне стратегије и тактике територијалног рата није важно само за окупацијом угрожене земље, већ и за све остале које ће узети активног учешћа у одбрани од агресије и њеном разбијању путем преласка у противофанзиву.

На крају: припрема за територијални рат служи данас обучавању агресора, а то значи да служи ствари мира. Када агресор зна да ће ликвидацијом фронталног отпора једне земље, а нарочито мале, срушити и сваки њен даљи отпор и принудити је на капитулацију и ропство, онда ће он то првом згодном приликом и учинити. Ако он, међутим, зна да га у тој земљи, после његовог уласка као окупатора, чека још страшнији, исцрпљивији и друготрајнији територијални рат на читавој окупираној територији, онда ће добро размислити да ли му се то стварно и исплати. Територијални рат је, дакле, веома солидан, уверљив и за агресора разумљив аргуменат за поштовање мира и зазирање од рата.

Најновија издања

„МАЛЕ ВОЈНЕ БИБЛИОТЕКЕ“

АРКТИК

Будуће ратиште великих сила?

од генерал-потпуковника ДУШАНА КВЕДЕРА

48.000.000 ТОНА ЗА АЈЗЕНХАУЕРА

од америчког потпуковника РАНДОЛФА ЛИЈА

КОМАНДОВАЊЕ БАТЕРИЈОМ И ДИВИЗИОНОМ

од капетана I класе БОРИВОЈА ОБРАДОВИЋА

Ускоро излази из штампе

ОПЕРАЦИЈЕ У ЈУЖНОЈ ИТАЛИЈИ

Превод са енглеског — издање Војно-историског института армије САД

НАПАДНЕ РАДЊЕ БРАНИОЦА

Правила свих армија предвиђају и препоручују активну одбрану и истичу да би пасиван бранилац био осуђен на пораз. Иако активност браниоца може имати разне облике, као што су противнапади, дејство против непријатељских авио-десаната, дејство ватром, нарочито у виду артиљериске противприпреме, итд., ми ћемо се у овом чланку задржати само на противнападима.

Предузимајући противнапад, бранилац у извесној мери долази до преимућстава која иначе има нападач, тј. преузима иницијативу у погледу места и времена извршења удара, тако да тиме и морална преимућства у већој или мањој мери прелазе са нападача на браниоца. То значи да противнапади у извесним тренуцима борбе мењају дотадашње улоге браниоца и нападача. Применом противнапада одбрана постаје динамичнија, а ако се правилно изводе, онда омогућују брже трошење нападача и припремају услове за победу.

Пошто бранилац, приликом извршења противнапада, напушта заклоне из којих је дотада дејствовао, одричући се заштите коју су му дотле пружали, може се поставити питање: да ли он тиме не слаби себе више, него што троши нападача?

Осим тога, постоји још неколико питања по којима не постоје јединствена гледишта. Тако, на пример, неки сматрају да бранилац не би требало да употреби своје резерве пре него што и нападач утроши своје одговарајуће резерве. Други сматрају да се противнапади завршавају на предњем крају. Трећи постављају питање: да ли су се противнапади у пракси извршавали према раније припремљеним плановима или су импровизовани у току саме борбе и како треба организовати командовање при извршењу противнапада, пошто тада врло често долази до мешања јединица?

Ратна пракса је богата искуствима не само у погледу начина извршења противнапада, него и у погледу момента његовог предузимања, његовог значаја, итд. Ради илустрације навешћу неколико примера. Било је случајева да је бранилац унапред тачно предвидео моменат, место и начин извршења противнапада, па га тако и извршио (Наполеон у бици код Аустерлица), а исто тако било је и успешно изведених нападних дејстава браниоца која су планирана и изведена у процесу одбранбене борбе (Колубарска битка). У извесним

случајевима бранилац је предузимао нападне акције после потпуног исцрпљења нападача (Стаљинградска битка), а некад и против још свежих непријатељских снага (Церска битка, Таненбершка битка). Некад је браниоцу доносио победу један ударац против нападача (Наполеон на Аустерлицу), а некад је био потребан низ удараца по појединим нападачевим групама (наш 2 корпус у Мојковачкој операцији од 16—24 априла 1944 године; Наполеон у операцијама 1814, које су познате под именом „Велика недеља“ — *La grande semaine*).

Као што је познато, с обзиром на циљ, замах и последице, противнапади могу бити тактичког, оперативног и стратегиског значаја.

Тактичке противнападе изводе тактичке јединице са циљем да поврате изгубљене отпорне тачке или изгубљене делове положаја, да униште поједине непријатељске групе или делове који су се уклинили у положај браниоца или непријатељске снаге које су направиле неку грешку, итд.

Противнапади оперативног значаја, или тзв. противудари, имају за циљ уништење јачих нападачевих снага које су дубље продрле у браниочев систем одбране (први, други или трећи појас), као и враћање изгубљеног дела одбранбеног система. Врше их оперативне резерве у садејству са снагама избачених са одговарајућег дела положаја.

Противнапади стратегиског значаја, познати под именом противофанзиве, имају за циљ коначно тучење непријатеља и победу у једној операцији.

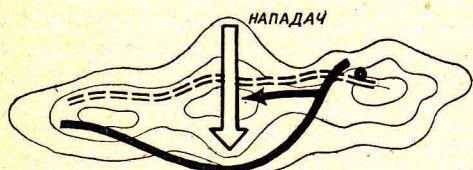
Време извршења противнапада

Пошто противнапади тактичког значаја имају за циљ трошење непријатељских снага, а не коначно њихово тучење, то их треба предузимати увек кад год се укаже згодна прилика и кад се нападу могу нанети већи губици ударом живе силе него самим ватреним дејством. То значи да за противнапад треба искористити сваку тренутну слабост која се појави код нападача, а њих ће неминовно бити у току напада. То су моменти у којима нападач, и поред апсолутне надмоћности на извесним местима, ипак постаје слабији од браниоца.

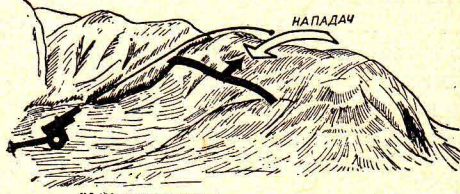
Одважан и правовремен удар браниоца у таквим случајевима још више повећава слабости нападача, тако да поред губитака и дезорганизације у његовом борбеном поретку неминовно наступа пад морала и подизање борбеног духа браниоца.

Као најпогодније време за извршење противнапада сматрају се они тренуци када целисходна употреба и најмањих браниочевих снага може да измени дотадашњи однос снага у борби на штету нападача. То су обично тренуци када непријатељски борбени поредак у току напада — услед губитака — изгуби ону чврсту кохезију коју је имао у почетку, када се поремети садејство и веза између нападачевих снага, када његова артиљерија — услед премештања — не може успешно да подржава своју пешадију, када се нападач још није довољно учврстио на заузетом земљишту, итд. Погодан моменат

за противнападе може бити и онај када нападач избија на гребен који се још налази у рукама браниоца. Ослањајући се на сам гребен, бранилац може вршити противнападе у бок нападачевих снага у моменту њиховог избијања на њега (шема бр. 1). Овакве противнападе вршили су Аустријанци са Кошутње Стопе гребеном ка Мачковом Камену, а Срби са Мачковог Камена ка Кошутњој Стопи у току тешког рвања од 19—23 септембра 1914 године. Међутим, ови противнапади нису имали коначног успеха због обостраних грешака (нагомиланост трупа и недостатак маневра).

Шема 1

Шема 2

При избијању нападача на гребен, противнапад треба првенствено извршити припремљеним резервама са задњег нагиба, јер је нападач тада доста растројен и заморен, а дејство браниочеве артиљериске ватре је врло успешно, пошто је гребен обично маркантна линија. С дуге стране, нападач није у стању да својом артиљериском ватром успешно туче браниочеве резерве које се крећу на задњем нагибу (шема бр. 2). Ако се овакав противнапад вешто изведе, онда се заморени непријатељ може потпуно разбити и избацити из заузетог положаја, а бранилац продужити дејство и испред предњег краја. У том случају браниочеве трупе имају и то преимућство што се после повраћаја гребена спуштају низ нагиб, тако да им то олакшава брже продирање и појачава силу удара. Због погодности оваквих противнапада, у тач. 587 америчке Ратне службе препоручује се да се при организацији одбране предњи крај делимично повлачи задњим нагибом.

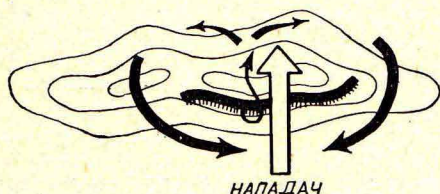
На пошумљеном земљишту Немци су у одбрани примењивали и овакав поступак: за време дејства нападачеве јаке артиљериске ватре повлачили су своје снаге на задњи нагиб, а кад би нападач пренео ватру на гребен — ради преласка на јуриш — вршили су противнападе са задњег нагиба на његове бокове.

Противнапади се могу погодно вршити на бокове уклињеног нападача, и то првенствено са оних отпорних тачака које се још држе на његовим боковима, јер се са њих, поред удара живом силом, нападач може тући бочном и леђном ватром (шема бр. 4).

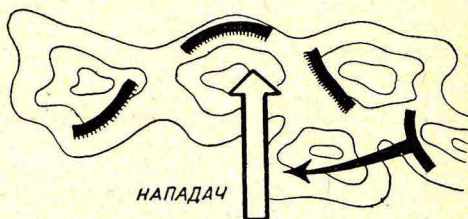
Као што се види, није потребно увек чекати да нападач најпре уведе своје резерве, па да после тога и бранилац уведе своје одговарајуће резерве, већ је важније да се брзо искористе наведене тренутне слабости у нападачевом борбеном поретку, јер оне могу наступити и пре увођења у бој свих његових резерви. Из овога даље

излази да противнападе није згодно предузимати у време док су нападачеве снаге још свеже, а њихов борбени поредак добро повезан, јер би се тиме изложили само непотребним губицима. Али, ако се код нападача појави колебање и пре но што је прешао у напад, тј. док се налази испред предњег краја браниоца, тада снажан и брз испад може разбити нападача и онеспособити га за прелаз у напад.

Познато је начело да одмах треба створити нову резерву чим се постојећа употреби, и то било од јединица које се налазе на најмање угроженом делу фронта, било од оних на чијем је фронту резерва већ употребљена. Та стална динамичност и пребацивање снага са мање угрожених отсека на отсеке где је њихова интервенција најпотребнија — то непрекидно маневровање снагама — омогућава браниоцу да кочи и преотима иницијативу нападача и да тиме паралише његову бројну и техничку надмоћност. Као поучан пример за то навешћемо рад Тимочке дивизије II позива која је за време Брегалничке битке имала задатак да у случају бугарског препада својим нападом помогне Дринску дивизију која је била распоређена у рејону Штипа. Пре почетка непријатељстава Тимочка дивизија се налазила јужно од Штипа и са 13 и 15 пешадиским пуком бранила правац Штип—Криволак и прелази преко Серте Планине, док је њен 14 пешадиски пук био на маршу од с. Худова кроз Демир Капију ка с. Пепелишту. Пошто су Бугари, ноћу 16/17 јуна 1913, извршили ноћни препад на целом граничном фронту, то је 17 јуна у 4.00 командант Тимочке дивизије II позива издао наређење за напад у правцу Штипа, да би помогао Дринску дивизију (у духу основног задатка). А кад је сазнао да су Бугари напали и од Радовишта ка Гарвану, изменио је одлуку и у 8.00 истог дана наредио да 15 пешадиски пук нападне у десни бок непријатељске колоне која је надирала од Радовишта, а 13 пук

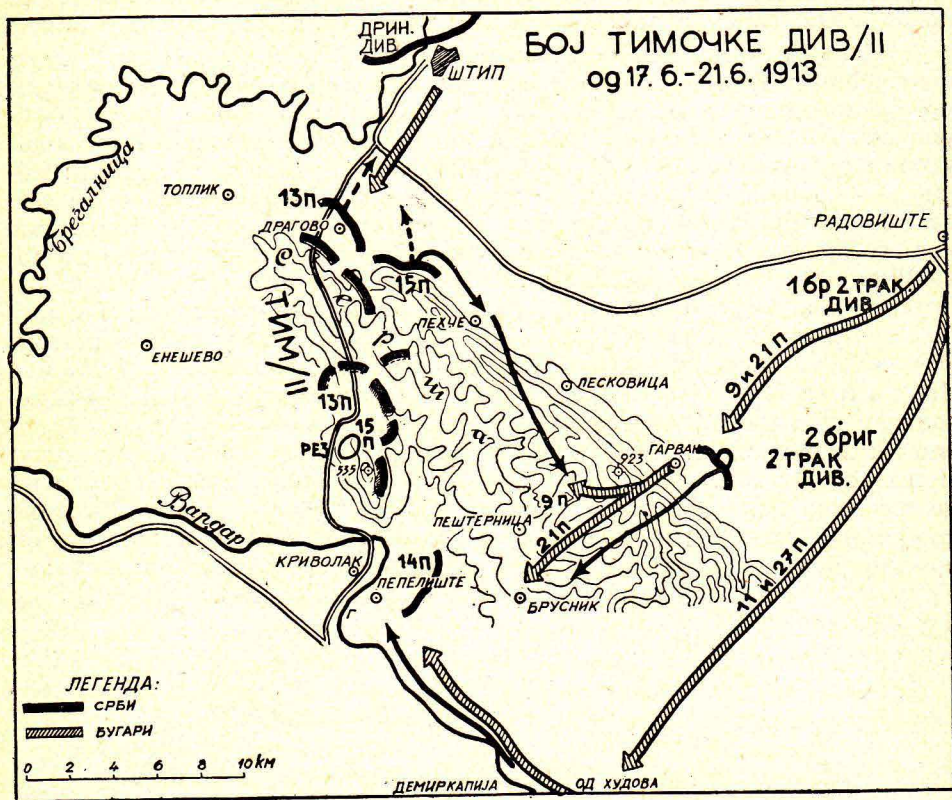
Шема 3

Шема 4

задржао за одбрану правца према Штипу. То значи да је командант дивизије упутио 15 пешадиски пук у противнапад док непријатељ још није ни напао главни положај дивизије, јер се указао погодан моменат — непријатељ је изложио бок своје колоне која је нападала од Радовишта. Осим тога, командант дивизије је иницијативно доносио одлуке према ситуацији на бојишту и њима донекле мењао првобитни задатак дивизије, али је о томе одмах извештавао команду III армије. Он је пренео тежиште одбране са левог на десно крило, према коме је тада био управљен главни удар Бугара (четири бугарска

пука), јер је тамо упутио 14 и 15 пешадиски пук, а касније и део 13 пука (шема бр. 5), а 18 јуна га поново пренео на лево крило и центар, јер су Бугари напали од Штипа, одбацили 13 пук са Драговских положаја и прекинули тактичку везу Дринске и Тимочке дивизије.

Шема 5

19 јуна командант Тимочке дивизије наредио је 13 пуку да изврши противнапад и поврати с. Драгово, пошто је непријатељски притисак тамо био попустио. Док је 13 пук заузео с. Драгово, непријатељски притисак према с. Пепелишту се појачао, тако да је командант дивизије морао упутити делове Добровољачке бригаде као појачање.

20 јуна на десном крилу, код 14 пешадиског пука наступа криза. Командант дивизије намеравао је да на том делу изврши противнапад снагама које би довео са центра и левог крила, али се одлучио да се упорно брани, пошто је непријатељ вршио јаке нападе на целом фронту. Зато је из штаба дивизије упутио све људство ради попуне губитака у јединицама.

21 јуна ујутру 15 пешадиски пук извршио је успешан против-напад, док је непријатељ успео да заузме положај 14 пука. Пошто је дивизија, после пет дана тешке борбе са надмоћнијим непријатељским снагама, била у крајње критичној ситуацији, командант дивизије је наредио повлачење на линију с. Топлик — с. Енешево, а Добровољачку бригаду упутио ка Градском. Повлачење је извршено успешно, јер Бугари нису вршили гоњење.

Иако је дивизија у току ових борби претрпела велике губитке (око 3.500 мртвих и рањених), она је успешно извршила оперативни задатак и сигурно заштитила десно крило и бок целокупног стратегијског поретка Српске војске у току Брегалничке битке, привезујући за себе шест бугарских пукова. Ово је могла постићи захваљујући сталној активности и непрекидном маневру снагама, јер је правилно реагирала на разне непријатељске акције које су имале различите форме у току ових пет дана.

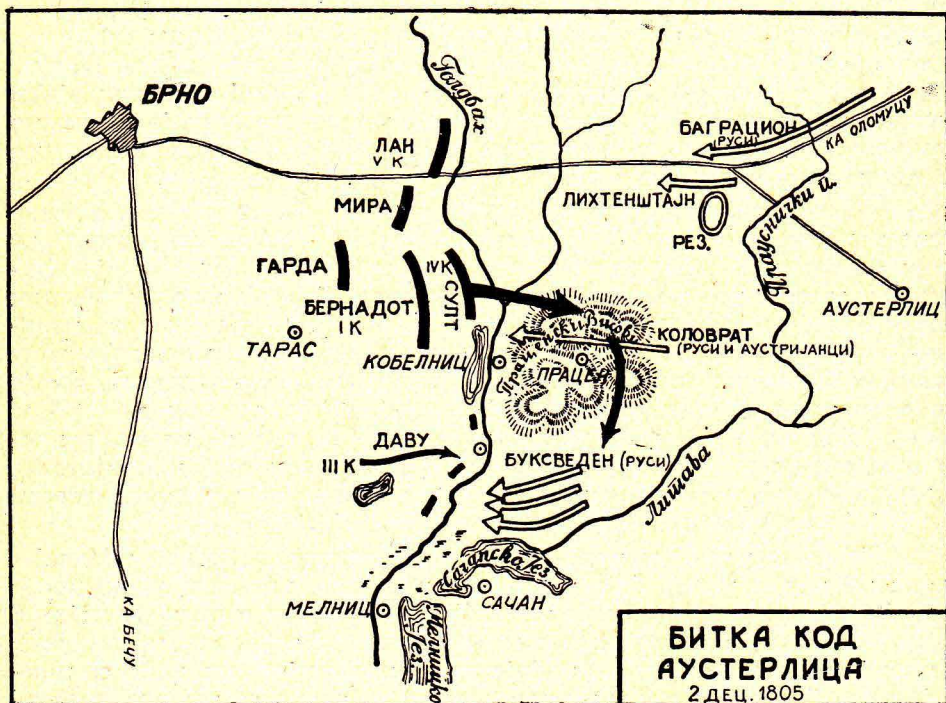
Оперативне јединице у одбрани могу изводити нападна дејства у веома различито време. Као што смо већ напоменули, дешавало се да је бранилац извршио противнапад тачно онако како га је планирао и у оном тренутку када се непријатељ појавио на предвиђеном месту, у извесним случајевима бранилац је бирао моменат за извршење противофанзиве (односно противудара или противнапада) у току самих борбених дејстава, пошто је претходно исцрпео нападача, док је понекад предузимао нападне акције против још свежих снага браниоца. При томе је важно да бранилац, с једне стране, не предузима противнапад пре но што открије правац главног удара непријатеља, а, с друге, да не закасни и не дозволи да нападач потпуно угрози даље вођење одбране на дотичном положају.

Бранилац готово редовно, у своје плану одбране, предвиђа правац и време употребе резерве. Он при томе узима у обзир неколико варијанти, с обзиром на извесне претпоставке у погледу дејства нападача. На пример, прелазак у противнапад може се предвидети и предузети пошто нападач избије на неку линију, али, како се иницијатива обично налази у рукама нападача, ретко се дешава да бранилац изврши противнапад баш онако како га је планирао. Па ипак, ранија предвиђања омогућавају браниоцу да се лако прилагоди свакој ситуацији која може наступити.

Било је, међутим, случајева када је бранилац остваривао свој план готово у потпуности, нарочито онда када је правилно проценио ситуацију, у првом реду намеру, могућности и план дејства нападача или када је прикупио тачне податке о намерама непријатеља. Сем тога потребно је врло вешто руковођење јединица у току борбе. Резултати овако изведених противнапада обично су били велики, јер је иницијатива тада донекле била у рукама браниоца још од самог почетка борбе. Као пример оваквог начина дејства браниоца може послужити битка на Аустерлицу 1805 године (шема бр. 6).

Велика Наполеонова победа у овој бици заснивала се на добром познавању земљишта и непријатељске тактике, као и на слабом раду његових непријатеља. Наполеон је тачно предвидео да

ће непријатељ извршити главни удар на његово десно крило, да би му пресекао комуникациски правац, који је позади овога крила ишао ка Бечу, тј. паралелно фронту. Земљиште на десном крилу било је мочварно, са два језера (Мелницко и Сачанско) и три речице (Голдбах, Литава и Рауснички Поток), док се у центру, северно од овог мочварног земљишта, налазило узвишење које је доминирало бојиштем (Праценски Висови). На овим елементима се заснивао Наполеонов план: на правцу главног непријатељског удара оставити само

Шема 6

слабије снаге (корпус Давуа) које ће задржавати непријатеља покретном одбраном и навући га у мочварно земљиште; главне снаге (корпусе Султа и Бернадота и Гарду) распоредити у центру, па кад се непријатељски напад потпуно развије и његове снаге потпуно ангажују према десном Наполеоновом крилу, тада својом масом у центру извршити силан удар према Праценским Висовима (тј. корпусима Султа и Бернадота и Гардом); после тога, ослањајући се на заузете Праценске Висове, бацити се на бок и позадину непријатељских главних снага (три колоне под командом Буксхевдена) и уништити их. Да би осигурао свој комуникациски правац, Наполеон га је повукао уназад преко Брна.

Цео маневар углавном је изведен према овоме плану. Резултати су били велики: уништено је око 27.000 непријатељских вој-

ника и 155 топова, док су Французи имали само око 10—12.000 губитака. Аустријанци су одмах после битке понудили мир, који је диктирао Наполеон према својој вољи.

Међутим, бранилац може бирати моменат за противудар у току битке, било после потпуног исцрпљења непријатеља или против још свежих његових снага.

У првом случају бранилац троши нападачеве снаге извођењем одбранбених борби (на већој или мањој дубини) и тактичким против-нападима, користећи сваку грешку нападача, и тиме припрема услове за општи противудар. Ако се противудари успешно развијају, они могу прерасти и у противофанзиву.

У Колубарској бици војвода Мишић изабрао је моменат за противофанзиву у тренутку када се непријатељ у току тромесечних борби био знатно исцрпео, кад су се његове комуникације издужиле, а снабдевање постало веома тешко, нарочито услед слабих и раскаљаних путева. Да би ово стање поправио, командант аустријских балканских снага, Поћорек, сматрајући Српску војску већ тученом, одлучио се на веома ризичан подухват — промену комуникационог правца своје армије, тј. да пребаци снабдевање своје армије на Срем железничком пругом Обреновац—Ваљево, уместо из Босне. Војвода Мишић је тачно уочио овај моменат слабости аустријске војске, те је и донео одлуку да својом армијом изврши општи противудар у чему је добио сагласност српске Врховне команде. На тај начин дошло је до опште противофанзиве свих српских снага, са сјајним резултатима — војска која је изгледала да се налази на ивици пропасти, однела је сјајну победу и истерала агресора из своје земље, наневши му страховите губитке.

Наше противофанзиве у току Народноослободилачког рата обично су извођене у моментима малаксавања непријатељских удара (2, 3, 6 и 7 офанзива).

Противудари *против свежих непријатељских снага* врше се најчешће у операцијама по унутрашњим правцима или кад је нападач већ у почетним дејствима направио крупније грешке.

При дејствима по унутрашњим правцима, бранилац је у оперативном или стратегиском дочеку и баца своје снаге узастопно против тренутно најопасније непријатељске групације или против најслабије тачке у нападачевом распореду. Иако је у дефанзиви, бранилац дејствује офанзивно. Тако долази до сусретних бојева и битака. Најбољи пример у овом смислу је Церска битка. Кад је почео рат 1914 године, сва тежина руковођења састојала се у томе да се главне српске снаге (1 и 2 армија) упуте благовремено против главних непријатељских снага, тј. требало је благовремено открити главни непријатељски удар и против њега упутити 1 и 2 армију, док се још Аустријанци не буду учврстили на стратегиском мостобрану. Ови проблеми су мајсторски решени и однета је једна сјајна победа.

Наше противудари у току 4 и 5 офанзиве вршени су против још свежих непријатељских снага. Они су типичан пример дејства

по унутрашњим правцима, а за тачку удара обично је бирао најслабије место у непријатељском поретку.

Таненбершка битка 1914 године у Источној Пруској, између 8 немачке и 1 руске армије, такође је последица противофанзиве 8 немачке армије, против још свежих руских снага (1 армије). Нови командант 8 немачке армије, генерал Хинденбург (начелник штаба ген. Лудендорф), искористио је развученост руских снага, слабу оперативну везу 1 и 2 руске армије, јаку истуреност 1 армије испред 2 и неспособност руског командовања. Пошто је немачка обавештајна служба потпуно открила распоред руских снага, Хинденбург је могао да донесе смелу одлуку: пред 2 руском армијом оставити само слаб застор (углавном коњичке јединице), а све остале снаге бацити против 1 армије, опколити је и уништити. План је углавном тако и извршен.

Принципи нападних дејстава браниоца у операцијама по унутрашњим правцима могу се применити и код мањих оперативних јединица (корпуса) и већих тактичких јединица (дивизија), нарочито при одбрани широких зона. Ако се имају јаке и брзе резерве, могу се вршити узаstopни удари по раздвојеним непријатељским колонама, са ослоном на јаке отпорне тачке (природне или изграђене). Наше земљиште нуди за ово врло повољне услове.

Начин извршења противнапада

Наношење узаstopних удара по тренутно најопаснијој непријатељској групацији примењује се при дејствима по унутрашњим правцима, о чему смо већ говорили приликом избора момента за извршење противудара. У том случају главне снаге браниоца дејствују увек офанзивно. Тако су дејствовале 1 и 2 српска армија у Церској бици против главне аустриске групације. У операцијама 1814 године Наполеон је бацао своје главне снаге час против једне, час против друге непријатељске групе, оне која је у даном тренутку била најопаснија. На сличан начин дејствовао је и наш 3 корпус у Мојковачкој операцији 1944 године, који је, захваљујући вешто и брзо изведеним ударима и квалитету наших снага, успео да разбије непријатељску групу која је намеравала да га уништи, те је тиме отворио врата за упад у Србију.

Наше снаге у Народноослободилачком рату, све до половине 1944 године, готово редовно су дејствовале по унутрашњим правцима, а сем тога и у непрекидном окружењу. Карактеристично је да наши противудари у току непријатељских офанзива нису били усмеравани против главне или најопасније непријатељске групе (као у Церској бици и Наполеоновим операцијама), већ против најслабије тачке у непријатељском распореду. При избору ове тачке водило се рачуна о даљим перспективама за разгарање устанка. Наш Врховни штаб имао је стално пред очима крајњи циљ — коначно уништење окупатора и свих издајника, као и стално јачање наших снага и разгарање устанка. Коначно уништење непријатеља није се могло постићи у фронталном и линиском судару главних снага већ непрекидним

трошењем и постепеним уништењем непријатељских снага на читавој територији. Обручи су пробијани на најслабијем месту да би се операције са најмање жртава пренеле на непријатељску позадину. Уместо да се битка бије онако како ју је непријатељ планирао, она је стварно тако само почињала, а завршавала се према плану нашег Врховног штаба. Тако је било готово у свима офанзивама. У 4 офанзиве најслабија тачка у непријатељском обручу била је на југо-источном делу фронта, где су се налазиле слабе четничке снаге. Зато је наша ударна групација (1, 2 и 3 дивизија) баш тамо упућена да би отворила пролаз и пренела устанак у Санџак (према ранијем плану Врховног штаба).

Када је ситуација захтевала, Врховни штаб је водио операције по унутрашњим правцима и на класичан начин, тј. усмеравао је своју главну групу против најопасније непријатељске групе, а не само на најслабије место непријатељског распореда. Такав је био противудар код Горњег Вакуфа, почетком марта 1943 године.

Извршење отсудног удара (испада) на једном делу фронта могу вршити оперативне резерве или снаге које су пребачене са других делова фронта, или исте снаге које су дотле водиле одбранбене борбе. До прегрупације снага за извршење противнапада обично долази онда када почетни распоред браниоца није правилно извршен, тако да га је неопходно исправити, као на пример у бици на Марни 1914 године. Због погрешно извршене концентрације Французи су после почетних неуспеха морали довлачити снаге са десног крила стратегиског фронта (из јужне Француске) и унутрашњости земље и груписати их у рејону Париза, ради парирања немачког продора кроз Белгију и Северну Француску. Тако је у рејону Париза прикупљена 6 армија, која је, заједно са енглеским Експедиционим корпусом, извршила удар на развучену деснокрилну немачку групацију (1 и 2 армију) који се претворио у општу противофанзиву. Тако су немачке снаге одбачене на реку Ену.

Испадне могу извршити већ ангажоване снаге, без неких појачања. Такав подухват могу успешно извести само јединице одличног квалитета и под вештим руководством. За то могу да послуже примери Колубарске битке и многи противудари и противофанзиве које су наше снаге готово редовно изводиле у току Народноослободилачког рата, и то без икаквих појачања.

Постројавање борбеног поретка у себи већ садржи основне предуслове за извршење нападних дејстава браниоца. Начелно, дубљи борбени пореци са јачим резервама нуде више могућности за извршење нападних браниоцевих дејстава. Но, и у јачини резерви постоји извесна граница која зависи од циља одбране и других услова (земљишта, утврђености, итд.). Зато за сваки конкретан случај треба одредити правилан однос између ширине и дубине борбеног поретка, јер од тога умногоме зависи и активност одбране.

Иако у свима Армијама постоји тежња за активном одбраном, ипак код појединих Армија постоје различите могућности за извршење активних радњи, поред осталог и због борбених поредака. Тако,

на пример, америчка Ратна служба (тач. 631) захтева да се што веће снаге издвајају за извршење противнапада и противофанзиве. То је разумљиво, с обзиром на велику ватрену моћ њихових јединица, пошто и слабије снаге на предњем крају могу остварити довољно густу ватру за успешну одбрану главног положаја. Они у резерву начелно остављају $\frac{1}{3}$ снага које се редовно налазе на ауто-транспорту. Сви ови елементи стварају услове за велику динамичност и активност одбране. С друге стране, совјетска Ратна служба предвиђа релативно слабе тактичке резерве (на пешадиску дивизију до два батаљона, а на пук једна чета са ојачањима). Ешелонирање и дубина одбране остварују се тек у оквиру оперативних јединица. Совјети ово објашњавају тиме што се остављањем великих тактичких резерви бранилац лишавља јаке ватре испред предњег краја и што су те резерве изложене губицима од непријатељске ватре. Због тога они масирају живу силу на главном положају, а у тактичкој дубини остављају релативно слабе снаге. Њихове јаче оперативне резерве налазе се тек у већој дубини (на трећем појасу и даље). На тај начин, код совјетских тактичких јединица постоје слабије могућности за извођење нападних дејстава у одбрани. Овим се, можда, може објаснити зашто су Немци у почетку рата релативно лако пробијали тактичку дубину совјетске одбране и што су наилазили на јачи отпор тек на већој дубини. Због овакве пасивне одбране, поред осталог, Совјети су 1941 и 1942 године имали огромне губитке у живој сили и територији. Пошто су касније модифицирали своја гледишта, битка код Курска 1943 године даје другу слику.

Питање активности одбране у нашим условима захтева посебну студију. Може се само напоменути да наше земљиште у овом погледу нуди широке могућности. Начелно, наша одбрана треба да буде што активнија, како због наших ратничких традиција и особина бораца, тако и због бројности будућих непријатеља. Због тога наше резерве и други ешелони треба да буду довољно јаки. А да би се ово могло остварити, за одбрану предњег краја и узастопних линија треба што више применити фланкирну ватру пешадиских оруђа, пт средства и запречавање. Наше маневарско и планинско земљиште за ово пружа врло добре услове. Оно, такође, омогућава скривени прилаз резерви и извршење изненадних противнапада.

Противнападе треба вршити нарочито ноћу да би се избегла техничка надмоћност непријатеља. Начелно, одмах после извршења противнапада треба извршити прегруписавање снага и образавати нове резерве, спремне за нове ударе. Уопште, по моме мишљењу, наша одбрана умногоме треба да има карактер дејстава по унутрашњим правцима, па и тактичка где је то целисходно.

Планирање и командовање

При изради плана одбране треба узимати у обзир неколико могућих варијанти у погледу дејства непријатеља и за сваку од њих предвидети најпогоднији начин употребе својих снага. Да би потчињене старешине сигурно схватиле идеју плана одбране и могле

самостално искоришћавати погодне моменте за извршење брзих противнапада, може се у припремном периоду — уколико то време дозвољава — са њима извести мала ратна игра на карти. У њој треба прорадити највероватније варијанте непријатељских дејстава. Ово, начелно, треба радити ноћу када старешине нису ангажоване на земљишту, а код мањих јединица (пук, батаљон) на самом земљишту, као саставни део организације садејства.

Организација командовања при извршењу противнапада је нарочито деликатна пошто тада готово редовно долази до мешања јединица. Резерве се употребљавају на фронту који су дотле браниле друге јединице. Да би се избегле штетне последице таквог мешања, треба благовремено решити питање командовања. За то је најбоље да се као резерве у противнападима употребљавају читаве формациске јединице, првенствено на крилима и спојевима јединица првог борбеног реда. Оне тада добивају зоне дејства и линије разграничења. Они делови који су дотле бранили одговарајући део фронта, могу се ставити под команду команданта резерве и са резервом заједно учествовати у противнападу, или се могу рокирати и повући у састав своје јединице. Од ових делова може се, такође, уместо утрошене образовати и нова резерва. Ако се мешање јединица не може избећи, онда је важно да се командовање благовремено регулише и да јединице унапред тачно знају које ће отсеке преузети после извршења противнапада. Сви делови на дотичном отсеку треба, начелно, да буду под једном командом, без обзира коме формациски припадају. Овим ће се избећи свака забуна и отклонити евентуална колебања, која могу наступити у борбеном поретку у овим критичним тренуцима борбе.

ИЗАШЛА ЈЕ 14 КЊИГА „МАЛЕ ВОЈНЕ БИБЛИОТЕКЕ“

ОСНОВИ ВОЈНИХ ЗНАЊА

ОД ПОТПУКОВНИКА Индиске армије Д. К. ПАЛИТА

Књига садржи кратко и језгровито излагање из историје и анализе тактике, стратегије и принципа вођења рата.

Циљ јој је да потстакне интерес официра за студију ратне вештине пружајући им потребна основна војна знања, неопходна за обухватну студију војне литературе.

У Енглеској је ово дело доживело 4 издања.

Потпуковник **НИКОЛА РАДОШЕВИЋ**

НЕКИ ПРОБЛЕМИ ПРИ ФОРСИРАЊУ РЕКЕ

У нашем Упутству за форсирање река, Ратној служби и Пешадиском борбеном правилу II део није довољно јасно расветљено неколико тактичких, али веома важних проблема који се односе на форсирање река. Зато ћемо у овом чланку покушати да детаљније размотримо само следећа четири проблема: 1) начин пребацивања и задатак предњих пешадиских делова и да ли ови делови треба да отварају ватру док су на води, 2) начин пребацивања и задатак првог таласа и пешадиског пука који се први пребацује, 3) питање организације мостобрана и 4) постројавање борбеног поретка при форсирању реке.

Наша правила препоручују пребацивање предњих пешадиских делова преко реке скоро у свим случајевима, сем код уских река и при форсирању ноћу, које се — ради изненађења — врши и без артиљериске припреме. Она предвиђају да се предњи делови у првом реду пребацују десантом, наравно, где то ситуација захтева, и то помоћу примитивних месних средстава. Што се тиче њиховог задатка у тач. 210 Упутства за форсирање река каже се: „Линија на коју треба да избију и на њој се утврде бира се на таквом отстојању од обале да непријатељ не може митраљеском и пушчаном ватром спречавати прелазе првог ешелона. Та линија је нормално неколико стотина метара удаљена од обале, што зависи од карактера обале и ширине реке”.

По нашем мишљењу, пребацивање предњих делова примитивним месним средствима није целисходно, нарочито онда када су у питању велике и средње или брзе реке. У данашњим условима развоја ратне технике било би много боље да се предњи делови пребацују на бржим пловним средствима, с тим да се од приручних средстава првенствено користе рибарски и други мањи чамци, да би се ови делови што мање задржавали под убитачном ватром браниоца. Уосталом, то је показало и искуство Другог светског рата. Тако, на пример, при форсирању Дунава код Батине (ноћу 9/10 новембра 1944 године) 12. бригада наше 51 дивизије пребацила је предње делове помоћу рибарских чамаца, а 1 бригада 1 пролетерске дивизије форсирала је 8 априла. 1943 године Дрину код Устиколине на тај начин што је прво пребачено неколико бомбашких одељења са пу-

шкомитраљезима, и то помоћу сандолине и сплавова. При форсирању Дњепра совјетски предњи делови, јачине око четири пешадиска батаљона из састава дивизија првог ешелона 65 совјетске армије, форсирани су реку на бржим пловним средствима, рибарским и дрвеним пионирским чамцима.

То не значи да приручна средства губе своју важност, али се само на њих не може увек рачунати. 1945 године наша 3 армија је форсирала Драву искључиво помоћу приручних средстава (већином чамцима разног капацитета) која је сама израдила за време организације прелаза, само што тада није упућивала предње делове. 1943 године, наша 2 пролетерска бригада форсирала је Неретву код с. Дрежнице помоћу средстава отетих од непријатеља, јер сопствених уопште није имала.

Што се тиче задатка предњих пешадиских делова, поставља се питање да ли ће они бити способни да, с обзиром на јачину и евентуалне губитке приликом прелаза преко реке, овладају дужином од неколико стотина метара, како то предвиђају правила. По нашем мишљењу, они ће у већини случајева успети само да се дочепају оностране обале и да овладају много мањом дужином (50—200 м), поготово ако је бранилац посео непосредну обалу реке (што ће код средњих и великих река бити најчешћи случај) и ако се поред обале на том удаљењу налазе и насипи на којима бранилац поставља другу линију ровова. Зато се на овлађивање линијом удаљеном од обале неколико стотина метара може рачунати само у изузетно повољним случајевима (на пример, кад је предњи крај браниоца повучен уназад и сл.).

Исто тако ни захтев који се поставља предњим пешадиским деловима, наиме, да обезбеде прелаз и омогуће развој за борбу првог ешелона пешадиског пука — како је то изнето у тачки 571 Пешадиских борбених правила II део — не одговара њиховим стварним могућностима, јер они, као што смо изнели, нису у стању да обезбеде толику дужину колико је потребно за груписање и развој целог првог ешелона пешадиског пука. Осим тога, на овако узаном простору они не би могли издржати ни противнападе браниоца за време док се не пребаци и развије цео први ешелон пука. Исто тако, сматрамо да ни командант пешадиског батаљона који се пребације са првим таласом (из првог ешелона пешадиског пука) неће на оностраној обали бити тако неактиван да пасивно чека под непријатељском убитачном ватром све дотле док се не пребаци цео први ешелон пука (како би се то могло разумети из стилизације текста одредбе, која третира ово питање). Зато је по нашем мишљењу, задатак предњих пешадиских делова да обезбеде прелаз и развој за борбу првог таласа из првог ешелона пука, а не целог првог ешелона тога пука, који ће због недостатка средстава за пребацивање најчешће вршити прелаз у 2—3 таласа, а само изузетно у једном таласу.

Што се тиче отварања ватре, ми сматрамо да предњи пешадиски делови, односно први талас ако ових нема, не треба да отварају ватру за време док су још на води, чак ни онда кад је непријатељ

открио наше пребацивање. За то има више разлога. Пре свега капацитет пловних средстава веома је мали, тако да би и мали број бораца у њима могао дејствовати, јер је већи део заузет веслањем; за време вожње пловна средства су нестабилна, тако да то, у вези са недовољним простором за руковање оружјем, негативно утиче на прецизност сопствене ватре; суседна пловна средства отежавају дејство у бочну страну; на браниочевој обали постоји мали број откривених циљева на које би се могло успешно дејствовати пешадиским оружјем са положеном путањом, итд. При томе треба имати у виду да код правилно организованог форсирања мора бити добро обезбеђена и ватрена подршка са оностране обале. Истина, биће ређих случајева када ће отварање ватре бити целисходно, као, на пример, при форсирању из покрета (на бржим пловним средствима), такоређи на леђима непријатеља, док још није организовано посео онострану обалу, а поготово ако је није претходно фортификациски уредио, тако да његова жива сила претставља лако уочљиве и откривене циљеве; ако је река мирна и споријег тока, ако је добра видљивост за уочавање циљева, и сл. У оваквим случајевима ватру би требало отварати првенствено из аутоматског наоружања (које би се постављало на прамце пловних средстава), а понекад и из пушака оних бораца који се налазе на предњем делу пловног средства. При томе, ватру треба појачавати према мери приближавања непријатељској обали и првенствено туђи оне ватрене изворе браниоца који непосредно и највише угрожавају плодна средства. Ако то није могуће, онда је корисно да се отвара бочна ватра на ватрене изворе који ометају суседна пловна средства, али тако да се избегне тучење сопствених суседних делова (нарочито код брзе и усталасане реке). Искуство из Другог светског рата, а и садашњег рата у Кореји, показује да је, с обзиром на велику покретљивост и техничку опремљеност савремених армија и маневарски карактер операција врло често долазило до форсирања река из покрета, те се може очекивати да ће се и убудуће примењивати кад год за то буду постојали колико-толико повољни услови.

У погледу начина пребацивања и задатка првог таласа и првог ешелона пешадиског пука, у Упутству за форсирање река и Пешадиском борбеном правилу II део, између осталог, каже се: „Јединице првог ешелона пука чим се искрцају на супротну обалу одмах продужавају унапред и поседају линију коју су заузели предњи пешадиски делови и са ње штите прелаз осталих јединица ешелона. Први ешелон пука, пошто заврши прелаз и развије се у борбени поредак, одлучно и без задржавања напада и продире до избијања на одређену му линију (мостобран)... Линија којом треба да овлада први ешелон и на њој се учврсти бира се тако да се њоме обезбеди плацдарм за развој главнине... у зависности од карактера обале и ширине реке ова линија бира се обично на 1,5—2 км“.

С обзиром на нашу ранију констатацију да ће пребачени предњи делови тешко успевати да на супротној обали сами овладају једном непрекидном линијом на удаљењу неколико стотина метара

од обале, са које би били у стању да обезбеде и заштите прелаз целог првог ешелона, и да ће се први ешелон пука најчешће пребацивати у неколико таласа (ређе у једном), сматрамо да горе наведене правилске одредбе нису прецизно и довољно јасно формулисане. Наиме, није наглашено да је први талас, са којим се начелно пребацују и команданти батаљона првог ешелона, дужан да одмах — чим се пребаци на онострану обалу — ступи у борбу и даље развија успех предњих пешадиских делова (према својим могућностима и потребама груписања и развоја осталих делова првог ешелона пука). У противном, ако би јединице првог таласа имале само да „одмах продужавају напред и поседају линију коју су заузели предњи пешадиски делови и са ње штите прелаз осталих јединица ешелона“, оне би се морале задржати такођећи уз саму обалу, јер је тешко претпоставити да су предњи пешадиски делови могли продрети дубље од обале. Треба имати у виду да ће нападач уводити своје снаге према мери њиховог пристизања на супротну обалу, а нарочито у почетној фази — за време пребацивања првог ешелона пука и овлађивања пуковским мостобраном — јер му предњи делови, у највећем броју случајева не могу обезбедити погодну линију и дубину за развој пребачених снага. Осим тога, мора се обезбедити и сигуран ослонац за одбијање непријатељских противнапада, који ће вероватно уследити. Тек после тога други ешелони пукова, а нарочито дивизије, могу се уводити као комплетне целине.

Наша правила и упуту предвиђају мостобране само код пука, дубине 1,5—2 км, и дивизије, дубине 2—5 км, али се не види да ли их могу имати и друге јединице. (Према правилским одредбама бивше Југословенске војске постојао је ужи мостобран дубине око 2 км и шири дубине око 5 км).

Сваки мостобран, углавном, треба да обезбеди прелаз и развој главнине дотичне јединице (под главнином овде подразумевамо њен други ешелон, артиљерију, тенкове и др.), затим да омогући подизање моста (ако је то целисходно) и спречи непријатељу да туче сам прелаз ефикасном пешадиском односно артиљериском ватром. С друге стране, линија мостобрана у исто време не сме да пређе границе одбранбених могућности јединице која је образовала мостобран, тако да је у стању не само да га утврди, већ и да га одбрани од свих противнапада браниоца. Другим речима, удаљење мостобрана од обале, односно његова ширина расте или опада у одговарајућој сразмери са величином и јачином јединице. А пошто дубина мостобрана пука (1,5—2 км) и дубина дивизиског мостобрана (2—5 км) начелно одговарају дубинама ближег задатка тих јединица у обичном нападу, онда се поставља питање зашто и пешадиски батаљон у првом ешелону пука при форсирању реке (који начелно прелази у два таласа, тј. уствари у два ешелона), не би имао свој мостобран? Ако се има у виду наше раније изнето гледиште, наиме, да би први талас из првог ешелона пешадиског пука требало да одмах по преласку прошири успех предњих пешадиских делова да би обезбедио прелаз осталим снагама батаљона (другог, па евентуално и трећег таласа), а не само

да поседне линију коју су достигли ови предњи делови, онда би, по нашем мишљењу тако достигнута линија првог таласа уједно претстављала и његов мостобран, поготово ако се батаљон пребацује само у два таласа. Можда би се овоме могло приговорити да први талас, односно у овом случају прва половина пешадиског батаљона, није у стању да онемогући успешно дејство браниоачевог пешадиског наоружања по реци. Међутим, ако се узме у обзир да ће командант батаљона успети да првим таласом овлада и нешто већом дужином од 200 м и одбацити непријатеља од обале, онда је јасно да ће његов следећи талас (таласи) бити прилично заштићен од непосредног дејства браниоачевог пешадишког ватре, за све време док се пребацује преко реке. Што се тиче опасности од дејства његове бочне ватре против овог малог мостобрана, као и против делова на реци, мислимо да таква опасност — иако у мањој мери — постоји и код пуковског мостобрана, нарочито на његовим крилима.

Ако би се негирање батаљонског мостобрана везивало за могућност подизања моста на реци, онда ни то не би било оправдано, јер се мост често неће подизати кад је организован пуковски, па чак ни дивизиски мостобран. У сваком случају, важно је да командант пешадиског батаљона (који се обично пребацује на онострану обалу са првом половином свога батаљона) према конкретној ситуацији донесе правилну одлуку за заузимање најпогоднијих линија које ће обезбедити не само прелаз и потребан простор за развој и увођење у борбу свих осталих снага и средстава његовог батаљона, већ и другог ешелона пука. При томе мора строго водити рачуна да се сувише не удаљи од обале да не би дошло до расплињавања снага (као што је био случај са 13 пешадишким пуком Тимочке дивизије II позива код Чеврнтије, 1914 године).

Овде се нећемо задржавати на детаљној анализи мостобрана пука и дивизије, већ ћемо их посматрати под претпоставком да се налазе на дубини од 1,5—2, односно од 2—5 км и да их остварују њихови предњи ешелони, тј. за пук први ешелон пука, а за дивизију први ешелон дивизије (под претпоставком да се напад са форсирањем реке развија нормално — иако ће бити случајева када ће све снаге дотичних јединица бити употребљене за овлађивање потребном дужином мостобрана).

Да бисмо утврдили да ли код дивизиског мостобрана треба тражити задовољење и осталих захтева којима, наравно, треба да одговори мостобран у тактичко-оперативном погледу, размотрићемо форсирање реке корпусом тројног састава. Ако узмемо да су дивизије у првом ешелону корпуса заузеле своје дивизиске мостобране поменутих дубина, поставља се питање: да ли су ове дубине односно просторије мостобрана, довољне да поред свих снага дивизија првог ешелона приме још и други ешелон корпуса, нарочито ако се тај други ешелон у целини уводи на једном правцу (позади једне од дивизија у првом ешелону)? По нашем мишљењу, дубина мостобрана за корпус требало би да износи нешто више, тј. око 5—7 км, што начелно одговара корпусном ближем задатку (односно следећем

задатку пешадиских дивизија из првог ешелона). Исто тако, ни мостобран за корпус, нормално узевши, није довољан да прими још један корпус из другог ешелона армије, већ би за развој главнине армије начелно требало да корпус из првог ешелона изврши свој следећи задатак.

Можда би се овде могло замерити што се при образложењу ове поставке много везујемо за двоешелонски борбени поредак при остваривању појединих мостобрана. Међутим, сматрамо да при разматрању ових питања јачина снага и средстава претставља примаран чинилац. Ми смо узели двоешелонски поредак као средину између једног и више ешелона (јер и савремени начин борбе тражи да на изабраном правцу буде јаче груписање и ешелонирање по дубини а поред тога треба имати у виду и врло честу оскудицу у превозним средствима, затим неповољност места за прелаз, итд.), а и зато што се форсирање река и у Првом, а нарочито у Другом светском рату, најчешће вршило у два ешелона — почев од армије па наниже.

Међутим, може се десити (истина ређе) да нека јединица утроши све своје снаге и да притом постигне мањи успех, који би одговарао њеном ближем задатку (нарочито онда ако форсира реку у једном ешелону са јачом или слабијом резервом), тако да њен мостобран претставља она просторија којом су овладале њене основне снаге. На пример, ако је дивизија, и поред ангажовања свих својих снага, овладала само дивизиским мостобраном дубине 2—5 км, онда ће то послужити као мостобран и за дивизију и за корпус, без обзира што је можда исувише мали. Тако је наша 3 армија, ноћу 11/12 априла 1945 године, форсирала Драву северозападно од Осијека на релативно широком фронту са свима дивизијама у једном ешелону, што је потпуно одговарало тадашњој ситуацији, при чему је мостобран 16 дивизије износио 4,5 км, 36 дивизије 4—7 км и 51 дивизије око 3 км. Ови мостобрани су послужили и за даље оперативне потребе армије. Ако би пешадиска дивизија форсирала реку, на пример, у три ешелона приближно исте јачине, онда се, с обзиром на ситуацију, може десити да мостобраном дивизије овлада њен први ешелон, односно један пешадиски пук, или ће се морати ангажовати други, па и трећи ешелон дивизије (на пример, због јако организоване непријатељске одбране и других околности). У току Другог светског рата било је доста примера форсирања у три ешелона, нарочито од стране Совјетске армије. Код нас је 5 дивизија, 11/12 априла 1945 године, форсирала Саву код Брчког у три ешелона, углавном, због недостатка средстава за прелаз, при чему је до максимума искористила објекте речне пловидбе. Први ешелон образовала је Југословенска бригада, други ешелон 4 крајишка а трећи 1 крајишка бригада, која је обезбеђивала прелаз прве две бригаде. Сличан случај био је и при форсирању Дрине од стране 1 и 2 пролетерске дивизије, само је овде била много већа оскудица у средствима за прелаз реке.

Према томе, по нашем мишљењу, свака јединица, почев од батаљона до армије, треба да има свој мостобран који начелно оства-

рује први ешелон дотичне јединице; ако је та јединица извршила свој следећи задатак, она је тиме остварила и мостобран за вишу јединицу из чијег је састава (ако се форсирање реке развијало приближно нормално), а друго, дубина мостобрана треба да одговара дубини ближег задатка дотичне јединице у обичном нападу (разуме се, опет под условом нормалног форсирања). Јер, зар се при избору најповољније линије мостобрана, на којој треба да се обезбеди уређење прелаза и развој главнине за напад, не постављају исти услови који се траже и од линије ближег задатка у обичном нападу, са које нападач треба да одбије све противнападе браниоца и да обезбеди увођење другог ешелона у борбу¹⁾?

Најзад, поставља се питање: да ли при форсирању реке постоји друкчије постројавање борбених поредака него у обичном нападу?

Наша правила предвиђају да пук при форсирању реке, начелно, одређује један пешадиски батаљон у први ешелон, а дивизија 2—4 пешадиска батаљона. Ми се слажемо да се код пука, при форсирању у три ешелона, у први ешелон може одредити један батаљон (без обзира на то да ли је форсирање у три ешелона најчешћи случај) и да први ешелон дивизије буде јачине 3 и више пешадиских батаљона, али сматрамо да ће се у први ешелон дивизије веома ретко одређивати само два батаљона, тако да то не би требало уносити у правилску норму. Та два батаљона ће тешко моћи да изврше задатак који се поставља првом ешелону дивизије, тј. да овладају дивизиским мостобраном, а то не би било целисходно ни у погледу командовања, пошто би у том случају командант дивизије непосредно давао задатке двојници команданата батаљона који прелазе на онострану обалу са својим првим таласима. Тиме би и командна улога потчињених команданата пукова изгубила свој значај. Можда је ова одредба унета под утицајем Ратне службе бивше Југословенске војске, у којој су се под ешеленом подразумевале трупе и њихови делови који се, с обзиром на количину превозних средстава, могу одједном превести преко реке, или другим речима, где је јачина једног ешелона зависила од количине превозних средстава. Ако је тако, онда изгледа да се изгубило из вида да тада није постојала разлика између „таласа“, који одговара више техничком појму и „ешелона“, који овај појам обележава у командном смислу, а та два појма наша послератна правила потпуно одвајају. Тако се под таласом једне јединице подразумевају оне снаге и средства који се, саобразно расположивим превозним средствима, могу једновременно пребацивати на супротну обалу на целом отсеку њеног форсирања (тј. оно што се у бившој Југословенској војсци сматрало ешеленом). Или, можда овде „ешелон“ има друкчије значење него у обичном нападу, па би у том случају требало ово посебно нагласити и објаснити кроз званичне одредбе.

¹⁾ Иако ређе, код нас се појављује и термин „плацдарм“, који има исто значење као и офанзивни мостобран. Пошто је страног порекла, а усто непотребно оптерећује нашу терминологију, мишљења смо да би га требало потпуно избацити.

На основу свега изнетог, сматрамо да је најбоље дати сваком пешадиском пуку отсек и задатак (ближи, ако је то потребно, који би одговарао пуковском мостобрану, и следећи на основу кога би пукови образовали дивизиски мостобран), с тим да се командантима пешадиских пукова остави пуна слобода у начину остваривања тих задатака. При томе им свакако треба пружити што већу помоћ, нарочито у погледу организације форсирања и што јачу подршку оним средствима која остају на расположењу команданта дивизије. Значи, и кад би се, због недостатка прелазних средстава, малог броја погодних места за форсирање и других отежавајућих околности, морало вршити форсирање у два, па чак и три ешелона и тамо где би у обичном нападу (без форсирања) нападали у једном ешелону, то ипак не би требало да проузрокује стварање специфичног борбеног поретка који би се у командном погледу разликовао од поретка при обичном нападу.

Као четврта књига Библиотеке

„ИЗ РАТНЕ ПРОШЛОСТИ НАШИХ НАРОДА“

излази

ЦЕРСКА ОПЕРАЦИЈА 1914

од М. Раденковића писца предратне књиге „Наша тактика“

Предговор написао генерал-мајор Мићун Шакић

Ћирилицом, 17 скица у прилогу, тврди повез, цена око 300 дин.

Књига садржи: Узроке који су довели до Првог светског рата (опширније разрађено у предговору генерала Шакића) и повод за рат, јачину и састав српских и аустроугарских снага, обостране ратне и почетне оперативске планове, прилагођавање почетног оперативског плана српске Врховне команде ситуацији, маршманевар Српске војске из централне Србије ка Дриносавском војишту, бој код Текериша (сусрет ноћу), ток Церске битке и њену експлоатацију. Обухваћена су дејства и на осталим правцима Српског ратишта. Церска операција је изразито маневарског карактера, пуна динамике са веома поучним примерима из оквира оперативке и тактике.

Материја је обрађена критички, концизно и веома лаким стилем.

Генерал-мајор **СРЕДОЈЕ УРОШЕВИЋ**

МЕСТО И УЛОГА ШТАБА ПРИ ДОНОШЕЊУ ОДЛУКЕ

Развој организационих форми и метода рада штабова нераз-
двојно је везан за непрекидан пораст бројности и наоружања армија,
а овај за пораст производних снага људског друштва и промене у
његовој социјалној структури. У почетку XIX века су просто наору-
жање, релативно мала бројност и једноврстан састав армија дозво-
љавали команданту да непосредно и лично командује трупамa.
Војсковођа је лично могао осматрати читаво бојиште, давати непо-
средно задатке потчињенима и мешати се у њихов рад. Међутим,
због реорганизације армија, нарочито у току и после Француске
револуције, армије су постале бројније и покретљивије. Командо-
вање — руковођење таквим армијама, које су имале већу маневарску
способност, биле бројније, а самим тим и дејствовале на већем про-
странству, захтевало је рад увежбаног апарата помоћу кога је вој-
сковођа могао управљати својим трупамa. Због тога су у првој поло-
вини XIX века скоро у свим армијама формирана специјална тела —
штабови — састављени искључиво од пробраних официра. С обзиром
на важност положаја који су заузимали официри штаба, официри
штаба су имали високо војничко образовање, са потпуним познавањем
родова и служби и њихових могућности, како у покрету тако и у
боју. На челу штаба налазио се начелник, који је у случају потребе
у име команданта могао издавати и заповести. Делокруг рада
тадашњег штаба био је доста обиман и обухватао је: евиденцију
борбеног састава својих трупа, избор логора и размештај трупа,
извиђање непријатеља пред битку, курирску службу — везу, руко-
вођење позадином, вођење преписке са потчињеним и вишим штабо-
вима, итд. Но, без обзира на тако велики делокруг рада, у првој поло-
вини XIX века штабови ипак нису били стваралачки органи коман-
довања. Они су обично искоришћавани само као технички апарат
за извршење посебних задатака и оформљење и преношење насталих
промена у командантовим одлукама и наређењима.

Даљи непрекидни пораст производних снага позитивно је
утицао на развој ратне технике, а ова на увећање армије и њену
тактику борбе, што је морало имати одраза и на развитак самих
штабова. То је уносило нову садржину и у њихов рад. Нагли развој
ратне технике у Првом светском рату, а нарочито у периоду између

последња два светска рата, изазвао је корените промене у тактици, па према томе и у раду штабова. Промене у раду штабова изазване су нарочито појавом нових родова војске — авијације и тенковских јединица — и појавом радија, као новог средства везе. Због појаве нових родова војске руковођење и командовање јединицама постало је компликованије и сложеније. Разноврсност борбене технике, као и формациска разнородност јединица, захтевају од команданата да решавају разне проблеме при одлучивању, припреми, организацији и планирању здруженог боја — операције. Кад се овоме дода да су јединице постајале све покретљивије, способне да брзо интервенишу, али и да непријатељ брзо реагује, онда се јасно види да је командант морао врло брзо доносити одлуке, а врло често и за велики број разнородних јединица. Тада је настала прекретница у раду штаба. Командант се више није могао задовољити да му штаб буде само технички орган, тј. да спроводи у живот његове одлуке. Њему је сад требала помоћ штаба и у одлучивању, и то не зато што командант није могао сам проценити ситуацију и донети одлуку, већ зато што му ситуација није давала довољно времена и што се од њега захтевала широка војничка култура, тј. познавање и тактичких и техничких могућности родова. А командант просечних особина није био у стању да одлуку донесе брзо и правилно. У таквој ситуацији пред штаб се поставља проблем његове стваралачке активности. Од њега се захтева да и он активно и стваралачки узме учешћа у доношењу одлуке. Штаб постаје и стваралачки орган командовања.

У Другом светском рату и раздобљу после њега још више се појачао развој борбене технике. Њена масовна примена у савременим армијама даје операцијама маневарски и јако изражен дубоки и покретни карактер. Форме оперативног маневра постале су компликованије и сложеније. Борбена дејства се одликују брзином и жестином. Она су се у току саме операције одигравала у најразличитијим маневарским видовима, које је изазивала брза промена ситуације. Комбиновала се активна одбрана са наступањем, и то не само по фронту — да се на једном делу фронта организује одбрана ради омогућавања преласка у наступање на другом делу — већ и у току саме операције када се на извесном сектору привремено прелазило у „одбрану“ ради одбијања јачег противнапада браниоца, а на осталом продужавало наступање. Бојеви и операције за окружење врло често се преплићу са бојевима и операцијама у окружењу. Гоњење се комбинује са бојевима унутар одбране; у току саме операције привлаче се и уводе резерве у бој, врши се прегрупација снага и препотчињавање јединица. Као леп пример многобројности и разноликости дејстава могу послужити операције јединица наше Народноослободилачке војске почетком 1943 године у долини Неретве и Раме и у рејону Г. Вакуфа, где су се комбиновали наступање, одбрана и гоњење у условима оперативног окружења од стране непријатеља, после чега су наступили дубоки и смели маневар главнине и пробој непријатељског обруча. У савременом боју и операцији масовно учествују сви родови војске — пешадија, артиљерија, авијација, тенкови,

инжињерија, ваздушно-десантне трупе, итд. Сви они имају разне борбене особине, разне брзине кретања и разне радијусе дејства. С друге стране, без обзира на све те разлике, сви они треба да садејствују једни другом. Имајући горње у виду, може се са сигурношћу доћи до закључка да се још више заострило питање брзог и правилнијег одлучивања, да је рад штаба постао још сложенији и обимнији и да су претставници родова и служби морали узимати још активнијег учешћа у процени ситуације и доношењу одлуке.

Какво ће место и улогу у доношењу одлуке имати штаб и командант зависи од тога шта је командовању познато из задатка претпостављене команде. Уколико је самим задатком решено више елемената одлуке, утолико ће рад команданта и његовог штаба бити лакши, и обратно. То значи да место и улога потчињених команди и штабова при доношењу одлуке зависи од тога у каквом степену виша команда централизује организацију, планирање и руковођење операције, односно боја. У том погледу најчешће се појављују следећа три случаја: први, када претпостављена команда при давању задатка потчињеној команди одређује форму маневра, правац главног удара или тежиште одбране, борбени поредак, ближи и следећи задатак, тј. скоро све елементе одлуке; други, када претпостављена команда износи елементе одлуке за своју јединицу у целини, а потчињеној команди даје само општи задатак, и трећи случај, када потчињена јединица дејствује на засебном правцу и од претпостављене команде добије само општу директиву о дејству при чему ће врло често морати сама да одређује тактичко-оперативну радњу. Иако не тврдим да су једино могућа ова три случаја, ипак, мислим да ће се они, са мањим отступањима, најчешће примењивати у нашим условима. При овоме је јасно да се потчињене команде и штабови утолико више претварају у извршиоце нечега већ замишљеног и планираног, уколико претпостављена команда примени већу централизацију руковођења, јер се тиме смањује стваралачка активност и слобода одлучивања потчињених команди и штабова, пошто се појављују више као технички извршиоци плана претпостављене команде. Њихова стваралачка активност ограничава се низом захтева претпостављене команде и обзирима према суседним јединицама, чиме се спутава и њихова иницијатива. Али, ако виша команда даје општи задатак, односно директиву на основу које потчињена команда треба чак да одлучи и то коју ће тактичко-оперативну радњу применити, онда долази до пуног изражаја стваралачки рад штабова при доношењу одлуке.

Кроз процену ситуације, начелник штаба и начелници родова треба да сагледају стање своје јединице, њене могућности и начин дејства. Они треба да кроз процену ситуације свога рода допринесу да команда из те процене може сагледати место и улогу њихових родова, односно служби при извршењу добијеног задатка читаве јединице. То значи да начелник рода, на бази задатка који је добила његова команда, треба да уочи улогу свога рода с обзиром на непријатеља, земљиште, итд., да процени где, на ком правцу, у које време, са каквом групацијом и шта може да уради, тј. који је најповољнији правац за дејство

његовог рода; какви су остали правци — да ли се на њима и како могу савладати препреке које ометају дотични род — јесу ли премостиве те препреке и како, или нису и зашто. А због различитих тактичко-техничких могућности појединих родова природно је да и те процене обавезно морају бити различите. Јер, услови који одговарају тенковима не морају одговарати артиљерији, авијацији, итд., и обратно. Кроз реферате овакве садржине сваки начелник рода унеће се у ситуацију и сагледати свој род у пуној светлости, а командант ће моћи донети потпуну одлуку у којој ће обухватити груписање снага и постављање конкретних задатака родovima. Често се сматра да сваки начелник рода треба да помогне команданту на тај начин што ће у реферату формулисати задатке свога рода и извршити његову расподелу, односно придавање појединим јединицама. Мишљења сам да није компетенција начелника родова да формулишу задатке свога рода и да их, као такве, дају команданту или начелнику штаба (да би их ови унели у заповест). То исто важи и за расподелу родова, односно придавање потчињеним јединицама. Општевојни командант који и после свестране процене ситуације и реферисања од стране штаба и њихових предлога није у стању да донесе одлуку о задацима и груписању своје јединице у целини, није дорастао да буде командант. А командант је баш тај који се одлучује и који на основу замисли боја, односно операције, поставља задатке, групише снаге, одређује правац главног удара, итд.; он је тај у чијој се глави све филтрира и оформљује одлука, коју у виду заповести издаје потчињеним јединицама, јер се само на тај начин може обезбедити јединство замисли са њеним спровођењем у живот. Сваки други рад, у коме би поред команданта и начелника родова давали и спроводили неке своје „одлуке“, био би врло опасан и нецелисходан, јер не би било све усретсређено на извршење командантове замисли изражене у одлуци.

Пратећи рад штаба у припремном периоду до доношења одлуке на командноштабним и штабним ратним играма, примећује се да је процена ситуације начелника родова преопширна, површна, а и једнотипна. У процени се скоро редовно не износе тежишна питања, већ је процена до те мере преоптерећена безначајним детаљима, да се и тежишна питања — ако су уочена — једва могу назрети. Због тога командант у већини случајева нема стрпљења ни времена да слуша референте, већ их на разне начине ограничава. Из такве опширне и расплинуте процене он не може добити ни оно што би могао добити да је референт био краћи и да се ограничио само на тежишна питања. Искуство са ових вежби је показало да краткоћа времена којим команда располаже за доношење одлуке захтева од штаба велику уиграност, мобилност и познавање свога посла. Уколико команда и јединица имају самосталнији задатак, тј. мање прецизиран од претпостављене команде и где више долази до изражаја стваралачка иницијатива, утолико се пред штаб постављају већи захтеви и тежи задаци. Показало се да улога и место штаба при доношењу одлуке врло често зависе од тога како командант гледа

на штаб и шта од њега очекује. У том погледу најчешће се греши у томе што се улога штаба сувише прецењује или потцењује. Неки команданти желе да им штаб донесе одлуку, те у саслушавању реферата иду у ширину без потребе. Они, без обзира на време и потребе, саслушавају начелнике свих родова и служби у свим оперативнотактичким ситуацијама. Други, пак, толико потцењују улогу штаба да сами врше процену ситуације и доносе одлуку или не узимају у обзир изнета мишљења и предлоге — уколико су саслушали неке реферате — јер су већ раније донели одлуку, тј. приликом личне процене ситуације. Јасно је да је и једна и друга крајност погрешна и штетна. У процлажењу праве мере места и улоге штаба при доношењу одлуке огледа се одлика доброг команданта. Командант мора да уочи шта је битно у дотичној оперативнотактичкој ситуацији да би од тога полазио при тражењу помоћи од штаба. Начелници родова и служби или део њих треба и сами да уоче тежишна питања у ситуацији, да кроз њих сагледају улогу свога рода, односно службе и изведу потребне закључке. Нарочито је важно да команде правилно схватају место и улогу штабова, јер од тога, уствари, зависи мирнодопска одлука штаба, његова уиграност и мобилност. Ако се штабови погрешно обучавају у миру, онда то може имати тежих последица у рату. Зато се и приликом обуке мора о томе водити рачуна да се штабу да право место и улога у доношењу одлуке, без обзира на мишљење и спрему команде, због тога што се и команда и састав штабова често мењају — нарочито у рату. Осим тога, у мирнодопској обуци штабова треба имати много смисла, стрпљења и педагошког такта да би се штаб уходао и да би сваки члан штаба знао тачно шта му је дужност.

У чему се огледа стваралачки рад штаба при доношењу одлуке и када је он уистини стваралачки? Овакво се питање може поставити, јер свака активност штаба не мора бити и стваралачка. Ево за то примера. Када се врши процена непријатеља, обично се набрајају обавештајни подаци који су добивени са разних страна, иако је то потпуно сувишно и погрешно. Уместо тога, потребно је, на бази свих тих података, добити слику — претставу — о груписању непријатеља, о његовим намерама и могућностима. Једино то може користити команданту при доношењу одлуке, а никако набрајање где је шта виђено, осмотрено, ухваћено — шта је ко изјавио, итд. При овоме не треба ни наглашавати да се скоро редовно неће располагати свима подацима о непријатељу да би се могла добити потпуна слика о њему, а још мање о његовим намерама. Стваралачка активност онога који врши процену непријатеља састоји се баш у томе да на бази детаљног познавања непријатеља и његових тактичко-оперативних поступака у разним ситуацијама дође до што правилнијих закључака. Овако стоји и са другим проценама. Набрајају се факта која чине ситуацију ситуацијом, а не врши се процена на бази дотичне ситуације. Процена ситуације треба да буде одраз ситуације, а не сама ситуација. О овоме треба водити рачуна при мирнодопској обуци штабова. Свака површност, незнање и импровизација при процени ситуације од

стране штаба може да има тежих последица на одлучивање, а према томе и на исход боја — операције.

Искуство са командноштабних ратних игара је показало да неумећаност — неуиграност штаба нарочито долази до изражаја у току боја — операције. Сама динамичност савремених операција на-терује команде и штабове скоро свих инстанци да врло често и у нај-краћем временском року реагују на догађаје на фронту. Није потребно ни наглашавати да од солидности брзине реаговања зависи успех боја и операције у целини. Ту и тамо самоиницијатива потчињених може да смањи неуспех који би могао настати због спорог реа-говања више команде, али у целини она не може да замени то неоп-ходно руковођење од стране сваке команде. На командноштабним ратним играма се врло често дешава да, баш због тако неорганизованог и спорог рада штаба, при процени ситуације, команду „прегази“ време и она задоцњава са доношењем одлука. Зато, те одлуке стижу пот-чињенима када се код њих ситуација изменила толико да је спрово-ђење одлуке претпостављене команде онемогућено, отежано или нецелисходно. С друге стране, да би благовремено реаговала на си-туацију на фронту, команда доноси одлуку без помоћи штаба. Оче-гледно је да је и један и други поступак плод неправилне обуке и команде и штаба. За време боја — операције команда треба да сведе на разумну меру процену ситуације начелника родова. Она ће то моћи учинити ако реферати буду кратки, јасни и конкретни.

Поставља се питање улоге и места начелника штаба за време боја — операције. Досадашња пракса са командноштабних ратних игара показала је да он није нашао своје место или није знао шта му је дужност и шта треба да ради. Изгледало је да на командном месту нема довољно посла за њега. Због тога су га неки команданти водили са собом на командантску осматрачницу, одакле се у току боја — операције стварно и командује, тако да је командно место остајало без начелника штаба. Без обзира на то што при извођењу мирно-допских вежби и ратних игара на први поглед изгледа да ће начелник штаба бити кориснији тамо где се доносе одлуке и одакле се може осматрати ток боја, ипак, мислимо да у то време начелник штаба треба да буде на командном месту. Кад ово кажемо, не мислимо да он уопште не може и не треба да долази на командну осматрачницу. Он ће на њу долазити према ситуацији, али основно место његовог рада јесте на командном месту. Његови задаци у току боја — опе-рације на командном месту су вишеструки, врло важни и одговорни. Он је у директној вези са командним местом претпостављеног штаба и од истог добија заповести, наређења, обавештења. Он преко коман-дног места обавештава и поставља захтеве или ургира да се плани-рано или обећано изврши на време. Као што команда руководи на бојишту, тако начелник штаба руководи у „позадини“. Он води бригу о дотуру потребног на фронт и евакуацији непотребног у позадину, и то у тесној вези и у складу са ситуацијом на фронту коју непре-кидно прати. Преко начелника штаба решава се читав низ питања, као на пример покрет позадинских јединица и установа, њихов размештај и низ других послова. Преко њега командант добија

детаљна обавештења о ситуацији на фронту који се не може осматрати, и преко њега издаје потчињенима заповести, наређења, директиве (нарочито у случају ако нема директне везе са њима). Само ово неколико основних задатака начелника штаба говоре да у току боја треба да буде на командном месту, јер од правилног и благовременог извршавања ових задатака умногоме зависи успех боја или операције. Ни најбоља и најправилнија командантова одлука неће успети ако није материјално обезбеђена, усклађена и повезана.

Поред овога, поставља се питање шта би он радио на командној осматрачници? Учествовао би у процени ситуације и доношењу одлука. Али, ако се узме у обзир да су сваки бој, односно операција, без обзира да ли су одбранбени или нападни, претходно детаљно планирани и да су предвиђена дејства у складу са постављеним циљем, онда начелнику штаба тим пре није место на командној осматрачници. У току боја командант доноси одлуке у духу већ планираног — замишљеног дејства и постављеног циља или у потребној мери исправља своју првобитну одлуку ако је услед непријатељског дејства на то приморан, водећи при томе рачуна о крајњем циљу коме тежи. С обзиром на овакав карактер командантовог одлучивања, боље је да начелник штаба буде на командном месту да би са њега, као добар познавалац замисли дејства, све учинио и допринео да се дотична замисао спроведе у дело и изврши постављени задатак.

При уигравању и увежбавању команди и штабова на разним командноштабним или штабним ратним играма требало би да њихови организатори и руководиоци унапред предвиђеним и правилним давањем материјала до максимума упошљавају начелнике штабова на командним местима, тако да ту стварно осете важност свога места и улоге за време боја — операције. Ово се може постићи ако се буду предвиђале супозиције не само за команданта, већ и за начелника штаба. На овај начин ће се ратна игра приближити још више ратној збиљи и боље ће се сагледати сва озбиљност и значај правилног и благовременог функционисања службе обавештавања, везе и разних дотура, евакуације и прегруписавања снага. У збиљи то су врло тешки и компликовани задаци који захтевају непрекидно размисљање и планирање. Досада на ратним играма то уопште нису били неки тешки проблеми, у њих се нико није удубљивао нити их је постављао, већ је све ишло више-мање глатко, тако да ни начелник штаба није имао много посла.

У савременим ратним условима рад команде и штаба је обиман и разноврстан. Период одлучивања је један од најважнијих, ако не и најважнији у борбеним дејствима трупе, јер правовременост и правилност командантове одлуке умногоме зависи од помоћи коју штаб пружи команданту. Та помоћ не сме да буде само техничке природе, већ у првом реду штаб треба да буде стваралачки орган команданта. Да би као такав могао да функционише у евентуалном рату, треба га још у миру обучити и научити да буде стваралачки помоћник својој команди.

ИЗ ИСТОРИЈЕ РАТНЕ ВЕШТИНЕ

Генерал-потпуковник **МИЛАН КУПРЕШАНИН**

ОСЛОБОЂЕЊЕ СРЕДЊЕ И СЈЕВЕРНЕ ДАЛМАЦИЈЕ КРАЈЕМ 1944 ГОДИНЕ

(Операција 8 далматинског корпуса)

Опћа ситуација у Југославији. Почетком октобра 1944 године непријатељ је био у пуном повлачењу из Грчке и јужних предјела наше земље. Његовим снагама претило је потпуно отсјецање, јер су наше јединице у садејству са јединицама Црвене армије већ биле ослободиле источне предјеле земље и брзо се приближавале Београду са југа и истока. Осим тога, непријатељ је био изложен сталним и снажним нападима наших снага на свима тачкама широм Југославије и трпео је велике губитке у људству и материјалу. Он је извлачио своје снаге из Грчке и Македоније долинама Јужне Мораве и Ибра, затим преко Космета, Црне Горе и Херцеговине, а дијелом из Албаније обалским појасом преко Црне Горе и Далмације.

На територији Далмације непријатељ је углавном држао само комуникације и важније гарнизоне, док је остала територија била потпуно ослобођена, или је била под контролом наших јединица. Задатак непријатељских снага на овој територији био је осигурање комуникација и обезбјеђење обалског појаса од евентуалног десанта с мора. А пошто је у највећем степену био ангажован у Србији, пред Београдом, као и у осталим неослобођеним крајевима наше земље, било је мало вјероватно да ће у току операција у Далмацији моћи да привуче нека озбиљнија појачања.

У то вријеме на оперативном подручју Сјеверне и Средње Далмације налазиле су се њемачке, усташке, домобранске и четничке снаге.

Од њемачких снага налазили су се дијелови 5 СС брдског корпуса, дијелови 15 брдског корпуса и неке друге мање јединице.

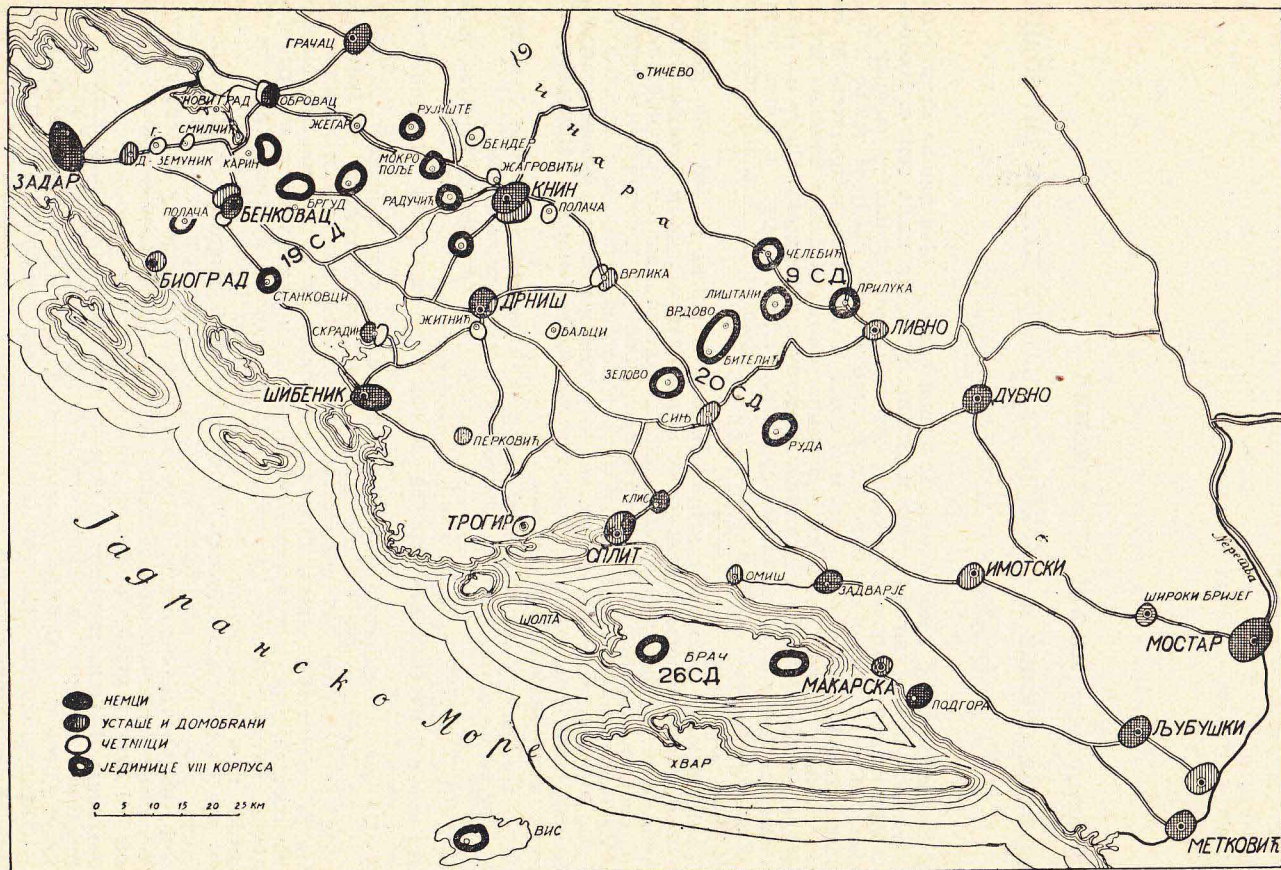
Дијелови 5 СС брдског корпуса налазили су се јужно од линије оток Шолта—Ливно, и то:

— 118 ловачка дивизија (738 пјешадиски пук у селу Задварје; 750 пјешадиски пук у Мостару; 668 артиљериски пук од два дивизиона у Љубушком, затим 118 пт дивизион, 118 пионирски батаљон, 118 извиђачки батаљон, 118 батаљон за везу и 668 пољски допунски батаљон). Јединице дивизије биле су слабијег састава, јер су у претходним борбама, у току августа и септембра, претрпјеле знатне губитке, нарочито 738 пјешадиски пук на Брачу и 750 пјешадиски пук на Корчули;

— 369 легионарска „Вражја“ дивизија (штаб дивизије у Мостару, 369 пјешадиски пук у Широком Бријегу, 370 пјешадиски пук на простору Стон—Метковић, 369 артиљериски пук са штабом у Мостару, док су дивизиони мијењали положаје према потреби. Под командом ове дивизије налазио се и један батаљон 999 пука у рејону Стона).

Јединице 15 брдског корпуса, чије се сједиште налазило у Книну, биле су распоређене сјеверно од линије оток Шолта—Ливно. У саставу корпуса на територији Сјеверне и Средње Далмације налазиле су се следеће јединице:

— 264 пјешадиска дивизија (штаб дивизије у Дрнишу, 891 пјешадиски пук, без два батаљона, у Задру, 892 пјешадиски пук на простору Сплит—Трогир—Клис, 893 пјешадиски пук на простору Шибеник—Дрниш, 264 артиљериски пук са штабом у Задру, док су његови дивизиони били распоређени по пјеша-

Скица 1 — Распоред обостраних снага почетком октобра 1944

диским пуковима. Поред тога, дивизија је имала још пт дивизион, батаљон за везу и пионирски батаљон);

— 373 легионарска „Тигар“ дивизија (штаб дивизије у Д. Лапцу, 383 пјешадиски пук у Книну, гдје је стигао почетком новембра 1944 године и 384 пјешадиски пук на простору Срб—Лапац—Грачац);

— 847 пјешадиски пук из 392 дивизије на простору Грачац—Отрич—Срб.

Од њемачких снага на овом подручју налазили су се још и 944 обалски артиљериски пук са 946 дивизионом у рејону Задра и 947 дивизионом у рејону Шибеника; 1 батаљон 313 тврђавског морнаричког пука пионира на простору Сплит—Задар; Брандбуршки батаљон обалских ловаца на простору Скрадин—Бенковац; око 2—3 хиљаде припадника радне организације TODT и разне друге допунске и снабдевачке јединице.

Према подацима наше обавјештајне службе, провјереним кроз саму борбу, бројно стање свих њемачких јединица које су узеле учешћа у овим операцијама износило је око 35.000 људи.

Од *усташких јединица* на територији Далмације налазиле су се следеће јединице:

— 6 усташки здруг (штаб здруга у Имотском, 1 бојна на простору Ливно—Шујица са штабом у Ливну, 2 бојна на простору Омиш—Ловреч, 3 бојна на простору Каштел—Трогир, 4 бојна у рејону Сплита, 27 дјелатна бојна у рејону Сиња и доклатна бојна на простору Имотски—Раkitно);

— 7 усташки здруг (штаб здруга у Дрнишу, 1 бојна на простору Дрниша, 2 бојна на простору с. Перковић, 3 бојна у рејону Врлике, 4 бојна у Биограду на Мору, 5 бојна у Бенковцу, 6 бојна у с. Поличник, 7 бојна у Земунику и једна јуришна бојна без сталног сједишта);

— 7 оружничка пуковнија, јачине око 1.500 људи, са штабом у Сплиту, распоређена на простору Сплит—Метковић.

Од *домобранских јединица* у Книну се налазила 2 бојна и још неки дијелови 3 посадног здруга; 6 бојна 9 посадног здруга на простору Сињ—Триљ—Дишмо са стожером у Сињу, а на обалском појасу лучка и обалска заповједништва у свима већим лукама јачине око 1.500 људи, као и морнарички дијелови, торпиљарка Т-7, ТА-48.

Поред тога, по свима селима, која је непријатељ контролисао, налазило се по неколико активних наоружаних усташа и сеоских милиционера који су, углавном имали задатак унутар самих села.

Бројно стање усташких и домобранских јединица, заједно са сеоском милицијом, износило је око 10.000 људи.

Од *четничких јединица* (које су стајале под командом Момчила Ђујића, команданта Динарске четничке војне области) налазили су се:

— I далматински четнички корпус (Сјеверо-буковачка бригада у с. Отон, бригада „Петар Мркоњић“ у с. Жагровић, Цетињска бригада у с. Врлика и Летећа бригада која је служила као лична пратња попа Ђујића);

— II далматински четнички корпус (Приморска бригада у с. Рамљанима, Динарска бригада у с. Полача, Мославинска бригада у с. Зетнић, Свилајска бригада у с. Баљци, Летећа јуришна бригада која је оперисала углавном у Сјеверној Далмацији, Задарска бригада у с. Смиљчић, Бенковачка бригада у Бенковцу, Скрадинска бригада у Скрадину, Крупска (Велебитска) бригада у с. Крупа, Ђеврсачка бригада у с. Ђеврска и Кистањска бригада у Кистању);

— I босански четнички корпус (бригада „Гаврило Принцип“ и Шаторска бригада).

Бројно стање четничких јединица било је веома промјенљиво, али се може узети да је износило око 4.500 људи, јер су им Њемци дневно издавали толико оброка хране. Поред тих оперативних јединица (како су их сами четници називали), по селима се свакако налазило још око 2.000 људи, који су имали задатак да врше „заштиту“ села.

Према томе, укупно бројно стање непријатељских јединица износило је око 50—55.000.

Њемачке јединице бориле су се са крајњом упорношћу и браниле сваки положај до последњег војника. Њихово наоружање било је углавном формациско.

Усташке јединице биле су слабије како по броју, тако и по наоружању. Тамо где су се самостално бориле показивале су мању упорност него у саставу њемачких јединица.

Домобранске и четничке јединице биле су најслабије борбене вриједности, јер су већ при првом снажнијем нападу наших јединица биле брзо разбијене.

Треба напоменути да ни четнички ни усташки покрет на територији Далмације нијесу имали дубљег коријена. То се најбоље види из чињенице што је Далмација масовно учествовала у Народноослободилачкој борби, захваљујући у првом реду раду Комунистичке партије прије и у току рата, као и развијеном патриотском осјећању и мржњи према окупатору.

Ако се погледа на карту са учртаним распоредом непријатељских снага, види се:

1) да су те снаге, углавном, груписане на следеће четири јасно одвојене просторије: а) Метковић—Мостар—Љубушки; б) Сплит—Сињ; в) Шибеник—Дрниш—Книн; и г) Бенковац—Обровац—Задар;

2) да такав распоред углавном штити како оне комуникације које иду дуж обалског појаса, тако и оне које од обале воде ка унутрашњости земље—према сјеверу и сјеверозападу, и

3) да је непријатељ извршио најјаче груписање својих снага на просторији Шибеник—Дрниш—Книн; да ка тој просторији гравитирају не само снаге са просторије Сплит—Сињ, већ добрим дијелом и са просторије Бенковац—Обровац—Задар и да су његове снаге на просторији Метковић—Мостар—Љубушки просторно доста удаљене и да су више оријентисане према сјеверу—долином Неретве.

На територији Сјеверне и Средње Далмације земљиште је углавном брдског карактера, висине до 1.500 м, каменито и ван путева тешко проходно. Оно је испресецано већим бројем планинских гребена општег правца протезања од сјеверозапада ка југоистоку, раздвојених један од другог рјечним токовима, долинама, карским пољима, заравнима и платоима. Због тога и већина путева иде паралелно са гребенима, тј. долинама рјечних токова и дубодолинама између планинских ланаца, тако да се може рећи да је у овом правцу комуникативност врло добра. Међутим, врло мали број комуникација иде од обале ка унутрашњости. Од њих је најзначајнији друм Шибеник (односно Сплит)—Дрниш—Книн и даље на Дрвар, или Д. Лапац, или Грачац.

Оваква конфигурација земљишта била је врло погодна за одбрану. Она је браниоцу нудила природно јаке узастопне положаје, који су се фортификациским уређењем и минским пољима могли знатно ојачати, као што је то непријатељ знао добро да користи. Он је организовао доминантне положаје који су се тешко могли заузимати без тешког наоружања. Међутим, то земљиште је и негативно утицало на маневровање непријатеља, јер су његове моторизоване јединице и моторна средства били скоро искључиво везани за путеве.

У овој операцији од наших снага учествовао је 8 далматински корпус¹⁾. ојачан једном тенковском бригадом.

У саставу корпуса налазиле су се: 9, 19, 20 и 26 дивизија, једна артиљериска и једна тенковска бригада. Осим тога, под његовом командом били су: Сјеверо-далматинска, Средње-далматинска и Јужно-далматинска група одреда.

Почетком октобра 1944 године корпус је имао следећи распоред:

— Команда корпуса у с. Тичеву, југоисточно од Дрвара;

— 9 ударна дивизија: команда дивизије у Ливањском Пољу, 4 бригада у рејону с. Челебић, 13 бригада у рејону с. Лиштине и 3 бригада у рејону с. Прилука; њено бројно стање износило је око 3.000 људи;

— 19 ударна дивизија: команда дивизије у с. Парчић, 5 бригада у рејону с. Полача; 6 бригада у рејону с. Д. Карин и 14 бригада у рејону с. Бргуд; њено бројно стање износило је око 5.200 људи;

¹⁾ Под командом генерал-мајора Владе Ђетковића, који је 20 октобра погинуо у једној авионској несрећи. После његове погибије корпусом је командовао начелник штаба (писац овог чланка) све до почетка борби око Книна, када је за команданта одређен генерал-мајор Петар Драпшин. Комесар корпуса био је пуковник Бошко Шилијевић. — Прим. ред.

— 20 ударна дивизија: команда дивизије у с. Врдово (на планини Динари), 8 бригада у рејону с. Вителић, 9 бригада у рејону с. Зелово и 10 бригада у рејону с. Руда; њено бројно стање износило је око 3.300 људи;

— 26 ударна дивизија: команда дивизије на отоку Вису, 1 бригада на источној обали Брача са једним батаљоном на Хвару, 11 бригада на Корчули са једним батаљоном на Пељешцу, 12 бригада на западној обали Брача и 3 прекоморска бригада на Вису; њено бројно стање износило је око 9.200 људи;

— Артиљериска бригада од три брдска, једног хаубичког дивизиона 105 мм и једног пт дивизиона, у следећем распореду: 1 брдски дивизион са једном батеријом на Хвару, а једном на Корчули, 2 брдски дивизион и једна батерија пт топова на Брачу, једна батерија хаубичког дивизиона код Суђурца на Хвару, а остатак бригаде на Вису;

— Тенковска бригада на Вису са једним својим тенковским батаљоном на Брачу;

— Сјеверо-далматинска група одреда (Задарски, Кнински и Бенковачки одред), јачине око 650 бораца, дејствовала је на простору Сјеверне Далмације;

— Средње-далматинска група одреда (Мосорски, Свилајски, Шибенички, Динарски и Врлички одред), јачине око 1.400 људи, дејствовала је на простору Средње Далмације, и

— Јужно-далматинска група одреда (Биоковски, Неретљански и Западно-херцеговачки одред), јачине око 1.100 људи, дејствовала је на простору јужно од ријеке Петине. (Све поменуте групе одреда расформиране су 10 новембра 1944 године и ушле у састав дивизија).

У овим операцијама учествовале су и јединице наше морнарице и једна новоформирана група од 12 ловачких авиона са Виса.

Према томе, укупно бројно стање корпуса, заједно са групама одреда, износило је у почетку 24.880 људи.

Корпус је био наоружан претежно пјешадиским наоружањем, док је у тешком наоружању знатно оскудијевао, тако да је то негативно утицало не само на ток и темпо операције, већ и на саму тактику јединица у току борбе.

Као што се види, наше снаге су биле груписане углавном у следеће три јасно одвојене групе: а) 26 дивизија на средње-далматинском отоку са ослонцем на Вис, б) 9 и 20 дивизија у Ливањском Пољу и око Сина, и ц) 19 дивизија у рејону Бенковац, тако да је цјелокупна територија Сјеверне и Средње Далмације била обухваћена са југа, сјевероистока и сјеверозапада, а тиме и главне непријатељске снаге које су се налазиле на тој територији. Другим ријечима, распоред наших снага омогућавао нам је да вршимо концентричне нападе на непријатељске снаге и упоришта, тј. да дејствујемо по спољним оперативним правцима. То значи да су наше јединице биле у повољном положају, јер су биле у могућности да нападају непријатеља са више страна и да лако стварају повољне услове за опкољавање појединих непријатељских снага, како у гарнизонима, тако и у току повлачења. А пошто су и комуникације којима се непријатељ служио биле стално угрожене и изложене бочним нападима наших јединица, то је и довођење свјежих појачања и отступање непријатеља било знатно отежано, ако не и онемогућено.

Однос снага. Иако су у операцијама учествовале четири наше према четири непријатељске дивизије, ипак однос снага није био 1:1, јер су непријатељске дивизије биле јачег састава, а осим тога, непријатељ је имао знатан број разних самосталних јединица ван састава дивизије, као и усташке и четничке јединице, тако да стварни бројни однос износи 1:2 (25.000:50.000) у корист непријатеља. Приближно такав однос постојао је и у погледу наоружања.

Међутим, борбени морал наших јединица био је на завидној висини. То је уједно био један од најважнијих елемената који нам је дао велико преимућство над непријатељем и који је, може се рећи, био од одлучујућег значаја при планирању операције. Поред тога, треба имати у виду велику и свестрану помоћ коју је народ Далмације пружао нашим јединицама у свима мјестима кроз која су пролазиле, како у моралном погледу, тако и у погледу снабдјевања, давања података о непријатељу, итд.

Одлука и оперативски план Команде 8 далматинског корпуса. На основу изложене опће ситуације, стања непријатељских и сопствених снага и претстојећих задатака Команда 8 далматинског корпуса дошла је до закључка да

је ситуација врло повољна и донијела одлуку да се приступи уништењу свих непријатељских снага на територији Сјеверне и Средње Далмације, са циљем да се ова територија ослободи и да се пресеку све комуникације дуж обалског појаса од утока Неретве до Велебита, да би се спрјечило отступање непријатељских снага — и створила солидне оперативне базе за даље наступање.

За извршење ове одлуке Команда 8 корпуса израдила је крајем септембра оператиски план, садржан у корпусној директиви бр. 3 од 26 октобра 1944 године, који у изводу гласи:

„... Њемачке окупаторске трупе, које су се налазиле на територији Југо-славије, доведене су у врло тежак положај и већим дијелом уништене, нарочито у источном и јужном дијелу државе. Услијед овога непријатељске снаге потпогнуте сателитским трупима настоје да се по дијеловима извуку разним правцима према сјеверу. На сектору Далмације њемачке и сателитске трупе групацију се углавном око линије ријеке Неретве, Сплит—Шибеник—Дрниш—Книн и Задар—Грачац. На линији Неретве, након заузећа Дубровника и десантних операција 26 дивизије јужно од ушћа Неретве, гдје је непријатељ претрпео тешке губитке у људству и материјалу, врши се ужурбано повлачење. Најјача је групација на линији Шибеник—Дрниш—Книн, гдје су се осим њемачких снага груписале и четничке снаге јачине око 7.000. ...

Главни задатак наших снага: извршити концентричан напад у правцу линије Шибеник—Книн, са циљем ликвидације непријатељских снага на томе сектору. Споредни задатак: искористити што више непријатељско повлачење источно од ријеке Цетине у правцу Неретве, са циљем овлађивања тим тереном и наношења непријатељу што више губитака. Линију Задар—Грачац, актив-ношћу мањих снага, задржати у пасивном стању до ликвидације непријатељске главнине.

За извршење овог задатка наређујемо:

1) Снаге 19, 20 и 26 дивизије дејствоваће концентрично у правцу главне непријатељске линије Шибеник—Дрниш—Книн, са запада, југа и истока, са задатком ликвидације исте.

2) Снаге 9 дивизије дејствоваће у правцу Неретве, служећи се маневрима и бочним нападима на главну непријатељску линију Ливно—Имотски—Мостар са јужне и сјеверне стране, са задатком разбијања непријатељских снага. Поспјешивати непријатељско извлачење и ликвидацију оних упоришта, која напуштају Њемци, а задржавати сателитске снаге. Заузећем Имотског задржати двије бригаде на том сектору као непосредну резерву корпуса, а са једном бригадом и дијеловима одреда дејствовати даље према Мостару.

Начин извођења главног задатка: Прва етапа: 19 дивизија ликвидираће непријатељско упориште Ђеврска и наставити чишћење према Рошком Слапу и Скрадину. 26 дивизија приступиће ликвидацији Сплита са јачим дијеловима и пресецањем линије Сплит—Шибеник, искрцавањем преко сектора Рогознице, ради спречавања интервенције и ради ликвидације Сплита. 20 дивизија ликвидираће непријатељско упориште Сињ—Хрваце—Триљ и Дидмо, а затим једну бригаду оставити на сектору Дидмо, са задатком притиска према Клису и да буде непосредна резерва 26 дивизије која оперише око Сплита, а друге оријентисати у правцу сјевера и припремити операције у Врличкој долини.

Друга етапа: снаге 19 дивизије дејствоваће са јачим дијеловима на линији Пађане—Зрмања—Отрић, са задатком уништења непријатељских снага и припремања ситуације за потпуно прекидање те линије у повољном моменту, а са једном бригадом дејствоваће у правцу Промине, са задатком бочног напада на непријатељске снаге на простору Дрниш—Книн. Снаге 26 дивизије дејствоваће на линији Шибеник—Дрниш, припремити и извршити ликвидацију Шибеника, продужујући операције према Дрнишу, а једну бригаду по ликвидацији Сплита упутити на Вис за заштиту отока. Снаге 20 дивизије приступиће ликвидацији Врличке долине и, завијањем десног крила, избити на линију Пљешевца—Бишкупје—Штиково.

Трећа етапа: концентрични напад све три дивизије на простору Книн—Дрниш, са задатком ликвидације овог упоришта, с тим да 26 дивизија ликвидира Дрниш, а 20 Книн, док ће снаге 19 дивизије бити употребљене према ситуацији.

Артиљерија ће у првој етапи са потребним бројем оруђа садејствовати са снагама 26 дивизије, у другој етапи пребациће један брдски дивизион, једну хаубичку батерију и једну противколску батерију, ради садејства са 20 дивизијом. У трећој етапи, дејствоваће углавном са istim јединицама као и у другој.

Тенковска бригада: у првој етапи дејствоваће са потребном јачином са снагама 26 дивизије, а у другој етапи пребациће двије чете тенкова и једну чету блинда у 20 дивизију. У трећој етапи исто.

Током извођења, а према захтјевима ситуације, овај план ће се мијењати наређењима овог Штаба по властитом нахођењу, или на приједлог штабова дивизија.

Везу стално одржавати помоћу радиостаница. Извјештаје обавезно слати три пута дневно, по потреби чешће, а нарочито о свакој промјени ситуације. Ова директива ступа одмах на снагу. Депешом потврдити примитак."

Као што се види, писмена директива је издата нешто касније него што су почеле планиране операције корпуса за ослобођење Сјеверне и Средње Далмације. Она је, заправо, издата на основу чињеничног стања на дан 26 октобра, али су дотадашње борбе око Стона, Ливна, Дувна, Бенковца и Обровца уствари претстављале саставни дио плана који је усмено дат дивизијама прије писмене директиве. Ове уводне борбе углавном су имале задатак да омогуће напад свих наших снага на главну групацију непријатеља на простору Сплит—Шибеник—Синь—Книн. Разбијањем непријатеља у рејону Стона и ослобођењем Ливна, Дувна и Имотског било је обезбјеђено десно крило наших снага и створени услови за даља успјешна дејства. Разбијањем непријатеља у Сјеверној Далмацији у рејону Задар—Бенковац—Обровац ослободила се и 19 дивизија за дејство у правцу Книна. На тај начин, постигнути резултати повољно су се одразили на даљи ток операција онако како је то Команда корпуса планирала и очекивала. Што писмена директива није раније издата, иако је план већ био разрађен, разлог је у томе што се дуго чекала сагласност Врховног штаба са планом Команде 8 далматинског корпуса. Тадашњи начелник Врховног штаба Арсо Јовановић био је упознат са тим планом од стране начелника штаба корпуса, али је он тај план, из неразумљивих разлога, примио са великом резервом, показујући сумњу у успјех таквог плана и очевидно неслагање са њим. Но, и поред тога, операција је отпочела по плану Команде корпуса. У међувремену Врховни штаб је био кренуо са отока Виса за Србију; тих дана је погинуо тадашњи командант корпуса генерал-мајор Владо Ђетковић док се начелник штаба корпуса у том моменту налазио на отоку Вису, тако да су и те околности утицале на одоцњење одобрења плана операције.

Не улазећи у детаљнију анализу саме директиве, мислим да је потребно указати на чињеницу да су наше главне снаге, према основној идеји маневра ове операције, биле усмјерене на потпуно опкољавање и уништење главне непријатељске групације и да је при томе дата широка иницијатива командама дивизија. То је било сасвим оправдано, јер су команде дивизија у дотадашњим борбама показале потпуну зрелост како за припрему и планирање борби, тако и за правилно оцјењивање свих елемената пре и у току саме борбе.

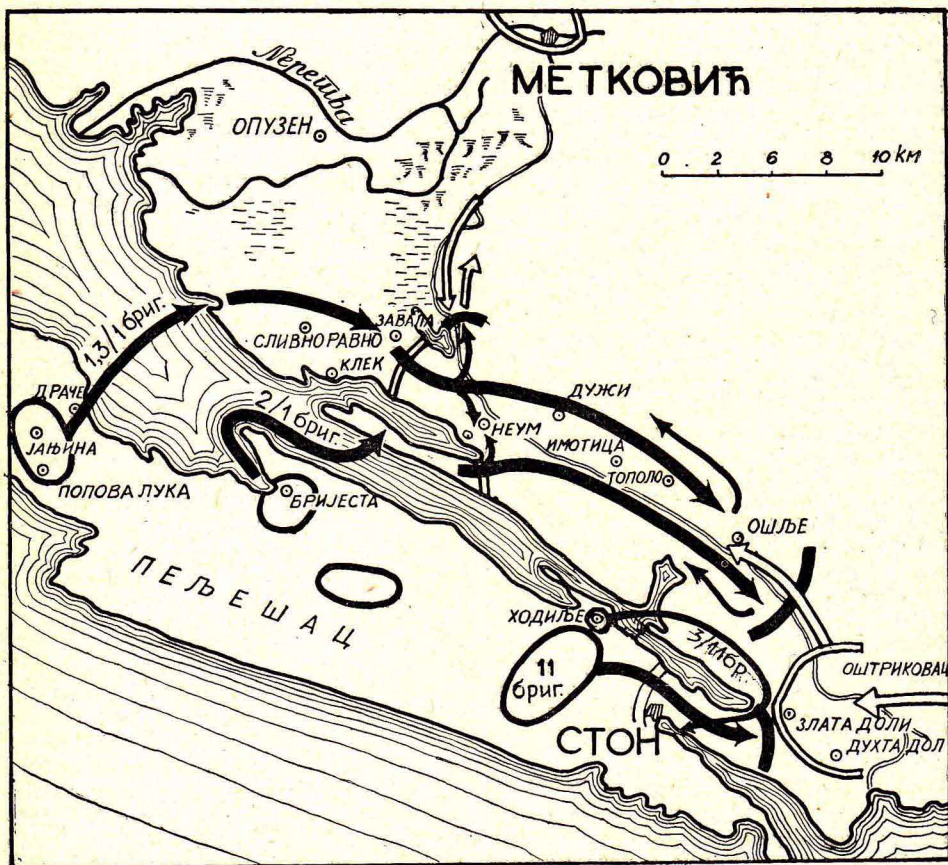
Борбе у рејону Стона и Метковића

Према наређењу Врховног штаба и плану Команде 8 корпуса требало је разбити непријатељске снаге у ширем рејону ушћа Неретве. Тиме је требало обезбједити десно крило и позадину наших јединица, које је требало усмјерити на правац Сплит—Книн, да би омогућиле десант јединица 26 дивизије на обалски појас јужно од Сплита. По замисли Врховног штаба, 29 дивизија 2 корпуса требало је да нападне и ослободи Дубровник и обалски појас јужно од Неретве и тиме дефинитивно пресијече везе непријатеља са обалским појасом. У том циљу било је предвиђено да двије бригаде 26 дивизије садејствују нападу 29 дивизије, на тај начин што ће напасти Стон и пресијећи комуникацију Дубровник—Метковић.

После ослобођења средњедалматинских отока непријатељ се задржао у својим упориштима на самој обали, обезбјеђујући обалски појас као комуникативни правац за везу са својим јединицама на југу и за њихово повлачење

ка северу, пошто су биле угрожене ослобођењем Србије и даљим напредовањем наших снага у правцу запада.

На ширем простору Стона налазиле су се јединице 370 пука 369 „Вражје” дивизије: штаб пука у с. Ошље, 1 батаљон на положајима Танко Седло—Марин Вијенац (к. 365)—село Сливно Равно, 2 батаљона у рејону села Ошље и на Оштриковцу (к. 404) као резерва. У Стону се налазио 19 батаљон 999 пука и једна чета 370 пука. У рејону Метковић налазио се један батаљон 369 дивизије и једна домобранска бојна. На том простору била су 2 дивизиона 649 артиљериског пука 369 дивизије, и то један у Метковићу, а један на сектору 370 пука. Осим тога, по селима се налазила сеоска милиција, која је, такође, узела учешћа у борби.

Скица 2 — Борбе у рејону Стона и Метковића (15/16. X. до 20/X.)

Са наше стране у борбама су учествовале 1 и 11 бригада 26 дивизије, група оточких одреда, 1 брдски дивизион, 1 пт батерија и 1 батерија енглеских дугачких топова.

У циљу извршења постављеног задатка, Команда 26 дивизије створила је следећи план: 11 бригада, ојачана једним батаљоном Групе оточких одреда, двојма брдским батеријама, једним водом пт топова и батеријом енглеских дугачких топова, напаће и заузме Стон и Стонску Превлаку и избити на

комуникацију Дубровник—Метковић. 1. бригада, ојачана батеријом брдских топова и водом пт топова нападаће правцем Сливно Равно—Неум—Дужи—Ошље—Дунта Доли. Пошто заузме мостобран, бригада ће се обезбједити дијелом снага према Метковићу, а осталим снагама чистити непријатељска упоришта дуж комуникације Неум—Дунте Доли и затворити Стон са копнене стране. Напад ће почети ноћу 15/16 октобра, а 11 бригада ноћу 16/17 октобра.

Напад јединица 26 дивизије отпочео је десантом 1. бригаде, тачно у одређено вријеме, тј. ноћу 15/16 октобра.

Превозиње и искрцавање извршено је без непријатељског узнемиравања, тако да су батаљони после искрцавања и сређивања својих јединица отпочели покрете ка непријатељским положајима и пред зору неопажено избили на полазне положаје за напад. Јединице 1 и 3 батаљона, које су се искрцале у заливу Солина, нападе су непријатеља у селу Сливно Равно у саму зору и после кратке али јаке борбе успеле да овладају овим упориштем. Оне су у току 16 октобра заузеле отпорне тачке: Маркова Глава, Осоје, к. 450 и Марин Вијенац (к. 365), а предвече избиле на комуникацију Слано—Метковић у рејону села Илијино Поље, 2 батаљон, који се искрцао на Танком Седлу, водио је огорчену борбу за Чурило (триг. 283), крајем дана успио је да ликвидира непријатеља и продужио напад ка селу Неум, гдје се спојио са 1 и 3 батаљоном. 4 батаљон у току ноћи 16/17 октобра пребацио се са Пељешца у Неум.

17 октобра 3 батаљон 1 бригаде заузео је положај Градина (к. 401) ради обезбјеђења од правца Метковића, док су 1 и 4 батаљон напали упоришта сјеверно од комуникације и заузели села Дужи, Имотицу и Тополо, а увече и с. Ошље. 2 батаљон ове бригаде нападао је јужно од комуникације и заузео село Каменицу, затим Штедрицу и Велеч (к. 332). Непријатељ се повукао у правцу Оштриковца (к. 404).

Пошто је ноћу 16/17 октобра 11 бригада заузела полазни положај: с. Ходиље—Стари Град (к. 357), док се њен 3 батаљон пребацивао чамцима на весла из села Лука у с. М. Воз и 17 октобра преданио на Дебелом В. (к. 382), бригада је ујутру 17 октобра отпочела напад на Стонску Превлаку и после веома жестоких борби успјела да у току тога дана заузме Бартоломију и к. 107.

18 октобра јединице 1 бригаде (1, 2 и 4 батаљон) продужиле су напад с обе стране комуникације до Оштриковца (к. 404), гдје се непријатељ ужурбаном утврђивао. Иако су борбе биле врло оштре, бригада није успјела да заузме Оштриковац.

11 бригада продужила је напад на Стон. У први сумрак 17 октобра, 3 батаљон кренуо је са Дебелог В. (к. 382) правцем Затон Доли—Замаслине—Стринчера и после краће борбе 18 октобра успио да ликвидира Стринчеру. За то вријеме бригада је упала у М. и В. Стон гдје је непријатељ у тврђави Каштео и Коруну давао жилав отпор, све док није тврђава Каштео запаљена, када се предао. По овлађивању Стонском Превлаком, 1 и 2 батаљон у 16.30 упућени су правцем Замаслина—Дунта Доли са задатком да избију на комуникацију Слано—Метковић, али су успјели да заузму само село Замаслину, одакле се непријатељ повукао ка Дунта Доли.

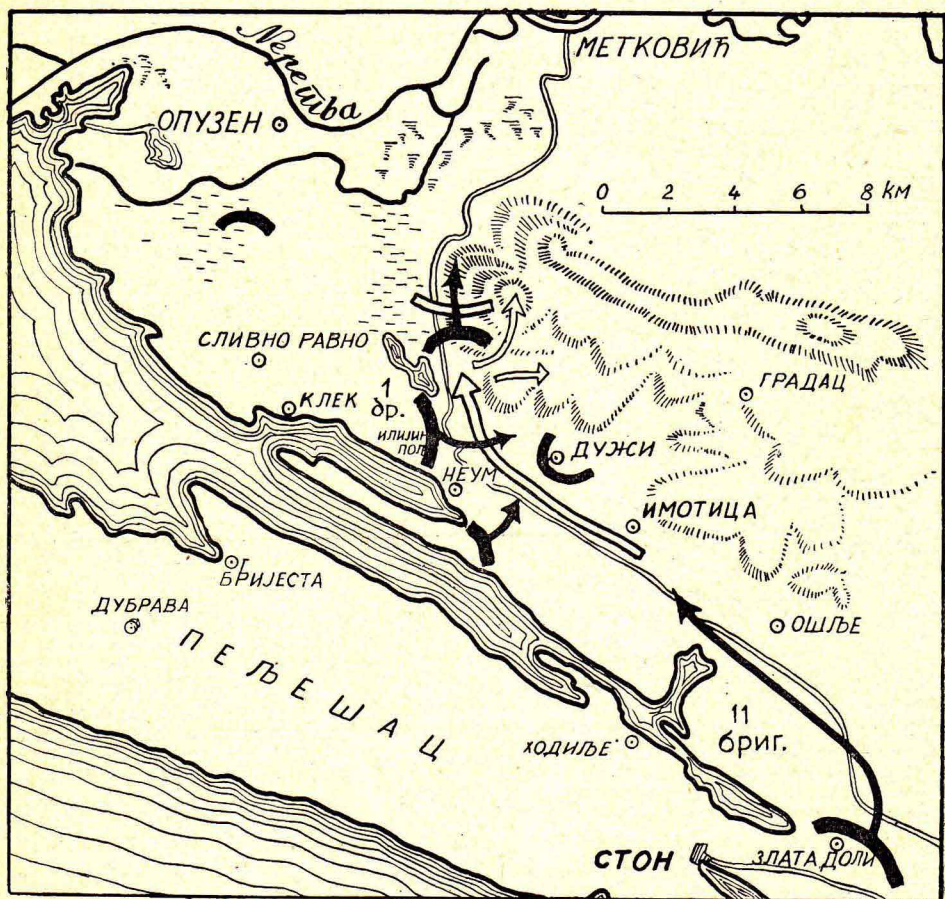
19 октобра 3 батаљон 1 бригаде одбио је на Градини покушај једне непријатељске колоне са 8 тенкова из Метковића да се пробије ка Оштриковцу, при чему је са своја два пт топа уништио свих 8 тенкова. Остале јединице ове бригаде продужиле су напад са запада на Оштриковац, али без успјеха.

Овога дана 11 бригада нападала је само са два батаљона и до краја дана успјела да заузме Голо Брдо (к. 402) и вис Влизна (к. 354). Непријатељ се задржао на к. 254, к. 404 и Куку (к. 376).

У току овога дана и ноћу 19/20 октобра пробила се од Дубровника у правцу Оштриковца једна непријатељска колона, јачине око 4.000 људи, састављена од остатака разнородних јединица које су се повлачиле са југа. Доласком ове колоне на Оштриковац непријатељ је створио знатну надмоћност у живој сили и средствима, а тиме и услове за прелазак у напад. Било је очигледно да непријатељ намјерава да се по сваку цијену пробије у правцу Метковића. У оваквој ситуацији Штаб 1 бригаде одлучио је да повуче бригаду с једне и друге стране комуникације од села Ошље до Неума и прими борбу под

повољнијим условима. Јединице 11 бригаде такође су прешле у одбрану на положајима Близна (к. 354)—Голо Брдо (к. 402).

20 октобра непријатељ је отпочео напад са Оштриковца ка Метковићу и успио да одбаци 1. бригаду све до села Ошље, гдје је наишао на јак отпор и задржан. Према 11 бригади непријатељ је такође вршио напад током цијелог дана, покушавајући да је збаци са Близне и Голг Брда, али без успјеха. Око 17 часова наша четири ловачка авиона вршила су митраљирање непријатеља дуж комуникације и нанела му велике губитке. Том приликом оборен је један наш ловац, у коме је погинуо народни херој Фрања Клуз.

Скица 3 — Борбе у рејону Стона и Метковића (21—22 X)

21 октобра непријатељ је продужио напад и успео да одбаци нашу 1 бригаду из рејона с. Ошље, наступајући у правцу Метковића. Бригада је водила упорну борбу на положајима Илијино Поље, али је била присиљена да се повуче на Марин Вијенац, тако да је непријатељ предвече ушао у с. Неум, Илијино Поље и Бреститу. Једновременно са овим нападима непријатељ је у току 19, 20 и 21 октобра интервенисао са положаја на Градини, али је увијек био одбијен активним противдејством наших јединица, које су се налазиле на Градини. У

зору овога дана 11 бригада упутила је два батаљона према с. Дужи који су напали непријатељску заштитницу и гонили је све до с. Неума.

22 октобра три батаљона 1 бригаде, потпомогнути јаким ватром минобацача и артиљерије, извршили су снажан противнапад са Мариног Вијенца на непријатеља који је још увијек покушавао да се пробије према Метковићу. У току читавог дана непријатељ је нападан са свих страна, а пошто је у ранијим борбама био јако исцрпљен и доведен у врло тежак положај, није могао издржати жестоке нападе наших јединица. Он је успио да извуче само извјесне мање дијелове пјешадије, док је све остало било заробљено или уништено. Овог дана 11 бригада није учествовала у нападу, пошто је 21 октобра у 21.00 добила наређење да се прикупи у М. Стону ради пребацивања на Брач.

Уништењем непријатеља у овом рејону пресечен је непријатељски комуникацки правац дуж обалског појаса, док су јединице 26 дивизије ослобођене за даља дејства у духу постављеног операциског плана, за што су створени повољни услови, пошто непријатељ није могао интервенисати са југа. Осим тога, непријатељ је претрпио велике губитке у људству и материјалу, при чему је изгубио све тешко наоружање и моторна превозна средства.

Иако је 26 дивизија успјешно извршила свој задатак, и њене јединице добро радиле, нарочито у првој фази, тј. од почетка напада па до 19 октобра закључно, ипак се сада, послје одиграних догађаја, могу учинити и неке замјерке. Прије свега, по нашем мишљењу, план за напад дивизије могао је бити бољи, јер није било цјелисходно упућивати 11 бригаду на јако утврђени Стон, нити извршити равномјерну поједу снага, пошто су бригаде биле упућене у напад на великом међусобном растојању, чак и без ватрене везе. То је било веома ризично, јер се непријатељу пружила могућност почесног тучења наших бригада, тим прије што је 11 бригада упућена у напад један дан касније. Ни садејство у току борбе између бригада није било довољно обезбијеђено, што је омогућавало непријатељу да се дуже одржи и да постигне извјесне успјехе у појединим фазама борбе. Треба истаћи и то, да је 11 бригада по заузећу Стонске Превлаке у даљим нападима употребила само два од својих пет батаљона, што се негативно одразило при нападу на Оштриковац и при гоњењу непријатеља, када је овај отпочео пробијање од Оштриковца према Метковићу.

Међутим, самоиницијатива, борбеност и залагање нижих јединица били су врло добри, што је највећим дијелом омогућило крајњи успјех, иако је непријатељ у цјелини био надмоћнији.

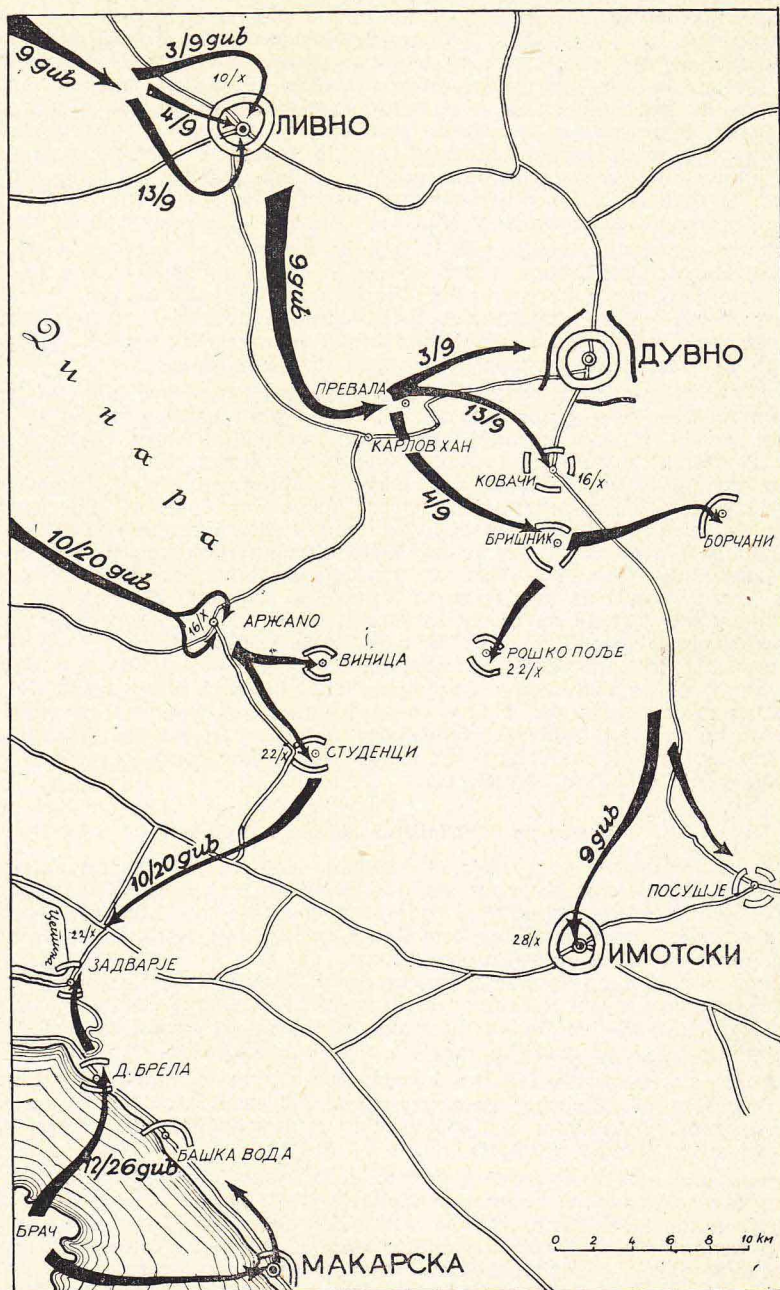
Борбе за ослобођење Ливна и Дувна

У духу планиране операције, 9 дивизија добила је задатак да ослободи Ливно, Дувно, Аржано и Имотски, да очисти читав тај крај од непријатеља и разбијањем свих непријатељских упоришта западно од Мостара обезбјеђи десни бок наших јединица за вријеме борбе са главном непријатељском групацијом на простору Шибеник—Дрниш—Книн.

Организована непријатељска упоришта у Ливну, Дувну, Аржану и Имотском претстављала су и важне комуникациске чворове за везу Јужне са Средњом Далмацијом, јер би се њиховим заузимањем непријатељске снаге у Сјеверној и Средњој Далмацији потпуно одвојиле од снага у области Мостара.

У Ливну се налазила 1 бојна 6 усташког здруга са домаћим усташима, у Дувну 1 батаљон 369 „Вражје“ дивизије и око 300 усташа са једним одјељењем средњих тенкова, у Аржану око 800 усташа и домобрана, а у Имотском и по селима посаде од усташа и домобрана.

Према заповијести команде 9 дивизије од 9 октобра 1944 године, дивизија је у саму зору 10 октобра извршила концентричан напад на Ливно са све три бригаде, тј. са сјевероистока, југа и запада, у циљу потпуног опкољавања и уништења непријатеља. И поред упорног отпора, који је пружао у току читавог дана, непријатељ је био разбијен, тако да је Ливно увече било потпуно ослобођено. Послје ослобођења Ливна јединице 9 дивизије продужиле су дејство према Дувну. Док је 3 бригада, према дивизиској заповијести од 13 октобра, имала задатак да ликвидира непријатељску посаду у Дувну, напада-

Скица 4 — Борбе око Ливно и Дувно и десант 26 дивизије

јући углавном са правца сјевера и запада, дотле су дијелови 13 бригаде имали задатак да ликвидирају мање непријатељске посаде у селима Ковачи и Бришник, да спријече повлачење непријатеља из Дувна у правцу Мостара и његову евентуалну интервенцију од Мостара. 4 бригада налазила се у резерви у рејону Превала—Карлов Хан. 10 бригада 20 дивизије имала је задатак да нападом на непријатеља у Аржану, Виници и Студенцима садејствује нападу 9 дивизије.

Напад је отпочео 14 октобра. Јединице 3 бригаде успјеле су да разбију спољну одбрану непријатеља и да уђу у само мјесто. Пошто се већи дио непријатељске посаде повукао у утврђени самостан, одакле је уз помоћ тенкова пружио упоран отпор, наше јединице, које нијесу располагале потребним наоружањем за борбу противу тенкова, нијесу успјеле да га ликвидирају.

Дијелови 4 бригаде ликвидирали су 15 октобра непријатеља у селима Бришник и Борчани и разбили покушаје непријатеља из правца Рошког Поља да пружи помоћ својим снагама у Дувну.

16 октобра 10 бригада 20 дивизије ослободила је Аржано и Винуцу, а 13 бригада ликвидирала непријатељско упориште у с. Ковачи. Послије тога настављена је блокада Дувна и продужено наступање у правцу Имотског. Тако је 4 бригада 22 октобра разбила непријатеља у Рошком Пољу, а 10 бригада 20 дивизије ослободила с. Студенци. Остаци непријатеља повлачили су се у правцу Имотског. У истом времену 10 бригада 20 дивизије ослободила је с. Углане и Нова Села на лијевој обали Цетине, а 12 бригада 26 дивизије, која је извршила десант код Омиша, ослободила је Задварје и Шестановац и успоставила везу са јединицама 20 дивизије. На тај начин ослобођен је цео простор источно од р. Цетине све до Имотског и успостављена веза са обалом.

У времену од 24—28 октобра непријатељ је дејствима од Посушја свакодневно покушавао да ослободи своје блокиране снаге у Дувну, али без успјеха.

28 октобра 3 бригада добила је задатак да ликвидира непријатељски гарнизон у Имотском, гдје су се углавном налазили усташа и четници. Послије краће али оштре борбе непријатељски гарнизон је разбијен, а само мјесто ослобођено, при чему је заробљено 135 војника, док је један дио успио да се повуче према Мостару.

Јединице 9 дивизије наставиле су чишћење терена од непријатеља. У току 29 и 30 октобра 3 бригада и 2 и 3 батаљон 4 бригаде водили су борбе за ослобођење Посушја гдје се налазио јак гарнизон састављен од Њемаца и усташа. Наше јединице нијесу биле тачно обавијештене о јачини непријатељских снага и о систему утврђења, тако да напад није успио.

У времену од 1—25 новембра јединице 9 дивизије водиле су углавном мање борбе на положајима око Посушја и око самог Дувна. Тако је једна јача непријатељска колона успјела да се 12 новембра изненадно пробије у правцу Дувна и споји са опкољеним снагама. Пошто је непријатељ у току 13 и 14 новембра вршио испаде из Дувна у правцу Ливна, наше јединице повјеровале су да непријатељ покушава да уђе у ослобођено Ливно, а он је 15 новембра уствари напустио и Дувно и повукао се у правцу Посушја без знатних губитака. Наше јединице предузеле су гоњење и 19 новембра ослободиле Посушје и 20 новембра стигле до Широког Бријега, гдје су задржане упорном одбраном тамошњег гарнизона.

23 новембра дивизија је добила наређење да упути двије бригаде у правцу Книна, а једну бригаду да задржи са циљем да за вријеме борби око Книна спријечи евентуалну интервенцију непријатеља са правца Мостара.

Дивизија је у основи извршила постављени задатак. Потпуним ослобођењем читаве територије од Широког Бријега према западу и на југу до ушћа р. Неретве било је обезбијеђено десно крило наших јединица, које су нападале у правцу Книна, а већи дио јединица 9 дивизије био је слободан за дејство у рејону Книна. Међутим, резултати борбе били би свакако већи да је дивизија дејствовала енергичније и да је посветила већу пажњу обавјештавању о снази и намјерама непријатеља, јер се не би догодило да непријатељ доведе у заблуду наше снаге и да се скоро некажњено извуче из Дувна.

Борбе за ослобођење Сјеверне Далмације

На простору Сјеверне Далмације непријатељ је држао упоришта за обезбјеђење комуникације на правцима Задар—Обровац—Грачац и Задар—Бенковац—Кистање—Книн, односно Бенковац—Шибеник. Најјача упоришта била су у Бенковцу, Задру, Обровцу и Кистању. У складу са датом усменом директивом, Команда 19 дивизије, која је дејствовала на том простору, добила је задатак да приступи ликвидацији непријатељских упоришта, да би ослободила своје залеђе и обезбједила пуну слободу дејства према Книну.

Команда 19 дивизије одлучила је да прво ликвидира непријатељско упориште у Бенковцу, у коме су се налазили 1 батаљон 891 пука 264 дивизије, 5 усташка бојна и Бенковачка четничка бригада. Упориште је било врло добро утврђено. Његову спољну одбрану образовали су бункери мјестимично повезани рововима, док је унутрашња одбрана била у виду утврђених зграда.

Према плану 19 дивизије за напад на Бенковац било је предвиђено да 1 и 4 батаљон 6 бригаде нападају са сјевера, три батаљона 5 бригаде са запада, а 3 и 1 батаљон 14 бригаде са истока. За осигурање правца: Земуник—Бенковац, Карин—Бенковац, Смиљчић—Бенковац, Ђеврска—Бенковац и Мостине—Бенковац и ради спрјечавања евентуалне интервенције непријатеља са тих правца било је предвиђено пет батаљона (2 батаљон 5 бригаде, 2 и 3 батаљон 6 бригаде и 2 и 4 батаљон 14 бригаде).

Борба је почела ноћу 4/5 октобра једновременим нападом са сва три правца. Наше јединице су постепено ломиле веома живах непријатељски отпор и водиле борбу такоређи за свако утврђење и сваку кућу. Послије дводневне борбе непријатељски одбранбени систем био је потпуно нарушен, тако да је трећег дана непријатељ прикупио остатке својих снага и отпочео пробијање из окружења у правцу Биограда на Мору, у чему је у основи и успио, благодарећи слабој повезаности и заморености наших јединица.

Ослобођењем Бенковца, 7 октобра 1944 године, непријатељска саобраћајна линија од Задра у правцу Шибеника и Книна била је потпуно прекинута. Ослобођења територија знатно се проширила и створени су услови за даље разбијање непријатељских упоришта. Иако су наше јединице показале велику упорност и снажљивост у борбама за насељено мјесто, ипак је ова акција показала да су јединице у току борби одржавале слабу међусобну везу, како због недовољних средстава везе, тако и због недовољног схватања потребе повезаности од стране неких руководилаца. То је и омогућило непријатељу да се дијелом својих снага пробије у правцу Биограда на Мору.

Борбе за ослобођење Обровца

Непријатељско упориште Карин на линији Задар—Обровац, у коме се налазило око 400 усташа и једна чета њемачког 891 пука, углавном је служило за обезбјеђење комуникације. За ликвидацију овог упоришта које се састојало од једног одлично утврђеног самостана, одређена је 6 бригада 9 дивизије, с тим што је остављено јаче обезбјеђење према Задру, а слабије према Обровцу. Пошто је непријатељ 10 октобра извршио противнапад у правцу Бенковца, Команда бригаде појачала је тај правац. Међутим, непријатељ је овим испадом само довео у заблуду наше јединице, јер је послје тродневних борби, благодарећи забуне наших јединица и помоћи посаде из Обровца која му је изашла у сусрет, успио да се дјелимично пробије у правцу Обровца. Због тога су наше јединице, које су се налазиле у засједи, биле принуђене да се боре на двије стране. Ослобођењем Карина, 13 октобра, била је потпуно пресјечена линија Задар—Обровац, тако да је непријатељском гарнизону у Задру остала једина веза са позадином морским путем.

Упориште Обровац било је одлично утврђено на иначе веома повољним природним положајима. У њему се налазила једна чета 373 дивизије и неке усташке и четничке јединице, тј. свега око 400—500 војника. Ликвидација упоришта такође је поверена 6 бригади 19 дивизије, док су дијелови 5 бригаде били на осигурању правца према Грачацу. Напади наших јединица од 17—20 октобра нијесу имали успеха, углавном зато што се није располагало потребним ору-

жем за разбијање непријатељских утврђења која су одлично затварала један једини уски прилаз у правцу самог мјеста. Због тога су јединице 6 бригаде блокирале непријатељски гарнизон, док су остали дијелови повучени на одмор.

Јединице Сјеверо-далматинског одреда, које су дејствовале сјеверно од комуникације Задар—Обровац, очистиле су цио тај терен од мањих непријатељских дијелова у појединим селима све до самог Задра и стално вршиле притисак на гарнизон у Задру, који је био потпуно блокиран и опкољен са копнене стране.

Ради садејства са јединицама 26 дивизије, 19 дивизија је са 5 и 14 бригадом продужила ликвидацију непријатеља на простору Ђеврска—Брибирске Мостине—Скрадин, гдје се налазило око 300 Њемаца, нешто усташа и Кистањска четничка бригада. У борбама које су отпочеле 28 октобра и трајале два дана, непријатељ је био потпуно разбијен у мјестима Мостине, Ђеврска, Смрдеље и Брибир, док су његови мањи дијелови који су се повукли у правцу Рошког Слапа и Скрадина били уништени. Предњи дијелови 19 дивизије састали су се 3 новембра са дијеловима 26 дивизије, која је водила борбе за ослобођење Шибеника.

Послије ових борби читава Сјеверна Далмација сјеверно од Крке била је потпуно ослобођена, изузев Задра и Обровца, чије су посаде биле блокиране од наших јединица. На тај начин, јединице 19 дивизије биле су потпуно слободне да према корпусној директиви број 3 изводе даља дејства на линији Книн—Грачац.

Десант јединица 26 дивизије и ослобођење Сплита

Док су се у рејону Стона још водиле борбе 3 прекоморска и 12 бригада 26 дивизије припремале су се за десант са Брача на обалски појас јужно од Сплита у циљу ликвидације мањих непријатељских упоришта на обалском појасу између Сплита и ушћа Неретве и повезивања са јединицама 9 и 20 дивизије ради вођења даљих акција у правцу Шибеника и Книна (види скицу 4).

У непријатељским упориштима на обалском појасу, у Макаарској, Башкој Води и Омишу налазили су се мањи дијелови 118 њемачке дивизије и усташке и домобранске јединице.

Ноћу 18/19 октобра два батаљона 12 бригаде извршила су десант на копно, и то: 3 батаљон на сектору Д. Брела—Дубци—Вашка Вода, а 1 батаљон на сектору М. Рат—Крило западно од Омиша. До 20 октобра искрцале су се и остале јединице 12 бригаде на сектору искрцавања 3 батаљона. У току дводневне борбе бригада је разбила непријатељска упоришта у Макаарској и Башкој Води, 21 октобра ослободила Д. Брела и продужила напредовање у правцу Задварју и Шестановца, а 21 и 22 октобра разбила непријатеља у Задварју и Шестановцу и спојила се са 10 бригадом 20 дивизије као и јединицама 9 дивизије, које су водиле борбе на простору Дувно—Аржано—Студенци—Имотски. У току 19 октобра 1 батаљон 12 бригаде наступао је дуж обале ка Сплиту, заузео с. Грјевац, али је пред с. Строжанац био заустављен од непријатеља, који се налазио на линији Жрновица—Стобреч.

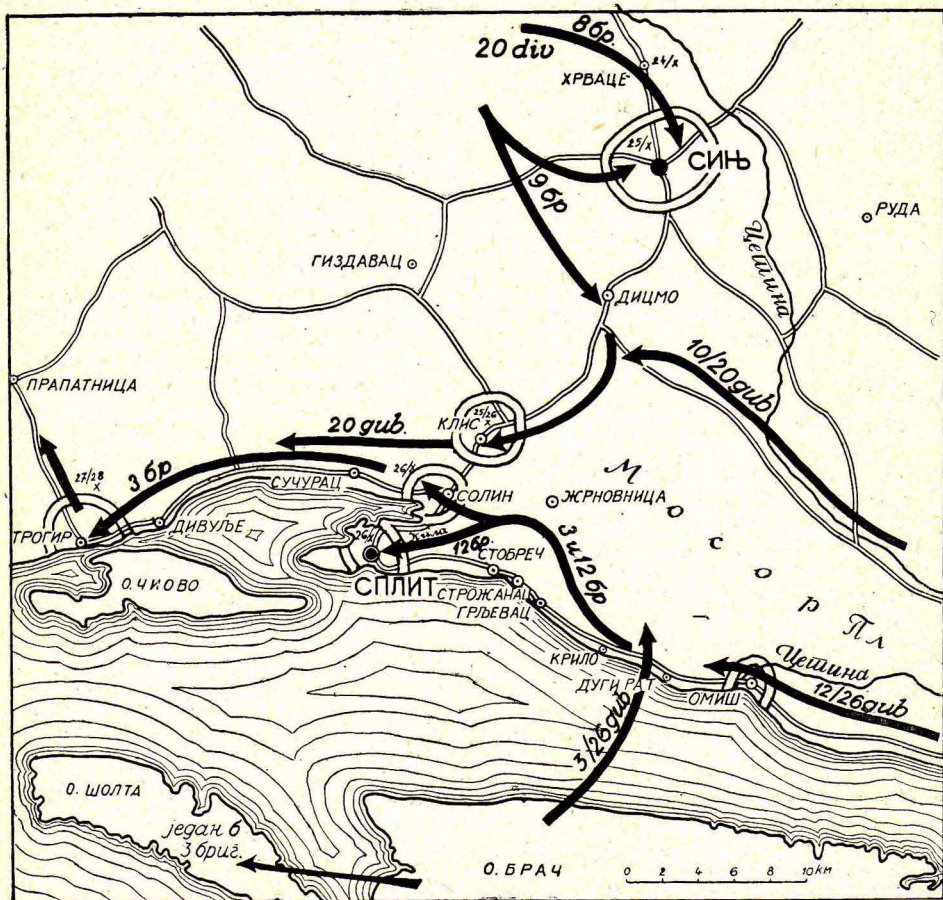
3 прекоморска бригада искрцала се 21 октобра у рејону Омиш—Крило, а са једним батаљоном на отоку Шолта. Након краће борбе бригада је ликвидирала непријатељску посаду у Омишу и са 12 бригадом продужила напад на линији Жрновица—Стобреч. Ноћу 22/23 октобра отпочело је пребацивање тенкова и артиљерије са Брача у Крило.

Јединице 3 и 12 бригаде продужиле су наступање у правцу Сплита, и то главним снагама обалским појасом, а дијеловима преко Жрновице и Мосора. У току 25 октобра заузета је Жрновица, а претходница 3 бригаде састала се са предњим дијеловима 20 дивизије који су уништили сињски гарнизон у рејону Дицма и нападали према Клису.

Ноћу 25/26 октобра јединице 26 дивизије отпочеле су напад на Сплит. 12 бригада, која је нападала са сјевероистока правцем к. 440—Кила (к. 120)—Високе Ширине, ушла је 26 октобра у Сплит послје слабијих борби, јер се непријатељ дјелимично раније повукао према Трогиру, а дјелимично се предао. 3 бригада нападала је правцем Жрновица—Мравинце—Солин, заузела Солин и продужила гоњење ка Трогиру. Јединице 20 дивизије, које су садејствовале

овом нападу са сјевера, заузеле су Клис 26 октобра и продужиле напад ка Сплиту. Наступањем 3 прекоморске бригаде, уз садејство тенкова и артиљерије, разбијени су остаци непријатеља код Суђурца и Дивуља, тако да је бригада ноћу 27/28 октобра ушла у Трогир, а затим наставила гоњење непријатеља према Прапатници.

У овим десантним борбама треба нарочито истаћи улогу наше морнарице, која је својим врло скромним средствима успјела да на обалу пребаци јединице 3 и 12 бригаде заједно са свима средствима, а последије и јединице 1 и 11 бригаде из рејона Стона у рејон Сплит—Трогир—Рогозница. Она је овај задатак извршила захваљујући необичној упорности, сналажљивости и смјелости наших морнара.

Скица 5 — Ослобођење Сиња, Клиса и Сплита

Садејство између јединица 26 дивизије, као и између бригада, тенкова и артиљерије, било је добро. Дејство тенкова било је нарочито успјешно при нападу на Жрновницу и код Каштела, гдје су у садејству са 3 бригадом успјешно ликвидирали отпор непријатеља.

Ослобођење Сиња

Према директиви Команде 8 корпуса, 20 дивизија имала је задатак да ликвидира непријатељска упоришта Сињ, Хрваце, Триљ и Дидмо, а затим да остави једну бригаду на сектору Дидмо са задатком да врши притисак према Клису и да послужи као непосредна резерва 26 дивизије при нападу на Сплит, а остале снаге оријентисе ка сјеверу и припреми акције у Врличкој Долини. Са нападом на Сињ чекало се до последњег часа да би се та акција повезала са искрцавањем јединица 26 дивизије јужно од Сплита и јачим снагама једно-временно нападо на читавом простору Сињ — Сплит. До напада на Сињ, 10 бригада 20 дивизије садејствовала је јединицама 9 дивизије на правцу Аржано — Студенци (види скицу 5).

У Сињу и околним селима налазили су се 6 усташка бојна 9 посадног здруга, 27 усташка дјелатна бојна и домаћа сеоска милиција, тј. око 2.500 непријатељских војника. Сињ и његова околина били су одлично утврђени на природно погодним положајима за одбрану. Поред тога, непријатељ је имао мање посаде у селима Хрваце, Дидмо и Триљ.

Према плану напада, 8 бригада је имала задатак да најприје ликвидира упориште у селу Хрваце, а затим да продужи напад на Сињ. 9 бригада имала је задатак да са два батаљона са запада садејствује 8 бригади у нападу на Сињ, и да пребаци два батаљона у рејон Дидма, како би спречили повлачење непријатеља у правцу Сплита и осујетили му упућивање појачања из Сплита. 10 бригада имала је задатак да се пребаци преко Цетине и посједне положај јужно од села Дидма на линији Бубовача (к 424) — Крижице — Орловача (542) и спријечи покушај повлачења непријатеља тим правцем. Као што се види, план је био срачунат на потпуно опкољавање и уништење непријатељских снага. Он је био потпуно правилан благодарећи доброј и свестраној процени ситуације.

Борба је отпочела ујутру 24 октобра нападом 8 бригаде на Хрваце, гдје је солидно утврђена усташка посада давала жилав отпор. Након вишечасовне борбе бригада је разбила и већим дијелом уништила непријатеља, док се само мањи дио повукао у Сињ.

25 октобра јединице 8 бригаде ослободиле су Сињ и продужиле гоњење непријатеља који се повлачили у правцу Дидма. Пошто је на положајима јужно од Дидма наишао на јединице 10 бригаде и Мосечког одреда, непријатељ није успио да се пробије дуж цесте у правцу Сплита, те је покушао да се пробије у правцу села Гиздавац, али је и ту био одбијен од 2. батаљона 9 бригаде. У немогућности да се пробије у правцу Сплита и гоњен од јединица 8 бригаде, непријатељ се нашао у критичном положају, јер се обруч око њега све више стезао, што је убрзо довело до потпуног расула и његовог уништења. Само се мањи дио непријатеља провукао западно од Орловаче (к 542) и отступио у правцу Сплита, захваљујући 4 батаљону 9 бригаде, који није потпуно затворио тај правац како је било наређено.

Јединице 9 и 10 бригаде продужиле су гоњење непријатеља и ноћу 25/26 октобра ушле у Клис без борбе. 26 октобра 10. бригада је продужила гоњење ка Сплиту, у који је њен 4 батаљон без борбе ушао већ у 7 часова ујутру, пошто је непријатељ дијелом био напустио Сплит, а дијелом се предао.

Ослобођењем Сиња и Сплита, јединице 20 дивизије биле су слободне за даље наступање у правцу Врлике и Книна према задацима постављеним корпусном директивом бр. 3.

Иако је непријатељ бројно био скоро раван нашим јединицама, ипак је успех у овим борбама постигнут благодарећи борбености и смјелости наших јединица, као и умјешном командовању наших старјешина у току борбе.

Успјешним завршетком борби за Сињ и Сплит завршена је „I етапа“ операција јединица 8 корпуса, која је била предвиђена у корпусној директиви бр. 3 од 26 октобра 1944 године. Непријатељ је свуда претрпио неуспјех и био принуђен на повлачење, уколико није био потпуно уништен. Он је у Средњој Далмацији крајем октобра држао само Дувно, гдје је био блокиран од јединица 9 дивизије, као и нека мања упоришта југоисточно од Дувна ка Неретви (Посуђе, Љубушки и Широки Бријег), док се у Сјеверној Далмацији задржао главним снагама дуж комуникације Шибеник — Дрниш — Книн — Отрић, а

слабијим снагама у долини Цетине, у Задру и Обровцу. На тај начин, 8 корпус је ослободио највећи дио ове територије. Он је сада могао слободно да продужи операције у духу директиве бр. 3, јер су његове јединице у претходним борбама отстраниле опасност која му је пријетила на његовим крилима и боковима.

Ова етапа операције карактерише се самосталнијим дејствима дивизија, тј. без неке непосредније повезаности, изузев оперативног и идејног садејства заснованог на основној корпусној директиви.

Ослобођење Шибеника и Дрниша

Послије ослобођења Сплита, а у духу директиве бр. 3 26 дивизији је претстојало ослобођење Шибеника и Дрниша, ради припремања потребних услова за напад на Книн.

Након ослобођења Сплита и Трогира непријатељ се повукао у Шибеник и оставио заштитне дијелове у рејону села Врпоље. У рејону добро утврђеног Шибеника налазили су се 1 и 2 батаљон 893 пука 264 дивизије, једна батерија 264 артиљерског пука, 947 дивизион 244 пука обалске артиљерије и мањи дијелови морнаричке пјешадије и других специјалности. У ширем рејону Шибеника налазило се и око 500 припадника сеоске милиције, који су се активно борили на страни непријатеља. У селима Лозовац и Коњеврате налазили су се Скрадинска, Мосечка и Приморска четничка бригада, у јачини од 300 — 400 четника.

За извршење постављеног задатка Команда 26 дивизије прикупила је до 28 октобра све своје снаге у рејону Трогира. Поред своје четири бригаде, дивизија је имала корпусну артиљерију (1 брдски дивизион, 1 хаубичку батерију и 2 пт батерије) и тенковску полубригаду.

У својој заповијести од 31 октобра 1944 године за напад на Шибеник, Команда 26 дивизије, између осталог, предвидјела је слиједеће:

- да 1 бригада напада правцем Врпоље — Шибеник дуж комуникације са задатком ликвидације непријатељских обезбјеђујућих дијелова код Врпоља и ликвидације непријатељских јединица у рејону Шибеника у садејству са 12 бригадом;

- да 12 бригада, ојачана са 1 брдском и пт батеријом, наступа гребеном планине Тртар и избије на Дебељак (к 344) са задатком да пресијече отступницу непријатеља у правцу Дрниша и садејствује 1 бригади при ликвидацији непријатеља у Шибенику;

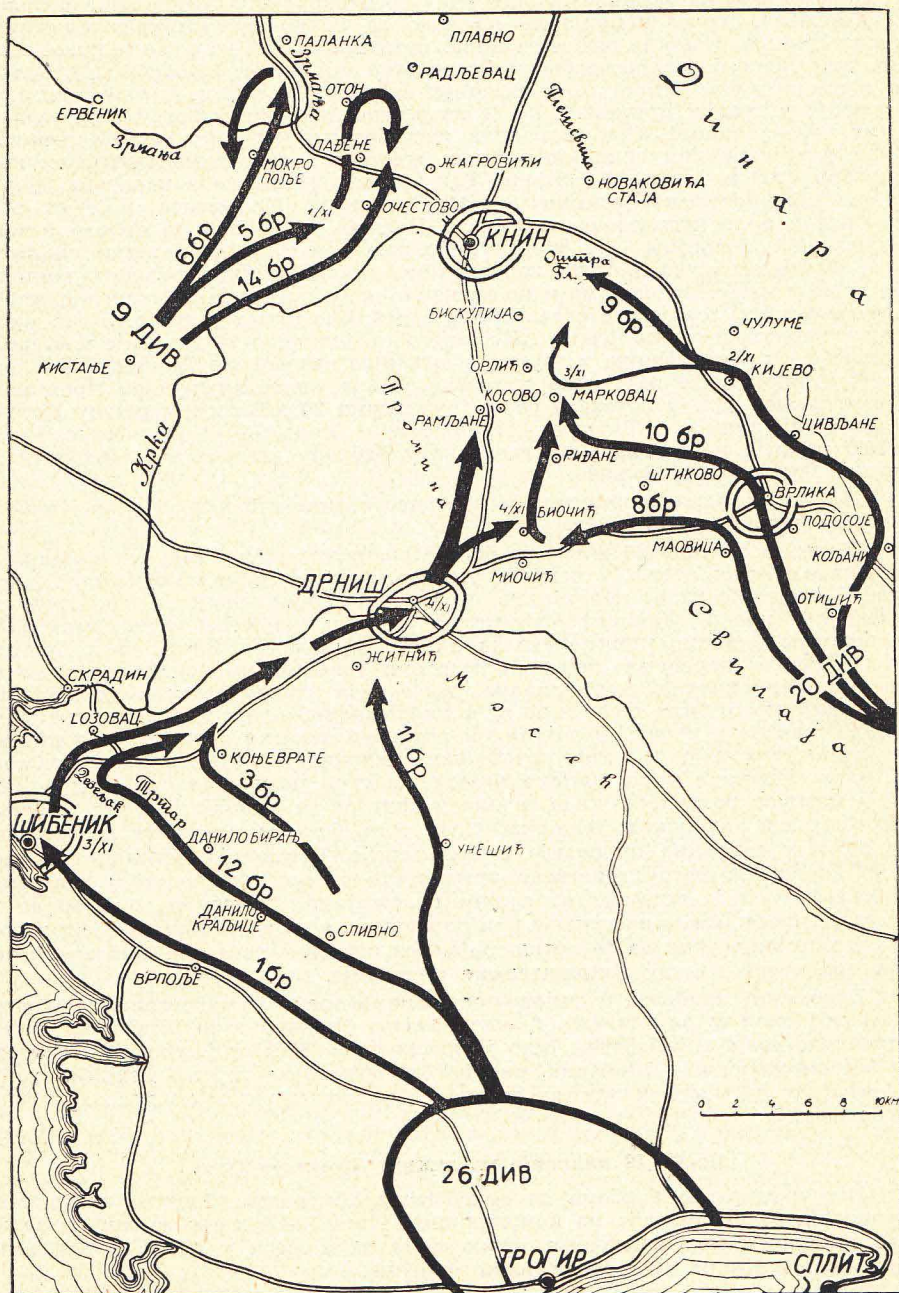
- да 11 бригада, ојачана батеријом пт топова, избије на цесту Шибеник — Дрниш у рејону с. Коњеврате и сјеверно с циљем да онемогући интервенцију непријатеља од Дрниша и ликвидира четничке јединице и сеоску милицију у томе рејону;

- да 3 бригада остане у резерви у рејону села Сливно;

- да тенковска полубригада са једном четом тенкова потпомаже напад 1 бригаде, а једна чета наступа правцем Врпоље — Данило Краљице — Дубрава, с тим да у току напада добије даљи задатак;

- да се двије брдске и једна хаубичка батерија поставе у рејону села Данило Бирањ са задатком потпомагања напада 1 бригаде и евентуалним задатком потпомагања напада 12 бригаде.

Борба је отпочела 2 новембра ујутру нападом 1 бригаде на непријатељско обезбјеђење у селу Врпоље, које је убрзо разбијено, тако да су се његови остаци повукли у правцу Шибеника. Бригада је наставила гоњење и у току дана отпочела напад на упориште у самом Шибенику. 12 бригада избила је на комуникацију Шибеник — Дрниш према предвиђеном плану, разбила четничке јединице у селу Коњеврате и Лозовац и посјела предвиђене положаје. Јединице 11 бригаде избиле су на комуникацију Шибеник — Дрниш, разбиле четничке дијелове Мосечке и Скрадинске бригаде, разоружале сеоску милицију у селима Унешић и Житнић и посјеле положаје на падинама Мосећа на Црном Врху (к 572) и Градини (к 469) ради обезбјеђења од евентуалне непријатељске интервенције од стране Дрниша. Пошто је са свих страна био притиснут у Шибенику, непријатељ је покушао да се извуче у правцу Дрниша, али без успеха, јер су га јединице 12 бригаде одбациле са положаја Дебељак (к 344).

Скица 6 — Ослобођење Шибеника, Дрниша и Врлике, и борбе на линији Зрмања—Книн

3 новембра настављене су жестоке борбе око самог Шибеника, нарочито код Дебељака, јер је непријатељ настојао да се по сваку цијену пробије у правцу Дрниша. Иако је ова ката више пута прелазила из руке у руку, ипак је на крају непријатељ био одбачен. За вријеме док се водила борба за Дебељак, дио непријатељских снага заобилазио је Дебељак са запада и покушавао да се пробије у правцу Дрниша. Зато је из резерве убачена у борбу 3 бригада са једном четом тенкова. Она је напала непријатеља у рејону села Коњеврате, гдје се дуж саме комуникације развила жестока борба са непријатељем који се пробио кроз распоред 12 бригада. Три бригаде 26 дивизије нападале су ра-звучене непријатељске јединице од Шибеника до Коњеврате, које су због тога биле у врло неповољном положају. Послије борбе која је вођена у току читавог дана, непријатељ је био потпуно разбијен и по дијеловима уништен, јер се из овог обруча успјело извући само око 200 непријатељских војника, који су се у мањим групама и појединачно повукли према Дрнишу користећи наступање ноћи, док је све остало било заробљено или уништено, а сав материјал и наоружање заплијењени. Послије тога, јединице 26 дивизије наставиле су гоњење у правцу Книна и ујутру 4 новембра ослободиле Дрниш. Од 5 до 8 новембра дивизија је наступала у правцу Книна, ослободила рејон Промине и на свом десном крилу повезала се са јединицама 20 дивизије у рејону Косова. Пошто су на линији с. Читлук — Вучипоље — Рамљане — Орлићи и Чулум (к. 302) наишле на снажну и организовану одбрану непријатеља, јединице 26 дивизије биле су заустављене.

У овим борбама непријатељ је претрпео велике губитке, а наше јединице су добиле велики ратни плен.

Маневар бригада 26 дивизије био је срачунат на потпуно опкољавање и уништавање непријатеља, у чему се успјело. Он проистиче из правилне оцјене команде дивизије да ће непријатељ, притиснут јачим снагама, покушати да се извуче у правцу Дрниша. Међутим, у погледу садејства наших тенкова и пјешадиских јединица примјећено је да су команданти батаљона и бригада често издавали наређења директно посадама тенкова, не консултујући се са њиховим формацијским старјешинама, да је веза између тенковских јединица и пјешадије често била слаба и да су команде пјешадиских јединица упућивале придате тенкове у напад не дајући им потребне податке о нашим јединицама, тако да су тенкови у два маха тукли наше јединице. Ово је настало због тога што наше јединице у то вријеме нијесу довољно познавале овај род војске, што је потпуно разумљиво када се има у виду да се тенкови тек тада почињу употребљавати код наших јединица. Осим тога, било је извјесних недостатака и у погледу садејства пјешадије и артиљерије. Пјешадија понекад није довољно користила ватру сопствене артиљерије, нити је под њеном заштитом подилазила, већ је остајала на својим положајима. Дешавало се и то да је пјешадија предузимала наступање или повлачење, а да о томе не извјести придату артиљерију, тако да је артиљерија, без потребне заштите, остајала изложена директном нападу непријатељске пјешадије.

Борбеност, храброст и умјешност наших бораца и руководилаца у току саме борбе били су за похвалу. А одушевљење становништва Шибеника, којим је дочекало своје ослобођење, било је изванредно. Кад су јединице 1. бригаде под борбом улазиле у Шибеник, оно је, без обзира на дејство непријатеља и не презајући од могућих жртава, масовно изашло на улице да поздрави своје ослободиоце.

Борбе 19 дивизије на линији Зрмања—Книн

Истовремено са борбама за ослобођење Шибеника, Врлике и Дрниша, 19 дивизија је дејствовала на комуникацију Книн — Зрмања са циљем да не дозволи непријатељу довлачење јачих снага са сјевера у рејон Книна нити извлачење из Книна ка сјеверу (види скицу 6).

Линија Книн — Зрмања била је врло добро утврђена и брањена, јер је то уствари била једина комуникација која је везивала Далмацију са осталим дијеловима непријатељских јединица у Хрватској. Непријатељ је држао по-

једине доминантне тачке јужно и сјеверно од саме комуникације, које је претворио у стална утврђења.

Према дивизијској заповијести од 30 октобра 1944 године, 5 бригада имала је задатак да нападне у правцу села Оџестова, а 6 бригада правцем Ервеник — Мокро Поље — Превјес (к. 375). Ова бригада имала је задатак да разбије непријатељска упоришта на том правцу и запосједне комуникацију Книн — Зрмања.

1 новембра отпочеле су борбе на оба правца, 5 бригада одбацила је предње непријатељске дијелове и отпочела борбу за Оџестово, гдје је задржана, пошто је наишла на врло јак отпор непријатеља. Зато је Команда дивизије одлучила да ноћу 1/2 новембра пребаци 1 и 2 батаљон 5 бригаде сјеверно од цесте Книн — Зрмања у рејон села Плавно са задатком да дејствује на комуникацију са сјеверне стране. Наступајући одређеним правцем, 6 бригада ослободила је село Мокро Поље, одбацила непријатеља са низа положаја и избила на комуникацију Книн — Зрмања у рејону Превјеса, али је ту била задржана.

2 новембра су јединице 6 бригаде успјеле да заузму Превјес и да се на тај начин учврсте на самој комуникацији. Њено даље напредовање на сјевер задржано је упорном одбраном непријатеља и противдејством од села Паланке према к. 990. 1 и 2 батаљон 5 бригаде, који су се у току ноћи пребацили сјеверно од комуникације, успјели су да заузму ж. станицу Отон и Дебело Брдо (к. 740), и продужили напад на непријатељско упориште у селу Пађене, али без успјеха. Послије подне непријатељ је извршио снажан противнапад из села Пађене и Книна и успио да одбаци оба батаљона на полазне положаје. Тада је Команда дивизије увела 14 бригаду на правцу села Оџестова, али без успјеха, јер је непријатељ давао јак отпор.

3 новембра непријатељ је извршио противнапад на 6 бригаду и успио да је одбаци са положаја код Превјеса у правцу Мокрог Поља, али није успио да заузме Мокро Поље, јер су га наше јединице задржале и противнападом одбациле натраг. Овога дана борбе су вођене и на осталим положајима, али без промјена.

4 новембра 3 и 4 батаљон 5 бригаде напали су са југа село Пађене, али без успјеха. Јединице 14 бригаде разбиле су непријатељска упоришта у селу Оџестово и избиле на линију Книн — Пађене у рејону села Жагровић, гдје су наишле на снажан отпор непријатеља и задржане. 1 и 2 батаљон 5 бригаде нападали су са сјеверне стране између села Жагровића и Пађене, али без успјеха.

Од 5 до 7 новембра вођене су сталне борбе око комуникација. Непријатељ је једино успио да задржи положај око села Пађене, захваљујући одличним утврђењима и пристизању помоћи од Книна.

8 новембра непријатељ је извршио снажан противнапад од Книна и Зрмање и у једнодневnoj борби успио да одбаци наше снаге од комуникације у правцу сјевера и југа. Напади непријатеља у правцу Мокрог Поља задржани су на линији с. Радучић — Бабићи. Сјеверно од комуникације непријатељ је овладао селом Радљевац, али је одбачен и присиљен да се повуче са положаја Дебело Брдо.

По реакцији на овим положајима, као и на положајима 26 и 20 дивизије, било је очигледно да непријатељ намјерава да по сваку цијену задржи комуникацију у својим рукама и да не намјерава напустити Книн. Због тога је већи дио јединица 19 дивизије повучен на одмор да би се средиле и припремиле за опћи напад на Книн, док су слабији дијелови непрекидно дејствовали на линију Книн — Зрмања у циљу ометања саобраћаја.

У међувремену непријатељ се повукао из Задра и Обровца, које су посјеле јединице Сјеверо-далматинског одреда. На тај начин била је ослобођена читава Сјеверна Далмација сјеверно од Крке.

Борбе за ослобођење Врличке Крајине

Према директиви бр. 3, 20 дивизија је имала за задатак да у овој етапи ликвидира непријатељска упоришта у долини Цетине, а затим повијањем десног крила да избије на линију Пјешевица — Бискупија — Штиково.

У горњем дијелу Цетинске долине налазиле су се слиједеће непријатељске јединице: 3 бојна 7 усташког здруга у с. Врлика, Цетинска четничка бригада у селима Отишић, Подосоје, Кољане, Цивљане, Цетина и један батаљон из 373 дивизије са једном батеријом топова у с. Маовице. Укупно бројно стање непријатеља износило је око 1.500 људи. Села Врлика, Кијево и Маовица, као и Голо Брдо (к. 760) била су утврђена, а утврђења су се углавном састојала од бункера направљених од сувог зида.

Заповијешћу Команде 20 дивизије Оп. бр. 12 од 31 октобра 1944 године било је предвиђено: 1) да 9. бригада напада правцем Отишић — Кољане — Цивљане са задатком да ликвидира непријатеља на том правцу и да садејствује 10 бригади у нападу на Кијево; 2) да 10. бригада напада правцем Голо Брдо — Врлика и даље гребењом Козјака са задатком да заузме Врлику, а затим преко Козјака да нападне и заузме Кијево; и 3) да 8. бригада ликвидира непријатеља у с. Г. Маовица и овлада Куницом (к. 1101) и Маглајем (к. 1070), с тим да спријечи евентуалну непријатељску интервенцију од Дрниша и да ухвати везу са јединицама 26 дивизије (види скицу 6).

Борба је почела узору 1 новембра. У току овога дана 9 бригада успела је да ослободи села Отишић, Кољане и Цивљане, из којих се непријатељ под борбом повукао у правцу Кијева. Јединице 10 бригаде заузеле су Д. Маовицу и утврђења на Голем Брду и водиле борбу за Врлику. 8 бригада заузела је Г. Маовицу.

2 новембра непријатељ је извршио противнапад од Кијева на 9 бригаду која се налазила на положајима Руњевица (к. 515) и Голета (к. 627), али га је бригада дочекала, разбила својим снажним противнападом и тако гонила да није успио да пружи отпор ни у самом селу Кијеву. Иако је ово село било добро утврђено, бригада је на леђима непријатеља ушла у њега, али није успела да још исте вечери заузме Сиво Брдо (к. 703). 10 бригада је у току дана ослободила Врлику и продужила наступање гребењом Козјака у правцу сјeverозапада. 8 бригада овладава је Куницом (1101) и Маглајем (1070). Покушај непријатељских јединица да се пробију према Врлици био је одбијен.

3 новембра јединице 9 бригаде заузеле су Сиво Брдо и наставиле наступање у правцу Црне Главице, гдје су се у току читавог дана водиле жестоке борбе. Непријатељ се одржао на својим добро утврђеним и за одбрану погодним положајима. 10 бригада продужила је напад и у садејству са једним батаљоном 9 бригаде разбила непријатеља на Паковом Брду (к. 644) и са дијелом снага спустила се према селу Марковац, гдје је била задржана јаком непријатељском ватром. 8 бригада дејствовала је у правцу Дрниша, али је задржана пошто је наишла на отпор непријатеља у селима Миочић — Биочић и Рићане.

Борбе су настављене и у току 4 новембра. Овога дана 8 бригада успоставила је везу са јединицама 26 дивизије, које су ослободиле Дрниш и наступале у правцу Книна. Пошто је ова бригада на тај начин остала слободна, Команда дивизије донијела је одлуку да је пребаци сјеверно од комуникације Книн — Кијево.

У току 5 новембра јединице 26 дивизије преузеле су и положаје 10 бригаде, тако да се ова бригада по одлуци Команде дивизије рокирала у десно. Ово прегруписивање јединица на десно крило извршено је са циљем да се Книнска групација отсијече са сјевера и да се заузму погодни положаји на падинама Пљешевце за дефинитиван напад на Книн.

6 и 7 новембра јединице 8 и 9 бригаде разбиле су непријатеља на Пљешевци (триг. 1125), Бетини (к. 804), Црној Главици (к. 787), и код Новаковића Стаја. Оне су се на тај начин спустиле до самог Книнског Поља и угрожавале Книн са сјевероисточне стране. Непријатељ је 8 новембра уз јаку артиљеријску припрему извршио снажан противнапад и успио да одбаци јединице 8 бригаде са заузетих положаја. Борбе су настављене на свим положајима без успјеха. Било је и на овоме правцу очигледно да је непријатељ организовао добру одбрану прилаза Книну и да се мора извршити добра припрема за напад на Книн. Ради тога је Команда 20 дивизије повукла главнину својих снага у шири рејон села Кијево ради сређивања и припреме за напад.

Пошто је у овим борбама ослобођена долина горњег тока Цетине све до самих прилаза Книну, Книн је био опкољен са три стране, тако да су створени повољни услови за напад наших јединица на сам Книн.

Иако су наше јединице у цјелини постигле успјех према предвиђеном плану и добро користиле сваку слабост непријатеља, као на пример, 9 бригада, која је на леђима непријатеља ушла у Кијево, ипак треба истаћи и неке слабости. У првом реду сам план напада био је више срачунат на фронтално потискивање него на опкољавање и уништавање непријатељских јединица. То је омогућило непријатељу да се под борбом повуче према Книну и тиме ојача његову посаду док су наше јединице морале да воде борбу за свако село и утврђену коту.

Утицај Команде дивизије на ток борбе био је врло добар, што се нарочито испољило приликом рокирања 8 и 10 бригаде сјеверно од комуникације Книн-Кијево, гдје је дејство ових бригада било врло успјешно, а по непријатеља нарочито осјетљиво.

Борбе за уништење Книнске групације

У ширем рејону Книна прикупили су се сви остаци непријатељских јединица, који су се успјели повући испред наших јединица у току саме борбе, као и дијелови 373. дивизије, који су у току саме операције приспјели на тај сектор. Већ према првим борбама приликом наступања наших јединица ка Книну, могло се оцијенити да се непријатељ врло добро утврдио и да је намјеравао да по сваку цијену задржи положаје око Книна. Са својом околином Книн је претстављао одличне природне положаје за одбрану и чвор од веома важног оперативног значаја. Држањем тих положаја непријатељ је затварао најважнији саобраћајни и операциски правац који је дозвољавао нашим јединицама даљи продор у правцу сјеверозапада. За нас, међутим, заузимање Книна значило је не само успјешан завршетак планиране операције него је давало и велике оперативне могућности за продужење операције.

Пред Штаб корпуса поставиле су се двије могућности: или ликвидација Книнске групације или ослобођење Грачаца. Обе ове варијанте подвргнуте су детаљној анализи. Разбијање Книнске групације значило је ослобођење тремеће Лике, Босне и Далмације, а тиме и обезбјеђење слободног маневра наших јединица за даље акције и онемогућавање непријатеља да успостави солиднију одбрану све до линије Бихаћ—Оточац. (Овдје се не мисли на неку повезану одбрану, него на утврђене рејоне тих гарнизона). На тај начин отворила би се широка веза између ослобођених територија Далмације и слободних предела централне Хрватске и Словеније, која је у то вријеме била неопходно потребна ради добијања извјесне помоћи преко мора. С друге стране, територија Лике послужила би као одлична база за даље операције у правцу сјеверозапада. Осим ових предности, ликвидација Книнске групације значила би ликвидацију највеће четничке групе у Хрватској која дотада није била потпуно разбијена, јер се још упорно држала јаког непријатељског упоришта у Книну.

Друга варијанта, тј. ослобођење Грачаца и повезивање преко сјеверне Далмације, имала је своје предности само у томе што је претстављала лакши посао за наше јединице. Међутим, ова је варијанта имала низ слабости. Њеном примјеном наше јединице би упале између Книнске групације и 392 дивизије, која се са сјеверозапада спуштала на тај простор. У таквој ситуацији Книнска групација могла је да постане активна у правцу Шибеника, јер би се главнине наших јединица морале оријентисати према Грачацу, док би маневар наших јединица за даље борбе био много отежан и сужен. Све то наметало је логичан закључак да разбијање Книнске групације пружа далеко веће предности него ослобођење Грачаца. Ради тога се Команда корпуса и одлучила да разбије Книнску групацију, иако је то за јединице корпуса претстављало доста тежак и сложен испит. У духу те одлуке Команда корпуса је одмах приступила планирању и припремама.

У рејону Книна налазиле су се следеће непријатељске снаге:

— 264 ловачка дивизија (890 пјешадиски пук са 1 и 2 батаљоном, свега 4 чете; 892 пјешадиски пук састава 1. и 2. батаљон, свега 3 чете; 893 пјешадиски пук, свега 1 батаљон; 264 артиљериски пук од 2 дивизиона и 264 допунски батаљон од 5 чета) са штабом у Книну; укупно бројно стање дивизије износило је око 3.400 војника;

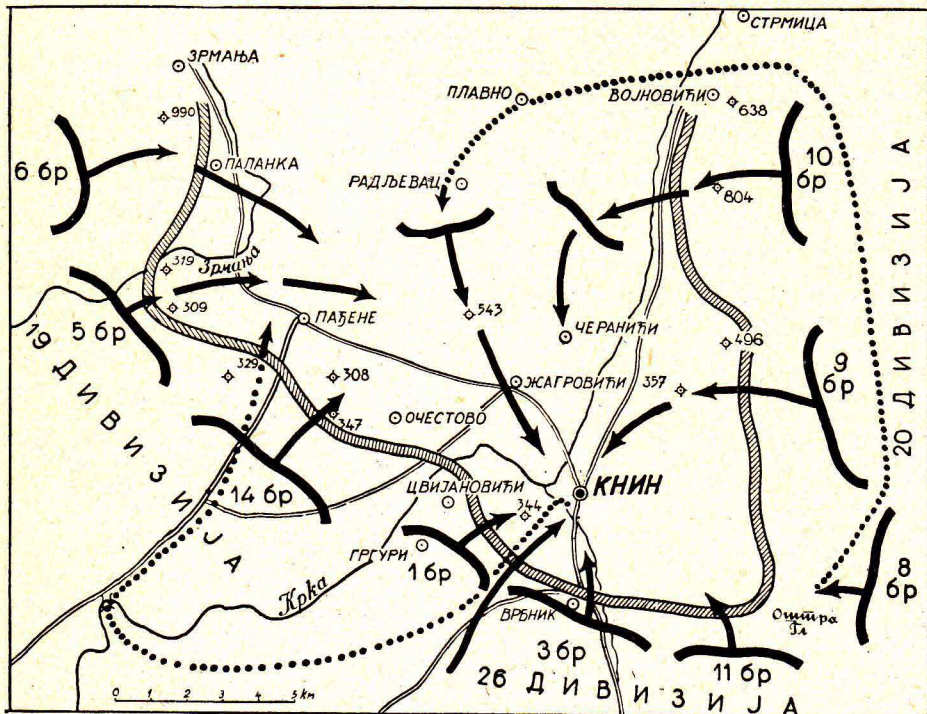
— 373 „Тигар“ дивизија (383 пјешадиски пук од 3 батаљона; 384 пјешадиски пук од 3 батаљона и 2 дивизиона 373 артиљериског пука) са укупно око 3.000 војника;

— дијелови 944 артиљериског обалског пука, 581. морнарички батаљон, 540. НАА и 501. инжењерски батаљон, тј. око 1.000 војника.

На тај начин, укупно бројно стање њемачких јединица износило је око 7.500 до 8.000 људи.

Од четничких јединица на сектору Книна налазила се и четничка групација попа Ђујића, која је бројала око 4.300 војника.

Непријатељ је око Книна и комуникације Книн—Оточац организовао одбрану у два до три одбранбена појаса. Поједина утврђења и доминантне тачке били су међусобно повезани ватреним системом.

Скица 7 — Борбе за уништење Книнске групације (25 новембра—3 фебруара)

У завршним борбама за уништење Книнске групације учествовале су све јединице 8 далматинског корпуса осим 14 бригаде 9 дивизије.

Однос снага у пјешадији био је 1,3 : 1 у нашу корист, а у артиљерији и бацачима приближио 1 : 1.

Основна идеја маневра корпуса састојала се у отсецању Книнске групације са сјевера од њене позадине са циљем да се потпуно окружи и уништи. У духу ове идеје донесена је одлука и дати слиједећи задаци дивизијама:

а) 20 дивизија, ојачана 1 брдским дивизионом, пт. дивизионом и 1 хаубичком батеријом, напада Книн са сјевероисточне стране на отсјеку Војновићи (к. 638) — Топоље (к. 444) закључно, са задатком разбијања спољних одбранбених положаја и упада у Книн са те стране. На свом лиjevом крилу дивизија одржава везу са јединицама 26 дивизије на положајима код Црне Главице (к. 451).

б) 26. дивизија, ојачана 2, 3 и 4 брдским дивизионом и хаубичким дивизионом, напада са јужног правца на отсјек Црна Главица (к. 451) закључно до ријеке Крке, са тежиштем борбе на лијевом крилу, са задатком да овлада спољном линијом одбране и нападне Книн са југа.

в) 19. дивизија напада комуникацију Книн—Зрмања са јужне и западне стране на отсјеку од ријеке Крке до к. 990, са циљем разбијања непријатељских упоришта на самој комуникацији, запосједања комуникације ради онемогућавања повлачења непријатеља из Книна, као и спречавања пружања помоћи Книнској групацији од правца Грачаца.

г) 3 и 4 бригада 9 дивизије у корпусној резерви.

д) Тенковска полубригада потпомаже напад 26 и 19 дивизије.

Напад је отпочео 25 новембра ујутро. На сектору 20 дивизије јединице 10 бригада, које су наступале на десном крилу дивизије, овладале су kotaма: 638, 804 и 805, док је непријатељ пружао снажан отпор на коти 476 и Вељуву (к. 462). 9 бригада водила је упорну борбу за Урљај (к. 496) и коту 510, које је непријатељ упорно бранио и са којих је неколико пута вршио противнападе. Ни 8 бригада није успјела да овлада Оштром Главицом (к. 543) и поред неколико узастопних покушаја, пошто је била солидно утврђена а и брањена знатним снагама.

У току овога дана 26 дивизија постигла је извјестан успјех на свом лијевом крилу, гдје је пјешадија, користећи снажну артиљериску подршку и садејство тенкова, успјела да заузме засеке Цвијановићи и Марјановићи, и да изађе на коту 344 непосредно пред самим Книном. После подне непријатељ је, уз снажну подршку артиљерије, извршио противнапад из Книна и успио да одбаци јединице 1. бригаде скоро на полазне положаје, тј. на линију засека Гргури. На центру распореда дивизије, у рејону западно и источно од комуникације Дрниш—Книн, 3 и 11 бригада нијесу имале успјеха, јер је непријатељ на том простору вјероватно очекивао главни напад наших снага и држао најјаче снаге, којима је у току дана вршио противнападе.

19 дивизија водила је у току читавог дана неодлучне борбе, тако да није било неких већих промјена у положајима.

26 новембра настављени су упорни напади и ломљење непријатељског система. 10 бригада 20 дивизије заузела је коту 476, прешла преко комуникације Книн—Стрмица и заузела коту 553 и засеок Јерковићи, а тиме и читаво село Голубић. Око 18 часова бригада је заузела и Вељув (к. 462) и наставила гоњење ка селу Врпоље. На правцима 9 и 8 бригаде није било успјеха, јер је непријатељ на том дијелу фронта давао огорчен отпор са утврђених положаја на појединим доминантним kotaма. Ни поновни покушај 8 бригаде да овлада Оштром Главицом није имао успјеха. Ту је непријатељ вршио неколико узастопних противнапада, јер су то били последњи положаји пред самим Книном.

У току овога дана јединице 26 дивизије водиле су безуспјешне борбе. Покушај 1 и 3 бригаде да се пробију кроз непријатељске положаје није дао никаквих резултата. Непријатељ је за сваки заузети положај вршио енергичне противнападе.

На лијевом крилу 19 дивизије, 6 бригада је успјела да заузме доминантне коте 990 и 830 и да дијелом својих снага избје на комуникацију Книн—Зрмања у рејону села Паланке, али је пред снажним отпором непријатеља била принуђена да се повуче. На централном делу фронта јединице 14 бригаде успјеле су да заузму к. 329 2 км западно од села Паћене и да је задрже у својим рукама упркос снажних непријатељских противнапада. На осталим дијеловима фронта није било успјеха.

27 новембра настављена је борба на читавом фронту корпуса. 10 бригада 20 дивизије заузела је Црни Врх (к. 659), а 9. бригада к. 357 и на тај се начин уклинчила у последњи одбранбени положај пред Книном. Неколико узастопних покушаја непријатеља да противнападима поврати изгубљене положаје, остали су без успјеха. На сектору 8 бригаде непријатељ је извршио противнапад са правца Црне Главице, али је био одбачен на полазни положај.

Јединице 26 дивизије водиле су упорну борбу на читавом фронту. Дијелови 11 бригаде покушали су да заузму Оштру Главицу (к. 543), али без успјеха, јер је непријатељ снажном одбраном и противнападима успио да задржи своје

положаје. У рејону села Врбника непријатељ је такође успио да задржи своје положаје и да одбије покушаје јединица 3 бригаде да овладају овим селом. Јединице 1 бригаде заузеле су Лисник (к. 367), али је непријатељ својим снажним противнападом задржао њихово даље напредовање.

Овога дана 19 дивизија није имала значајнијих успјеха. Покушај 6 бригаде да заузме Превјес и село Паланку осујећен је снажним противнападом непријатеља, који је присилио наше јединице да се повуку на полазне положаје. 5 бригада водила је упорну борбу за коте 319 и 309, које су неколико пута прелазиле из руке у руку, али их је противник ипак успио да задржи у својој власти. 14 бригада водила је такође борбу за коте 347 и 308, али није успјела да их заузме.

У току тродневне борбе Команда 8 корпуса дошла је до ових закључака: 1) да се непријатељ најјаче утврдио на положајима јужно од Книна, на правцу од Книнског Поља и на комуникацији Книн—Зрмања, и 2) да се најслабије и најосетљивије тачке у непријатељској одбрани налазе на сјеверној страни између комуникација Книн—Стрмица и Книн—Зрмања, што значи да са тога правца није очекивао јаче нападе. Због тога је Команда корпуса одлучила да са сјевера, опћим правцем Плавно—Книн, убаци једну бригаду из резерве, да би на тај начин искористила слабости у непријатељском одбранбеном систему и повезала дејство 20 и 19 дивизије.

У току читавог дана 28 новембра непријатељ је вршио снажне противнападе, нарочито на центру 20 дивизије, која је упорно бранила заузете положаје и уз велике губитке одбила све противнападе непријатеља. Овога дана Команда корпуса је одлучила да пребаци 8 бригаду 20 дивизије са лијевог на десно крило дивизије, у рејон села Радљевац, са задатком да изврши напад са сјевера, да би се тиме што више искористила слабост непријатељске одбране и одвукле његове снаге са положаја јужно од Книна.

На положајима 26 дивизије вођене су борбе без промјене, само је 11 бригада преузела положаје 8 бригаде 20 дивизије.

На положајима 19 дивизије непријатељ је вршио снажне противнападе на јединице 5 и 6 бригаде, али је био одбачен на полазне положаје. У току дана јединице дивизије успјеле су да заузму коте 417, 319 и 326 и да дијелом својих снага избију на цесту Книн—Зрмања западно од села Паћене, гдје су се водиле огорчене борбе. Покушај 14 бригаде да заузме село Очестово није успио.

Ни 29 новембра није било знатнијих промјена. Најжешће борбе водиле су се на положајима 9 бригаде 20 дивизије и на комуникацији Книн—Зрмања у рејону Паћене—Превјес, гдје је непријатељ у току дана вршио снажне противнападе. Заузимањем к. 357 и 510 непријатељ је успио да побољша своје положаје у рејону Книнског Поља, али је његово даље напредовање задржано снажним противдејством наших јединица. Непријатељ није успио да ослободи цесту Паћене—Превјес, јер су се наше јединице задржале на комуникацији после неколико узастопних противнапада са једне и с друге стране.

30 новембра владало је извјесно затишје на цијелом фронту, изузев на положајима сјеверно од Книна, гдје су јединице 8 и 10 бригаде успјеле да заузму низ важних тачака. 10 бригада водила је борбу за село Черанићи, а 8 бригада заузела је Марића Главицу (к. 543) и Дебело Брдо (триг. 740), тако да је тиме комуникација Книн—Зрмања била потпуно угрожена и са сјеверне стране. Два батаљона 8 бригаде заузела су Попово Врело и Киту (триг. 676). 9 бригада је разбила непријатеља на к. 357 и са дијелом снага спустила се у Книнско Поље. На сектору 19 дивизије водиле су се борбе око комуникације Паћене—Превјес гдје је непријатељ покушавао да се пробије.

У току 1, 2 и 3 децембра настављене су жестоке борбе и ликвидирање последњег непријатељског отпора. Тада је већ било очевидно да се непријатељ у току последњих борби знатно исцрпио, да је претрпио велике губитке и да је у развученом кружном распореду остао без резерви, тако да су се у току та три дана вршили одлучни напади за његово коначно уништење.

1 децембра десно крило 20 дивизије побољшало је своје положаје у рејону западно од Дебелог Брда, тако да је успостављена ватрена веза са јединицама 19 дивизије. Јединице 26 дивизије заузеле су тога дана Оштру

Главицу (к. 543), Црну Главицу (к. 451) и Бискупину, а 1 бригада засеок Марјановићи и Цвијановићи. 19 дивизија водила је борбу за села Очестово и Паћене.

2 децембра Команда 26 дивизије убацила је 12 бригаду између 1 и 3 бригаде. У току овога дана у селу Милошевић уништени су остаци 2. батаљона 892 пука, тако да су предњи дијелови 1. бригаде уз подршку тенкова упали у сам Книн, док су у исто вријеме и јединице 20 дивизије са сјевера такође улазиле у град. На тај начин јужно од Книна отсјечена је једна група од око 1.000 непријатељских војника. А пошто су повезивањем јединица 19 и 20 дивизије између села Жагровића и Паћена, у тим селима биле опкољене посебне групе непријатељских снага, то су све три његове опкољене групе по сваку цијену покушавале да се пробију из обруча, али без успјеха.

3 децембра борба је настављена на свим положајима. Остаци опкољене групе јужно од Книна предали су се око 11 часова, док су јединице 26 дивизије у садејству са јединицама 20 дивизије наставиле гоњење у правцу Жагровића и Паћена, гдје су борбе настављане и у току прије подне 4 децембра. Тада је била дефинитивно завршена борба и у рејону села Паћена потпуним уништењем свих непријатељских снага. На отсеку 19 дивизије водиле су се огорчене борбе са непријатељем који је покушавао да се пробије у правцу Зрмање. Зато су 3 децембра сви тенкови пребачени преко Рошког Слапа и Кистања са отсека 26 дивизије у Радучић на фронт 19 дивизије, тако да су ноћу 3/4 децембра једном колоном избили на Стару Стражу, другом на ж. ст. Паћене, а трећом преко Илићевих Станова западно од Паћена. Појава тенкова и њихово снажно дејство на комуникацију Стара Стража—Зрмања изазвали су панику код непријатеља, тако да су 4 децембра пре подне јединице 19 дивизије и тенкови отпочели уништења непријатеља у рејону Жагровић—Паћене и коначно га завршили до подне истог дана.

6 децембра 3 и 4 бригада 9 дивизије, које су биле у корпусној резерви, разбиле су непријатеља на положајима код Отрића и продужиле наступање у правцу Срба. Јединице 19 дивизије, које су садејствовале са јединицама 9 дивизије у борбама око Отрића, разбиле су остатке непријатеља на Смрековцу (к. 858) и у току 9 децембра састале се са јединицама 35 дивизије, које су истог дана ослободиле Грачац. У даљем наступању наших јединица у току децембра непријатељ је био разбијен на положајима источно од села Лапац, тако да је цео простор до линије Бихаћ—Госпић био ослобођен. А тиме је била завршена операција за ослобођење Сјеверне и Средње Далмације.

Разбијањем и уништењем Книнске групације наше јединице су избиле у простор Лике и одбациле непријатеља све до линије Бихаћ—Госпић. Далмација је била потпуно ослобођена, а слободна територија се проширила и повезала са ослобођеним предјелима Западне Босне, Централне Хрватске и Славоније. Непријатељске снаге, које су се још држале на линији Мостар—Сарајево и на комуникацији Централне Босне, доведене су у веома тежак положај. Створени су услови да се јединице корпуса према потреби могу употребити или у правцу сјеверозапада или у правцу Мостара. Такође су створени услови за јачу повезаност између мора и ослобођених предјела Централне Хрватске ради упућивања материјала у правцу сјевера.

У борбама око Книна непријатељ је изгубио 6.555 мртвих и 4.758 заробљених. Између осталих погинуо је и командант 264 дивизије, генерал Виндиш, а све људство штаба дивизије и штабова пукова изгинуло је или заробљено. Тако је 264 дивизија била потпуно уништена и за увијек избрисана са списка њемачких јединица. Целокупни ратни материјал непријатеља, уколико није уништен, заплена је. Ми смо изгубили 629 мртвих, од тога 120 руководилаца, и 2.273 рањена, поред осталих материјалних губитака у тенковима и наоружању.

Овде нарочито треба истаћи успјешан маневар који је примијенила Команда корпуса са циљем потпуног окружења и уништења непријатеља. Он је довео не само до потпуног уништења непријатељске групације у рејону Книна, већ је непријатељу онемогућио организовање солидне одбране све до линије Бихаћ—Оточац, односно Госпић.

У овим борбама наши руководиоци и борци показали су велику издржљивост и снажљивост у нападу на јако утврђене и добро организоване положаје

непријатељске одбране. С друге стране, Команда корпуса, која је непосредно руководила борбом, правилно је оцјењивала ситуацију и доносила реалне одлуке. У том погледу треба истаћи:

— убацивање у борбу једне бригаде из резерве на правцу Плавно—Книн на дан 28 децембра;

— извлачење 8 бригаде 20 дивизије са лијевог крила и пребацивање у рејон села Радјевац, гдје су се нудили знатно повољнији услови дејства, и

— маневар тенковске полубригаде у току 3 и ноћу 3/4 децембра, који је великим дијелом убрзао и употпунио уништење опкољених групација у рејону Жагровића и Паћена.

Међутим, у току борби показало се и неколико наших недостатака. Тако, на примјер, команде дивизије су доста круто примјењивале план за окружење непријатеља, јер су тежиле да такорећи херметички затворе круг око непријатеља непрекидним и углавном равномјерним распоредом. То је, свакако, знатно развучило снаге и штетно утицало на ударну моћ наших јединица, нарочито код 20 дивизије. А пракса је показала да за разбијање непријатељске одбране треба употребити јаче ударне снаге на одговарајућим мјестима, а остале дијелове фронта контролисати мањим групама, чиме би дејство главне ударне групе било много ефикасније. Ни прикупљање детаљних података о непријатељу није било на висини. Неке наше јединице нису умјешно користиле концентрације сопствене артиљериске ватре.

Као што је напоменуто, овом операцијом ослобођен је читав обалски појас од ушћа Неретве до о. Пага. Ослобођене територије Далмације, Босне и Централне Хрватске повезале су се на широком фронту. Све јединице корпуса биле су слободне за вођење даљих операција са широким могућностима маневровања и ослонцем на море, као могућом базом за снабдевање.

У читавој операцији непријатељ је имао 13.345 мртвих и 9.800 заробљених војника и официра, док су наши губици износили свега 1.115 погинулих и 5.010 лакше и теже рањених. Осим тога, наше јединице заплениле су 236 топова разног калибра, 176 бацача, 42 ПА митраљеза, 143 тешка митраљеза, 175 пушкова-митраљеза, 12.950 пушака, 346 шараца, 196 аутомата, поред осталог ратног материјала.

Овако успјешан завршетак операције јасно је показао да је Команда корпуса правилно цијенила све елементе и да је одлука за извођење операције била потпуно правилна. Исто тако, и команде дивизија су правилно схватиле одлуку Команде корпуса и досљедно је спроводиле у живот у току саме операције. Све расположиве снаге и средства углавном су умјешно искоришћавани у току борбе.

Веза са претпостављеним Главним штабом Хрватске, његов утицај и помоћ стали су постојали, како у периоду планирања, тако и у току извођења саме операције. Веза између Команде корпуса и дивизија била је још непосреднија и чвршћа. Нарочито су се корисно показали лични контакти између одговорних руководилаца.

Најзад, иако су се дејства корпуса одвијала у тако дугом року, тј. у току октобра, новембра и првих дана децембра 1944 године, она ипак чине једну јединствену цјелину, заправо једну нападну операцију, јер су се изводила по једном јединственом плану и под непосредним руководством Команде 8 далматинског корпуса. И поред тога што су се дејства изводила теренски скоро независно једна од других, нарочито у првој фази, она су ипак претстављала једну оперативну цјелину, јер су била идејно повезана на једном оперативном простору. Њихов прилично спори ток био је условљен низом чињеница, а нарочито тиме, што су све снаге биле стално у борби. Пошто се није располагало неким свјезим јединицама које би се употребиле за смјену и развијање постигнутих успјеха, морале су настајати извјесне оперативне паузе које су се користиле за одмор заморених јединица, њихово сређивање и припрему за нова дејства.

Потпуковник **МИЛАН ЈЕЛАЧА**

ПРОБЛЕМ УПОТРЕБЕ АРТИЉЕРИЈЕ У ОДБРАНИ

(Када нападач располаже великом надмоћношћу)

У приказу „Војног дела“ бр. 1 за 1953 годину у листу „Народна армија“ бр. 708 од 12 фебруара 1953 генерал-мајор Средоје Урошевић осврнуо се и на мој чланак „Проблем употребе артиљерије у одбрани (када нападач располаже великом надмоћношћу)“.

Писац приказа налази да постоји противречност између мојих поставки „Нападачево извиђање односило је победу над маскирањем браниоачеве артиљерије“ и „Међутим, ни најсавршеније маскирање од угледа са земље и из ваздуха није могло заштитити батерије...“, и друге моје поставке „Маскирање од угледа из ваздуха треба изводити веома вешто и свестрано...“. У чему је овде ствар? Нападачево извиђање заиста је односило победу над маскирањем браниоачеве артиљерије у низу случајева када оно није било изведено ни вешто ни свестрано као и у случајевима када је артиљерија дуго остајала на истим ватреним положајима (а то се, у већини случајева и дешавало у току Другог светског рата). То је у моме чланку и изнето у овим ставовима: „Невешто маскирање откривало се брзо, а маскирање само против вертикалног осматрања из ваздуха није било довољно, јер је нападачева авијација, при ниском лету и косом осматрању, по блеску и диму откривала оне батерије код којих простор испред и изнад уста цеви није био маскиран“ и „...дуже бављење артиљериских јединица на истим ватреним положајима, па иако се са њих није гађало, неминовно доводи до ситних промена у изгледу земљишта које се сталним праћењем аерофотоснимака могу уочити“. То значи да су наведени недостаци у маскирању артиљерије против угледа из ваздуха били један од основних узрока који су омогућавали нападачу да је открије. А да би се ти недостаци отклонили, поред осталог, потребно је, како је у чланку и изнето — „маскирање од угледа из ваздуха изводити веома вешто и свестрано“ (подвукао М. Ј.); према томе, оваква поука је потребна, јер је очигледно да ће ефикасност нападачевог извиђања бити умањена ако маскирање буде на висини.

Писац приказа критикује моју поставку „Међутим ни најсавршеније маскирање од угледа са земље и из ваздуха није могло заштитити батерије...“, али је при томе изоставио крај ове реченице

„од нападачевог звуковног и радарског извиђања“ (подвукао М. Ј.). Као што се види, у овој се реченици није желела истаћи слабост маскирања против угледа из ваздуха, већ чињеница да маскирање које се врши против угледа са земље и из ваздуха нема ефекта против звуковног и радарског извиђања. Генерал Урошевић даље каже: „Тој поставци — да артиљерија браниоца треба до почетка напада да остане пасивна — ваља, у најмању руку, прићи критички“. У чланку се, међутим, нигде не говори о томе да артиљерија до почетка напада треба да буде пасивна, већ се истиче да је један од основних услова за успех браниоачеве артиљерије тај да се сачува да је непријатељ до почетка напада не открије; да би се то постигло примењује се читав низ мера које, поред осталог, омогућавају артиљерији да и у припремном периоду буде активна у оној мери која је целисходна у дотичној ситуацији. То се види из ових ставова у чланку: „Да би браниоачева артиљерија могла да изврши свој задатак у времену до почетка напада уведене су дежурне јединице... Оне су биле различите јачине, просечно једна шестина до једна трећина целокупне артиљерије“ и „За извршење задатака до почетка општег напада начелно се ангажују дежурне, а само у нарочитим случајевима и остале артиљериске јединице“. Како се види, предвиђа се могућност употребе и остале артиљерије, а не само дежурних јединица и то у нарочитим случајевима. Како у чланку није изнето који су ти нарочити случајеви, овде ћу дати потребно објашњење. По моме мишљењу, то ће у првом реду бити онда када бранилац открије да се нападач групише за напад и када располаже довољно тачним подацима о нападачевим густо груписаним снагама и средствима на полазном положају за напад. Тада браниоачева артиљерија може да нанесе удар таквој нападачевој групацији и да је у што већој мери онеспособи за напад. Овакви случајеви биће „нарочити“ због тога што нападач редовно предузима посебне мере у циљу тајног груписања за напад и што се на полазном положају за напад дефинитивно групише тек уочи самог напада (на један, највише два дана уочи напада), тако да ће бранилац то тешко моћи довољно сигурно и тачно да открије. Уосталом, и пракса Другог светског рата је показала да је нападач у већини случајева успевао да оствари тајност груписања на полазном положају за напад.

У погледу основне идеје за употребу артиљерије у одбрани, критичар износи: „Што се тиче препоруке да се дејствује само по пешадији и тенковима, она је, најблаже речено, уска и једнострана. Мислимо да је погрешно искључивати могућност дејства баш по артиљерији нападача“. Пре свега, у мом чланку није искључена могућност дејства по нападачевој артиљерији што се види из овога става „Сви остали делови нападачевог поретка, у првом реду артиљерије, у таквим условима имају другостепену важност и, начелно, треба да се туку у оној мери која је неопходна и у оним моментима када то омогући ситуација на тежишту борбе“. Као што се види, могућност дејства по нападачевој артиљерији није искључена, већ је сведена на ону меру која је целисходна у таквој ситуацији, тј. ситуа-

цији кад нападач располаже великом надмоћношћу. Та ситуација је, уједно, и разјашњење за основну идеју употребе артиљерије; наиме, у мом чланку се није разматрала употреба артиљерије у одбрани уопште, већ употреба артиљерије у одбрани онда када нападач располаже великом надмоћношћу. У таквом случају, по моме мишљењу, много је целисходније сасрећеном ватром мале количине артиљерије, којом се располаже, сломити онај део нападачевог поретка који је најопаснији и који има главну улогу у нападу, а то ће бити првенствено пешадија и тенкови на тежишту борбе. При томе треба имати у виду да се појам „мала количина артиљерије“ третира овде као релативан, тј. узима се да је јачина браниоачеве артиљерије мала у односу на нападачеву — на пример, однос 1 : 4. Код таквог односа борба браниоачеве против нападачеве артиљерије не би могла имати такав ефекат који би довео до слома напада.

Ова објашњења изнео сам првенствено зато да би се проблем који је постављен у наведеном чланку могао потпуније и свестраније схватити и да би учесници у дискусији о овом проблему имали потпунију базу за дискусију.

ВОЈНА БИБЛИОТЕКА — СЕРИЈА КЛАСИКА

Ш л и ф е н : *К А Н А*

Ускоро ће изаћи из штампе „Кана“ од Шлифена, као V књига серије класика. Књига се штампа латиницом на око 400 страна, са 78 скица у посебном прилогу. Цена ће бити око 500 динара.

Аутор овог дела, генералфелдмаршал фон Шлифен, дугогодишњи начелник немачког Главног генералштаба пре Првог светског рата, обрадио је битку за окружење и уништење типа Кане на основу критичке анализе низа примера из Наполеонових и Молткеових ратова. Ова студија, која је корисно служила не само немачким генералима, већ и многим осталим војсковођама за планирање и извођење операција за окружење и уништење непријатеља, и данас је значајна и актуелна.

RAT U KOREJI

SNABDEVANJE TRUPA UJEDINJENE KOMANDE U KOREJI

Služba snabdevanja snaga UN u ratu u Koreji prošla je kroz tri faze.

Prva faza je otpočela sa operativnom situacijom na bojištu, kada su američke snage iz sastava okupacionih snaga na Dalekom Istoku, u Japanu, uputile svoje prve kontingente za podršku napadnutih i većim delom razbijenih trupa Južne Koreje. To su bile akcije za usporavanje neprijateljskog nadiranja i njegovog pokušaja da sprovede munjeviti rat. Pre izbijanja neprijateljstava pozadina uopšte nije bila pripremljena, ili tačnije rečeno — nije ni postojala u smislu snabdevanja. Za Amerikance koji u ratu u Koreji vode glavnu reč, taj rat je bio potpuno iznenađan. Snage su dovlačene na brzinu, a njihovo snabdevanje imalo je karakter improvizacija. Brojna stanja trupa nisu bila ustaljena, jer su stalno pridolazili novi kontingenti, a na snabdevanje su primljeni i ostaci južnokorejskih trupa. Južnokorejske luke bile su malobrojne i slabog kapaciteta za prijem onolikog broja brodova koliko su to potrebe zahtevale, a sem toga bile su i bez modernih uređaja za iskrčavanje i prostora za smeštaj istovarene robe. Prema tome, na južnom delu Korejskog Poluostrva nije se mogla stvoriti neka solidna osnovica u administrativnom smislu. Najzad, nestabilna situacija na bojištu nije opravdavala preterano gomilanje sredstava i onemogućavala je obrazovanje na kakvih trupnih slagališta; ono što je jednoga dana predstavljalo pozadinu snaga UN sutradan je već bila pozadina neprijatelja. Dotur potreba do trupa bio je veoma težak i zahtevao je velike napore ljudstva i transportnih sredstava. Pozadina u saobraćajnom smislu nije bila pripremljena, a putna i železnička mreža južnog dela Koreje nerazvijena. Saobraćaj je uglavnom bio kamionski. Za dovlačenje hitnih potreba, kao i za evakuaciju, u ovoj fazi su mnogo upotrebljavani transportni avioni; svaki od njih prosečno je imao po 1.000 časova letenja.

Ova faza se završava sa mostobranom kod Pusana, gde je snabdevanje jako nagomilanih trupa s jedne strane bilo lakše, a s druge bilo opasnije — s obzirom na blizinu neprijatelja. Na sreću za Ujedinjenu komandu, nadmoć u vazduhu u to doba bila je potpuno na njenoj strani.

Drugu fazu predstavlja period ofanzivnih operacija snaga UN od iskrčavanja kod Inčona, pokret od mostobrana kod Pusana do reke Jalu i povlačenje na sadašnju liniju manje-više ustaljenog fronta. Paralelno sa poboljšanjem operativne situacije, poboljšavala se i situacija u pozadinskom smislu. Odmah je bila obrazovana Komanda snaga UN sa svima potrebnim elementima za komandovanje i snabdevanje. Zbog nedovoljnog broja luka u Koreji i nepovoljnih uslova za uskladištenje sredstava i potreba, Japan je postao glavna baza za snabdevanje snaga UN. Dok je turnus brodova od SAD do Japana trajao 120 dana, od Japana do Koreje trajao je samo 60. Međutim, postojao je i dalje problem dotura od Japana do Koreje, a zatim do trupa. Malobrojna pogodna korejska pristaništa sa slabim kapacitetom istovara i smeštaja, zahtevala su da dotur iz Japana bude postepen. Transportna služba od Japana do Koreje u to doba nije bila dostigla potrebnu visinu. Nije se tačno znalo kada će koji brod da stigne iz Japana, u koja pristaništa, šta tačno nosi i koliko. To je zadavalo velike teškoće radu u pristaništima, a imalo je odraza i na samo snabdevanje trupa. Hrana i municija, kao potrebe koje se stalno troše, dolazile su često u kritično stanje i morale su da budu prebacivane od Japana do Koreje transportnim avionima.

Da bi se skratili jako oduženi komunikaciski pravci snaga UN koje su se u to vreme nalazile u severnom delu Korejskog Poluostrva, za dotur potreba trupama korišćene su sve moguće luke i s jedne i s druge strane Poluostrva.

U ovoj fazi služba snabdevanja primila je na sebe i ishranu i smeštaj stanovništva koje je zbog operacija i pustošenja na ratištu ostalo bez domova, a izbeglice i bez ikakvih životnih sredstava. Pozadina je već bila organizovana i dobila svoj potpuni oblik. Slagališta su podignuta po celoj dubini pozadine. Putne i železničke mreže su znatno poboljšane. Postojeći aerodromi su prošireni, a izgrađeni su i novi. U ovoj fazi su za dotur potreba i evakuaciju ranjenika prvi put u istoriji ratova upotrebljeni helikopteri. Oni su se pokazali veoma korisni i definitivno su ušli u naoružanje savremenih vojski. Njihova primena u borbi omogućila je da se i potpuno izolovani delovi održe i istraju do dolaska pojačanja.

Treća faza je nastupila po stabilizaciji fronta i ona se karakteriše znatnim poboljšanjem službe snabdevanja koja se sastoji iz mnogih komponenata; one imaju svoj koren počev od materijalnih izvora i sredstava u SAD, pa sve do Komande pozadine američkih oružanih snaga na Dalekom Istoku (sa sedištem u Japanu) i Komande pozadine snaga Ujedinjene komande u Koreji.

Komanda pozadine američkih oružanih snaga za Daleki Istok, u Japanu, sada snabdeva snage Ujedinjene komande doturanjem sredstava i potreba po unapred utvrđenom planu koji obuhvata njihovo stalno pritanje u Koreju. Na osnovu tog plana i njegovog pomoćnog elaborata sa odgovarajućim grafikonima, tačno se zna koga će dana i u koje luke da stigne poimenično koji brod i sa kakvim materijalom. Na osnovu tih podataka, a u sporazumu sa predstavnicima vojske, mornarice i vazduhoplovstva i Komande pozadine, određuje se da li će se putujući brodovi uputiti u japanske luke ili će produžiti put do nekog korejskog pristaništa i koga.

Skладиšta, radionice i Službe Komande pozadine američkih oružanih snaga za Daleki Istok, u Japanu, predstavljaju *administrativnu glavnu osnovicu* za snage Ujedinjene komande u Koreji. Na južnom delu Korejskog Poluostrva, u većim lukama, a naročito kod Pusana, stvorena su skladišta, radionice i razne službe što sve zajedno predstavlja *istaknuti — pomoćni — deo administrativne osnovice*. Odatle ka frontu, u pozadini snaga Ujedinjene komande nalaze se trupna slagališta pozadine 8 armije.

Posledica ovakvog uređenja pozadinske službe je što sada 50% svih dotura ide direktno iz SAD u Koreju, a to znatno ubrzava i pojednjava transportovanje. Brodski prostor se iskorišćava do punog kapaciteta.

(Military Review, april 1953)

USLOVI POD KOJIMA DEJSTUJE VAZDUHOPLOVSTVO UJEDINJENE KOMANDE

Ovom prilikom će biti izložene glavne teškoće na koje je nailazilo vazduhoplovstvo snaga UN od svog stupanja u dejstvo u ratu u Koreji pa dosada. Te teškoće mogu biti svrstane u dve grupe: jednu koja predstavlja teškoće izvan uticaja Ujedinjene komande i drugu koja se odnosi na one teškoće koje su nastupile prenebrežavanjem ili usled raznih drugih propusta.

Napad u Koreji bio je iznenađan. Mnogi Amerikanci smatraju da su obaveštajna služba i spoljna politika bile dužne da ga predvide i na vreme osete. Ovo iznenađenje imalo je za posledicu da je neprijatelj u početku rata u Koreji imao inicijativu. No, pomorsko vazduhoplovstvo je ipak bilo u stanju da primi na sebe zadatak podrške trupa na zemlji, što je dozvoljavao i sam geografski stvar ratišta.

Korejsko ratište se karakteriše terenom koji je najteži za rad taktičkog vazduhoplovstva. Jedan deo predstavlja pravu džunglu, a drugi planine; inače, posmatrano u celini, zemljište je pretežno planinskog karaktera.

U teškoće koje se nisu mogle izbexi spadaju i geografsko-političke smetnje. Naime, za uspešno dejstvo strategijske avijacije notorna je stvar da ona treba neprijatelja prvenstveno da tuče po njegovim izvorima. To je i jedini način da se dođe do apsolutne nadmoćnosti u vazduhu. Međutim, u ratu u Koreji neprijateljski su se izvori, u geografskom pogledu, nalazili izvan granica ratišta — u Mandžuriji i u Sovjetskom Savezu, a politički nije bilo moguće da se oni bombarduju iz vazduha.

Među teškoće koje su se mogle izbjeći, pre svega spada raspored vazduhoplovstva. Njegov strategijski razvoj pred izbijanje sukoba u Koreji nije odgovarao situaciji. Ujedinjene nacije, po svome miroljubivom programu nisu nikad mogle biti agresor, pa prema tome ni očekivati da će u sukobu moći imati inicijativu. Raspored vazduhoplovstva snaga UN zavisio je od geografskih uslova i postojećih aerodroma. Međutim, baš u vazduhoplovnom smislu inicijativa je vrlo važna, pošto prvih nekoliko dana sukoba mogu biti odlučujućeg karaktera za vazduhoplovstvo. Samim tim ističe se i osobita važnost početnog rasporeda vazduhoplovnih snaga. Pogrešan raspored mogu jedino da spasu dobre veze i avioni sa velikim radijusom dejstva. U današnje vreme ova korekcija je otežana time što se avioni sa klipnim motorima sve više zamenjuju onima sa pogonom na mlaz čiji je akcioni radijus znatno manji.

U pogledu dejstva avijacije u Koreji Ujedinjena komanda je imala pristupa i sa mora i sa kopna. Sa kopna je bila ograničena na japanska ostrva Honšu i Kijušu, na aerodrome u samoj Koreji i na Filipinima. Na taj način su vazduhoplovne snage UN bile rasturene na velikom prostoru, sem onog malog dela na aerodromima u Koreji, kod Seula.

Vazduhoplovne snage SAD u Japanu sastojale su se većinom od lovačkih aparata, dakle, bile su defanzivnog karaktera. Te lovačke eskadrole u periodu od 1945 do 1950 godine nisu se vežbale u podršci kopnenih snaga, te su stoga bile potpuno nepripremljene bačene u borbu u Koreji. Kada su američke okupacione snage napustile Južnu Koreju, ostavile su za sobom aerodrome i nešto avijacije. No, i ti aerodromi i avioni bili su još prvih dana sukoba uništeni od strane snaga Severne Koreje. Po ulazu snaga SAD u Koreju, u cilju njene odbrane od agresora, bila je na brzu ruku obrazovana Komanda taktičkog vazduhoplovstva. Njen komandant se nalazio pored komandanta kopnenih trupa, a jedinice u sastavu tog taktičkog vazduhoplovstva bile su rasturene po pomenutim ostrvima. Veze su bile slabe, tako da je komandant čitava 24 časa bio bez veze sa svojim jedinicama. Prema tome, i rad je morao biti slab.

Vrhovni komandant Ujedinjene komande nalazio se u Tokiju. Komandant strategiskog vazduhoplovstva nalazio se pored vrhovnog komandanta, te je tu lična veza bila obezbeđena. Ali, komandant taktičkog vazduhoplovstva nije bio uz vrhovnog komandanta. Sem toga, trebalo je objediniti i dejstvo pomorskog sa kopnenim vazduhoplovstvom. Obrazovanjem Štaba američke 8 armije, u čiju su nadležnost spadale akcije na kopnu u Koreji, bilo je rešeno i pitanje mesta komandanta taktičkog vazduhoplovstva, tj. on je imao da se nalazi pored komandanta 8 armije — u Koreji. Određivanje nadležnosti između pomorskog i kopnenog vazduhoplovstva rešeno je geografskom podelom time što je Korejsko Poluostrvo od fronta do reke Jalu podeljeno sa severa na jug na dve polovine i zapadna data kopnenom vazduhoplovstvu, a istočna pomorskom.

Konfiguracija terena. — Zemljište Koreje je jako ispresecano i jednolično. Ono nema pravih planinskih lanaca ili sistema, već je ceo teren nekako razbacan i ima skoro iste oblike, tako da je na njemu orijentacija vrlo teška. Većih mesta ima malo, dok ostala predstavljaju sela jednoličnog tipa. Jedinu pozudani terenski reper je sama linija fronta. Sve ovo je zahtevalo navigaciju pomoću radara, a samim tim i postavljanje čitavog sistema radarskih stanica i ostalih uređaja za radio-radarsku navigaciju. Međutim, kako se u vazduhu obično nalazi veliki broj aviona, to je često taj sistem nedovoljan i avijatičar se mora služiti primitivnijim sredstvima kao što su, naprimer, netačne karte.

Severokorejsko vazduhoplovstvo je dejstvovalo samo oko tri nedelje po izbijanju sukoba. Planirajući rat, Severokorejci nisu ni predviđali neku podršku od strane svoje avijacije. Ona je bila slaba, čak i slabija no što bi trebalo da bude prema stvarnom broju aviona. Posle rečenog perioda, Severokorejci su ostali bez avijacije. Njihove kolone, u nastupanju, bile su strašno tučene od strane vazduhoplovstva Ujedinjene komande, mada ono tada još nije ni bilo dovoljno organizovano. Gubici i efekat bili su veoma veliki, a možda bi bili i katastrofalni da se docnije nije umešala Kina.

Zaklanjanje i maskiranje severokorejskih snaga došli su kao prirodna posledica pretrpljenih ogromnih gubitaka. Oni su usavršeni do te mere da predstavljaju ozbiljnu teškoću za dejstvo avijacije. Utiru se čak i tragovi vozila. Trupe i vozila se preko dana skrivaju po selima. U jednom selu obično nalaze zaklon

2 — 3 bataljona. Da bi se neprijatelj isterao iz naseljenih mesta, pristupa se njihovom rušenju što je, između ostalog, i dovelo do tako strahovitih šteta i razaranja u Koreji.

Umesto porušenih mostova prave se teško uočljivi podvodni mostovi u vidu rampe. Ceo taj sistem maskiranja, kamuflaže i obmane je veoma poučan i pružice dragocena iskustva.

Vazдушna podrška trupa na zemlji sastoji se u tučenju sitnih i, usled maskiranja i kamuflaže, teško uočljivih ciljeva. Zbog toga postoji naročiti sistem upravljanja ovim dejstvom, bilo osmatračima sa zemlje, bilo izviđačkim avionima vojske zvanim »komarac« (*Mosquito*). Kada se avion za podršku digne sa svoje baze u vazduh i krene na izvršenje određenog zadatka, leti prema frontu i u njegovoj blizini traži upravljača na određenju talasnoj dužini. Ako to ne vrši osmatračka stanica, onda mu izviđački avion »komarac« pokazuje cilj, s tim što ne pokazuje samo prostoriju već i tačno mesto, gađajući ga obično svetlećim mecima. Postoji još jedan sistem podrške od strane lovaca — bombardera, tzv. *taksi sistem*, koji se sastoji u tome što se u vazduhu stalno nalazi izvestan broj ovakvih aviona koje zatim »komarci« upućuju na ciljeve.

Strategisko bombardovanje nailazi na teškoće zbog vrlo veštog maskiranja ciljeva i brze opravke porušenih mostova. U Koreji ima veliki broj mostova, ali su oni takvog tipa da se teško mogu pogoditi iz vazduha. Ukoliko se koji most i poruši, čitava vojska *kulija* radi na njegovoj opravi i on je gotov za 48 časova.

Vazdušni transport se pokazao vrlo značajan. On zahteva veliki broj aviona sa malom brzinom — za manja otstojanja i manji broj aviona sa velikom brzinom — za veća otstojanja. Avioni za manja otstojanja treba da budu sposobni da se dignu i spuste na što manjem prostoru i da raspolažu brzinom koja je dovoljna ako prelazi 150 km/čas; no, oni moraju imati specijalne osobine. Ti se avioni moraju dizati i spuštati skoro uvek pod neprijateljskom vatrom. Ako bi bili onesposobljeni za dejstvo makar i dva časa, zbog blizine fronta bi se izložili opasnosti da u slučaju otpuštanja padnu u ruke neprijatelja.

Izgradnja poletno-sletnih staza, zbog pretežno moćvarnog zemljišta u Koreji, predstavlja velike teškoće. Inženjerci Ujedinjene komande su se izvežbali i stvorili specijalan tip staze koji zahteva relativno malo radnih časova za izgradnju.

Treba reći još nekoliko reči o problemu borbe aviona Ujedinjene komande sa protivničkim lovcem *MIG-15*. Ovaj avion sovjetskog tipa nalazi se u prvom planu savremene tehnike. Prvi put je uveden u borbu 19 decembra 1950 — pojedinačno i neefikasno. Docije se pojavljivao u većem broju i imao je vrlo efikasno dejstvo. S obzirom da je avion veoma skup i da se zbog ograničenog broja žrtvuje i ne isplaćuje, profesionalni avijatičari se pitaju zašto je uopšte uveden u sukob pod takvim uslovima. Jedinna moguća pretpostavka je da se nameravalo isprobavanje taktičkih osobina ovog aviona na Korejskom ratištu.

Po svim osobinama aviona *MIG-15*, a naročito po naoružanju, on se ne sme potcenjivati. Leti sa pilotima koji se preko radija sporazumevaju kineskim jezikom, no ne treba zaboraviti da sporazumevanje zahteva upotrebu od svega 200 reči koje mogu naučiti i oni koji nisu Kinezi. Lovci Ujedinjene komande lete iz okoline 38 uporednika, 250 km na sever i održavaju nadmoćnost u vazduhu štiteći bombardere u njihovim akcijama. To je oblast tzv. *vazdušne nadmoćnosti*.

Neprijateljski lovci imaju velike prednosti. Oni uzleću sa baza u Mandžuriji, u vreme i formacijama koje im konveniraju, na očigled avijacije Ujedinjene komande. Pošto izvrše potrebna grupisanja u vazduhu, uzimaju visinu do 12.000 m i pogodan pravac koji im ostavlja sunce za leđima i tek tada preleću reku Jalu. Za to vreme su avioni snaga Ujedinjene komande već znatno istrošili svoje pogonsko gorivo i izgubili u vremenu. Borbe počinju tek tada, tj. pod veoma teškim uslovima za avione Ujedinjene komande.

MIG-15 je ozbiljan protivnik u svakom pogledu. Naoružanje mu je vrlo moćno, mada izgleda da nije pogodno za borbu protiv mlaznih aviona. Taj avion zasada još uvek ima defanzivnu ulogu, tj. borbu protiv napada aviona snaga UN, dok se nije pojavio u takvom broju i akcijama koje bi mogle imati ofanzivan karakter.

(*Military Review*, april 1953)

SEVEROATLANTSKI PAKT I ODBRANA EVROPE

AMERIČKO ATOMSKO ORUŽJE I ODBRANA EVROPE

Vojni rukovodioci Organizacije Severoatlantskog pakta držali su sredinom marta o.g. petodnevnu konferenciju pod predsjedništvom generala Ridžveja, na kojoj su razmotrili probleme evropske odbrane. Tom prilikom je svečano naglašeno da bi u slučaju napada, američko atomsko oružje bilo upotrebljeno *blagovremeno, protiv najkrupnijih ciljeva i u dovoljnim količinama* za savlađivanje neprijateljskog otpora. Ovo je s najvećom ozbiljnošću izjavio general-potpukovnik Kurtis Lemej, komandant američke Strategijske vazduhoplovne komande, govoreći pred 250 savezničkih generala, admirala i vazduhoplovnih maršala.

U toku završne sednice na konferenciji, feldmaršal Montgomeri je izložio svoje poglede po pitanju savezničke strategije, pri čemu je naročito naglasio odbranbene potrebe dveju bočnih prostorijsa Severoatlantskog saveza: Skandinavije i Istočnog Sredozemlja sa Malom Azijom.

Prema američkim izvorima, ovo izlaganje feldmaršala Montgomerija naišlo je na opšte odobravanje; međutim, izgleda da mu saveznički pomorski oficiri zameraju zbog izvesnog potcenjivanja važnosti pomorskih površinskih i pomorsko-vazduhoplovnih snaga, naročito u pogledu oblasti Istočnog Sredozemlja.

Posle toga je govorio i sam general Ridžvej, koji je rekao da i dalje pretstoji izvestan nedostatak kritičnog materijala za vojne potrebe; međutim, to se mora nadoknaditi jačanjem morala, obukom, snalaženjem i dovrtljivošću, i najzad, pravičnim rukovođenjem.

(The New York Times, 14 mart 1953)

REORGANIZACIJA KOMANDOVANJA NAD ZONOM SEVERNE EVROPE

Nedavno preuzimanje komande nad zonom Severne Evrope od strane jednog oficira kopnene vojske, britanskog generala Mensera (Mansergh), koji dolazi na mesto jednog pomorca, svog sunarodnika admirala Brinda, ukazuje na sve veći značaj koji atlantski vojni rukovodioci pridaju neophodnom pojačanju teritorijalne odbrane tog sektora.

General Ajzenhauer je pre dve godine naimenovao admirala ser Patrika Brinda i mandat njegove komande redovno je istekao, ali se, logično, moglo misliti da će njegovo mesto u Glavnom štabu u Oslu zauzeti neki drugi britanski admiral. Međutim, to se nije dogodilo i general Ridžvej je odlučio da u Komandi za danske i norveške kopnene snage, kao i u Komandi za savezničku avijaciju i mornaricu Severne zone, postavi generala kopnene vojske.

Od početka ove godine general Ridžvej naročito nastoji da ojača odbranu severnog boka Evrope pomoću kopnenih snaga. Razgovori koje je krajem januara vodio sa g. Bjernom Krafom, ministrom spoljnih poslova Danske i predsednikom Atlantskog saveta, pored ostalog su se odnosili i na dodeljivanje novih kopnenih jedinica odbrani poluostrva Jutlanda. To je pitanje koje se uvek proučava u Vrhovnom štabu u Luvsijenu.

Dvesta lovačkih aviona u Danskoj. — Danska je nedavno odlučila da za godinu dana produži boravak svojih bataljona koji stacioniraju u Severnoj Nemačkoj. Nasuprot tome, Norveška se sprema da repatriira svoju brigadu koja se nalazi u Šlezvigu, a atlantski Vrhovni štab još nije rešio problem smenjivanja te jedinice.

Isto tako, nisu zaboravljeni incidenti koji su prošlog meseca izbili u danskim kasarnama u znak protesta zbog produženja trajanja vojnog roka, kao ni druga protestna nota Danskoj od strane SSSR, januara ove godine, zbog učešća te zemlje u odbranbenim naporima organizacije Atlantskog pakta.

Svi ti razlozi zajedno verovatno su potstakli atlantsku Vrhovnu komandu da postavi jednog generala na položaj komandanta snaga sva tri roda oružja u zoni Severne Evrope gde vlada potreba da se pre svega povećaju kopneni efektivni, usled čega je radije izabran vojnik nego pomorac.

Skori dolazak 200 mlaznih lovačkih aviona u Dansku, koji treba da pruže taktičku podršku kopnenim snagama u Severnoj Evropi, odluka da se ti avioni odrede za tu buduću misiju, jeste samo razlog više koji je doprineo naimenovanju generala Mensera u Glavnom štabu u Oslu.

(*Combat*, 1 april 1953)

SAD I ZEMLJE AMERIČKOG KONTINENTA

PROBLEM SNABDEVANJA MUNICIJOM U SAD

Jedan od glavnih američkih nedeljnih vojnih časopisa doneo je članak o problemu snabdevanja municijom, koji ovde donosimo u izvodu:

Članak počinje zaključkom da bi tvrdnje generala Van Flita i njegove izjave koje je dao Senatskom odboru za oružane snage — po pitanju nedostatka važnih tipova municije u Koreji — trebalo da imaju pozitivan efekat na američki narod i njegove predstavnike u Kongresu.

Strahovito velike količine artiljerijske municije koje se troše protiv kineskih i severnokorejskih snaga u Koreji definitivno pokazuju da jedna zemlja, kao što su SAD, mora uvek posedovati ogromne rezerve municije, ako se želi da njene kopnene trupe uspešno zaustave napredovanje fanatičnog neprijatelja kao što je onaj pred američkim divizijama u ratu u Koreji. General Loton Kolins, načelnik Generalštaba vojske SAD, učinio je veliku uslugu zemlji kada je pred pomenutim Senatskim odborom izjavio da su američke trupe u Koreji, u toku 1952 godine, ispalile skoro 23 miliona metaka svih tipova.

Razmatrajući buduće mere koje treba preduzeti, članovi Kongresa treba da ocene i odmere raznovrsnost municije velikog kalibra koja je bila upotrebljena od strane američkih kopnenih trupa u Koreji i da obrate punu pažnju na procenu onoga što bi zemlji bilo potrebno ako bi iznenada došlo do opšteg rata. Oni bi dobro učinili da potraže savet od takvih vojnih rukovodilaca kao što je general Van Flit, pre no što budu smanjivali i reducirali procene koje im dostavlja Ministarstvo odbrane.

Problem municije u Koreji, kao što ga je izneo general Van Flit, trebalo bi da bude pouka za one u čiju kompetenciju spada proizvodnja i snabdevanje. Oni se sećaju iskustva američkih trupa koje su u toku Prvog svetskog rata bile poslate u Evropu, kada su američke divizije bile opremljene oruđima i municijom od strane britanske i francuske oružno-tehničke službe.

General Kolins, istaknuti komandant iz Drugog svetskog rata, izjavio je pred Senatskim odborom za oružane snage da su Amerikanci u Korejskom ratu upotrebili skoro isto toliko artiljerijske municije koliko je bilo utrošeno na ratištima u Sredozemlju i na Pacifiku zajedno, u toku celog Drugog svetskog rata. Dalje, u Korejskom ratu je utrošeno skoro isto toliko municije koliko i na ratištima iz 1944 godine — na vrhuncu američke borbe.

(*The Army — Navy — Air Force Register*, 14 mart 1953)

KANADSKI BUDŽET ZA 1953/54

Krajem februara o.g. kanadskom Parlamentu je podnet predlog budžeta za budžetsku 1953/54 godinu. Predviđeni su ukupni rashodi u iznosu od 4.404.976.236 dolara, koji su približno isti kao i za prošlu budžetsku godinu. Iz ovakvog budžeta vidi se izvesna stabilnost javnih rashoda, koji, uprkos teškog opterećenja zbog naoružanja, predstavljaju ekonomski prosperitet zemlje i pokazuju razumno upravljanje državnim finansijama.

Ukupni rashodi za odbranu predviđaju iznos od 2.000.796.000 dolara, prema 2.001.725.000 dolara iz 1952/53. Međutim, daljih 250 miliona dolara, izvan budžeta, poslužiće za finansiranje naoružavanja Evrope. Pored toga, krediti koji su ove godine namenjeni za Uzajamnu pomoć, penju se na 324 miliona kanadskih dolara.

Skoro polovina vojnih kredita biće dodeljena vazduhoplovstvu. Ovaj prioritet, dat vazduhoplovstvu, uticaće na redukciju ostalih vojnih rashoda tako da će biti smanjeni za 40%, tj. od 123 na 73 miliona dolara.

(La Revue Maritime, april 1953)

ZEMLJE BRITANSKE ZAJEDNICE NARODA

PROBLEMI KADROVA ZA TERITORIJALNU ARMIJU

Britanska vlada je u mesecu martu 1953 objavila dve stvari koje su izazvale izvesnu zabrinutost kod njihove javnosti. Prva je da je ukupan broj dobrovoljaca za Teritorijalnu armiju¹⁾, izvan redovnih obveznika po otsluženju vojnog roka, spao danas sa 72.800 (u decembru 1951) na 67.000. Druga je, da će usled proširenja programa za naoružanje izvestan broj teritorijalnih jedinica dobiti svoje novo oružje i opremu znatno kasnije no što je bilo predviđeno.

Kada je britansko Ministarstvo rata 1948 godine pristupilo ozbiljnoj reorganizaciji posleratne Teritorijalne armije, ono je često i naročito naglašavalo da, iako će ona u znatnoj meri počivati na obveznicima koji su otslužili redovan rok službe u kadru i za koje će ovo biti dopunska obaveza, njoj će do marta 1949 trebati 150.000 ljudi i žena iz redova dobrovoljaca. Ovi bi veterani poslužili za rukovodeći kadar, iskustvo i stabilnost koju treba da ima jedna armija sa velikim kontingentima mladića od 20 ili 21 godinu. Nažalost, u ostvarenju predviđenog programa znatno se podbacilo, pošto se javio daleko manji broj veterana od stvarno potrebnog. Štaviše, među ovima ima dobar broj onih koji sada traže da se otpuste iz vojske i to potpuno zaslužuju. Postavlja se pitanje da li će 29% obveznika koji su otslužili svoj rok i javili se za dobrovoljce u Teritorijalnoj armiji, kao i dobrovoljci iz redova veterana, dati dovoljan kadar koji će pomoći da se izdrži udar eventualnog savremenog rata.

Postoji velika odgovornost u odnosu na ljude koji se regrutuju u Teritorijalnu armiju. Oni treba da budu dobro obučeni, dobro vođeni i dobro naoružani. Britanski parlament je čuvao interese mladih vojnika koji su bili regrutovani za stalni kadar. Po mišljenju Engleza, on sada treba da pokloni veću pažnju mladim rezervistima, kako regrutovanim, tako i dobrovoljcima i da ispita ne samo uslove za izvođenje njihove obuke i logorovanja, već i da se pozabavi pitanjem uloge i zadataka koji te mlade ljude očekuju u ratu i mogućnostima za njihovo izvršenje.

(The Times, 27 mart 1953)

ULOGA I PERSPEKTIVE BRITANSKE BOMBARDERSKE AVIJACIJE

Britanski glavni maršal vazduhoplovstva, ser Hju Lojd, komandant Bombarderske komande, dao je 22 marta 1953 svoj komentar o nedavnoj vežbi *Jungle King* (kralj džungle). Vežba je obuhvatala velike vazduhoplovne manevre nad Zapadnom Nemačkom i Kontinentom. Tom prilikom on je rekao da dirigovani projektili predstavljaju bitno sredstvo za bezbednost Velike Britanije i takoreći jedino sredstvo za sprečavanje rata.

¹⁾ Glavni deo britanske Rezervne vojske.

Pošto je za Bombardersku komandu rekao da ona za Britaniju predstavlja *najbolje sredstvo za dobijanje rata*, ser Hju Lojd je dodao da je to komanda budućnosti. Bombarderske snage moraju se stalno održavati na stepenu najveće efikasnosti i biti najmodernije naoružane. One imaju samo jedan zadatak, a taj je da spuste bombe na tačno određena mesta. Ostvarenje tog cilja je prilično blizu, a biće još i bliže. Da je neko pre 18 meseci bacio bombe sa visine od 12.000 m, sa aviona koji bi leteo brzinom od oko 850 km/čas, a da pritom one padnu bar približno na željenu teritoriju, to bi već bio priličan uspeh. Međutim, danas se postavlja zadatak da se vrši tačno bombardovanje *određenih tačaka*, u svakom trenutku, sa svake visine i po svakom vremenu. No, po rečima pomenutog britanskog maršala, ovo se nikada ne bi moglo postići sve dotle dok se bude upotrebljavalo sredstvo koje je već staro skoro pola veka. Prema tome, znatan deo uloge klasičnog aviona neminovno mora preći na *dirigovane projekteile*. Bombarderska komanda će uskoro imati nove mlazne avione *Victor*, *Vulcan* i *Valiant*, a postoji nada da neće proći dugo vremena dok dobije i same dirigovane projekteile.

Vazduhoplovni glavni maršal Lojd je rekao i to da Bombarderska komanda predstavlja preventivno sredstvo, ali da bi ona mogla da ispuni svoj zadatak, mora imati dve osovine. Pre svega, ona treba da bude stvarno u stanju da ispuni svoje zadatke, a zatim, neprijatelj treba o tome da bude dobro obavešten.

Što se tiče same vežbe *Jungle King*, maršal Lojd je rekao da je ona potvrdila da bi Bombarderska komanda mogla intenzivno da deluje bez gubitka efikasnosti i morala. Operativno i tehnički, vežba je bila veoma poučna i dala je mnoge dragocene podatke o slabostima koje bi trebalo otkloniti. Jedna od njih je da Britanskom vazduhoplovstvu nedostaje kvalifikovano ljudstvo za pet osnovnih tehničkih grana: radar, radio-službu, elektrotehniku, mehaniku i oružno-tehničku službu. To je ljudstvo zastupljeno svega sa 50 — 60% u odnosu na stvarne potrebe.

(Manchester Guardian, 23 mart 1953)

NOVI USPEH BOMBARDERA »KANBERA«

U toku najvećeg posleratnog vazduhoplovnog manevra *Jungle King*, koji je krajem marta 1953 održan u Zapadnoj Evropi, konstatovano je da su britanski avioni *Canberra* ispunili i opravdali sva očekivanja. Iz izveštaja njihovih posada, vidi se da je nadmoć u brzini i visini ovih mlaznih aviona omogućila da odlete do određenih ciljeva i da se vrate netaknuti od protivničkih lovaca. Manevar je takođe dokazao da novi metod bombardovanja pomoću radara, sa visine od 11.000 m iznad mete, predstavlja važan tehnički napredak sistema visinskog bombardovanja koji je počeo da se primenjuje krajem Drugog svetskog rata. Taktika samog bombardovanja razlikuje se od ranije u tome što su u pomenutom manevru napade vršili i pojedini avioni, a ne samo velike bombarderske formacije kao u prošlom ratu. Tačnost pogađanja ciljeva bila je omogućena radarskim *magičnim okom* kojim su avioni bili snabdeveni.

(Britanska informativna služba, 28 mart 1953)

FRANCUSKA I ZEMLJE BENELUKSA

GRADNJA NOVE FRANCUSKE PROTIVAVIONSKE KRSTARICE

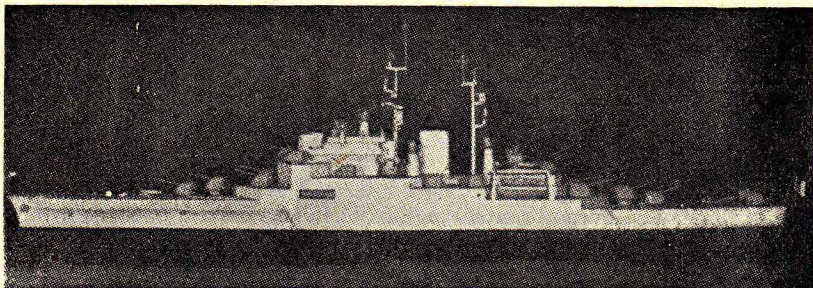
Nova francuska protivavionska krstarica će biti dosta slična brodu *De Grasse*-u, čija se izgradnja sada dovršava u Brestu. Ona će biti opremljena najmodernijim materijalom i sredstvima za protivavionsko dejstvo, tj. dirigovanim projektilima. Ovo naoružanje staviće je u prvi plan progressa u oblasti borbe između mora i vazduha. Taj progres je neophodan, ako se uzme u obzir opasnost kojoj su danas izloženi nosači aviona.

U očekivanju ovog revolucionarnog oružja, čiji su planovi izrade, ukoliko oni postoje, podložni izvesnim promenama — posledicom opita koji su u toku — krstarica će kao osnovno naoružanje dobiti 16 PA topova 127 mm i 24 PA topa 57 mm.

Topovi, koji će biti montirani na duplim turelama ili odgovarajućim lafetima, imaće uređaje za upravljanje sa daljine i nišanje pomoću radara.

Karakteristično je da su na ovoj protivavionskoj krstarici zadržani topovi kalibra 127 mm, pošto bi usvajanje topova od 152 mm dovelo ili do udvostručenja tonaže broda, ili do osetnog smanjenja efikasnosti njegove artiljerije, pošto bi se glavno naoružanje svelo samo na 3 turele.

Zaštita od artiljeriskih zrna i raketnih projektila biće mnogo efikasnija no na »De Grasse«-u, zahvaljujući naročitim merama u samoj konstrukciji i u raspoređivanju oklopa.

Maketa nove PA krstarice

Radius dejstva krstarice biće 4.000 milja sa brzinom od 25 čvorova, dok će joj najveća brzina biti 32 čvora.

Ova nova krstarica će biti opremljena najmodernijim uređajima za prisluškivanje i otkrivanje podmornica, kao i radarskim uređajima za otkrivanje ciljeva i artiljerijsko dejstvo na njih. Pored toga, imaće potrebne uređaje za najbrže iskorišćenje dobijenih podataka, upravljanje vazдушnim akcijama i podelu ciljeva na razne artiljerijske grupe, tj. centrale za *obaveštavanje, eksploataciju podataka i upravu vatrom*. Najzad, predviđeno je da se brod snabde i jednim helikopterom.

*

Izgradnja ove krstarice ne rešava težak problem koji Francuzi imaju u pogledu nedostatka ove vrste brodova. Tri postojeće krstarice tipa *Georges Leygues* mogu biti upotrebljene samo u zonama gde nema velike opasnosti od neprijateljskog dejstva iz vazduha, pošto imaju slabu PA odbranu. One će 1957 godine biti na kraju svoje karijere te moraju biti povučene. To znači da će za francuske obaveze u Atlantskom paktu i zaštitu prekomorskih poseda ostati samo *De Grasse* i ova krstarica iz 1953. Prema tome, biće potrebno da se u sledećim godinama učine naročiti napori u izgradnji krstarica.

Slična situacija je i sa nosačima aviona, pošto su postojeća dva isuviše mala i ne odgovaraju savremenim potrebama.

(*Revue militaire d'information*, 25 februar 1953)

ITALIJA

ARTILJERISKA AVIJACIJA ITALIJANSKE ARMIJE

Nedavno je u Italijanskoj armiji, u blizini Rima, stvorena artiljerijska avijacija kao novi, specijalni ogranak vazduhoplovstva. Ona ima zadatak da sa najvećom preciznošću vrši izviđanje, osmatranje i obeležavanje artiljerijskih ciljeva i korekturu artiljerijske vatre.

Ova specijalnost postoji preko deset godina skoro u svima većim armijama sveta, a u Koreji se pokazala neophodnom za postizanje maksimalnog efekta artiljerijskog dejstva. Stoga je i Italija, u okviru programa za prilagođavanje i izjednačenje svojih oružanih snaga sa snagama ostalih zemalja Atlantskog pakta, pristupila formiranju *artiljerijske avijacije*, koja se ustvari pojavljuje posle dugog i napornog perioda pripreme. Teškoće koje je trebalo savladati bile su vrlo velike

i to kako u tehničkom, tako i u organizacionom pogledu. Nije se radilo samo o nabavci aviona i obučavanju artiljeriskih oficira za pilote, već je trebalo pobediti i mnoge predrasude poznatih tehničkih i aeronautičkih autoriteta, koji su stvari posmatrali kroz užu prizmu interesa Vazduhoplovstva.

Pre godinu dana u Brindizi su bili iskrcani prvih pet aviona *Superpiper*, proizvedenih u Americi, sa odgovarajućim brojem oficira kopnene armije koji su u SAD dobili diplomu pilota — osmatrača. Avioni nisu još bili ni stigli na mesto opredeljenja, a već se pojavila jaka reakcija u krugovima Italijanskog vazduhoplovstva, čija je ogromna većina vojnih pilota bila odlučno protiv stvaranja ovog specijalnog ogranka avijacije. S kakvim pravom vojska stvara neku »svoju avijaciju«, kada već imamo jedan vid oružanih snaga čiji se razlog postojanja baš ogleda u saradnji i sadejstvu s trupama na zemlji? — pitali su se oni.

Artiljerija je sa svoje strane, tvrdila da je avion danas postao univerzalno sredstvo i da avijacija, iako sebi rezerviše privilegiju izvršenja najtežih i najkomplikovanijih zadataka u okviru vazduhoplovnih akcija, ipak ne može pretendovati na »monopol« upotrebe aviona. U potvrdu ove teze, suvozemna vojska je povukla jednu paralelu u oblasti automobilske službe: činjenica da postoji specijalno telo kao što je, naprimer, *autocentar*, za organizaciju i izvršenje velikih transporata, kolaudiciju, održavanje i popravku vozila, itd. ne sprečava da i druge jedinice budu dotirane automobilskim sredstvima za svoju redovnu upotrebu.

Posle nekoliko meseci borbe, ovaj spor je bio kompromisno rešen. Oktobra prošle godine, 20 oficira suvozemne vojske stupili su na pilotski tečaj pri školi rimskog Aerokluba, na aerodromu Urbeu. Svi su čina kapetana, iz raznih pukova. Planinska artiljerija je široko zastupljena, pošto će svaka alpiska brigada imati na svom raspoloženju po jednu eskadrilu, dok će jednom armiskom motorizovanom korpusu biti pridate po 2 eskadrile sa oko 20 aviona. Te eskadrile dobiće američke avione *Piper L. 18*, čije se glavne karakteristike sastoje u maloj brzini za spuštanje i podizanje aviona — na malim terenima, kao i dugo letenje u određenim zonama.

U Drugom svetskom ratu, dosta puta su italijanske trupe u prvim linijama bile u teškoj situaciji zbog toga što artiljerija nije bila u stanju da gađa na osnovu efikasnog vazdušnog izviđanja i osmatranja koje će sada vršiti avioni u neposrednom sadejstvu sa artiljerijom.

Iskustvo artiljeriskih pilota savezničkih armija pokazuje da baš ovi mali avioni, u slučajevima kada jedinice avijacije nisu u mogućnosti da intervenišu, mogu veoma efikasno da posluže za opasne zadatke neposredne podrške i sadejstva sa izloženim ili okruženim trupama.

U tu svrhu, pre no što budu otišli u svoje jedinice, piloti će provesti još izvesno vreme na vojnom aerodromu Mancijana, u blizini Braćana. U toku meseca februara trebalo je da stupi na pilotažu još 30 oficira.

Uskoro će ova nova organizacija artiljerijske avijacije zvanično stupiti u dejstvo.

(Il Tempo, 7 februara 1953)

ZAPADNA NEMAČKA

BUDUĆE NEMAČKO VAZDUHOPLOVSTVO

Zapadnonemački list »Die Welt« donosi izjavu bivšeg nemačkog vazduhoplovnog pukovnika Hojzera, koji pod rukovodstvom Teodora Blanka rukovodi radom grupe stručnjaka za avijaciju. Tu grupu sačinjavaju 17 bivših vazduhoplovnih oficira.

Govoreći detaljnije o sastavu i opremi nemačkog kontingenta u okviru evropskih vazduhoplovnih snaga, u slučaju ratifikacije pariskog ugovora o zajedničkoj odbrani, Hojzer kaže da će Zapadna Nemačka staviti na raspolaganje zajedničkoj Evropskoj armiji 20 osnovnih jedinica koje će ući u sastav taktičkog vazduhoplovstva i raspolagati svaka sa 36 do 75 aparata. Nemački kontingent, čiji će

isključivi zadatak biti zaštitna suvozemnih snaga, obuhvataće 10 jedinica lovaca-bombardera i borbenih aviona, 4 jedinice lovaca za zaštitu suvozemnih snaga, 2 jedinice lovaca sposobnih za letove po svakom vremenu, 2 jedinice izviđača i nekoliko transportnih jedinica. Svi aparati nemačkog kontingenta, izuzimajući tri poslednje kategorije, biće sa pogonom na mlaz. Ukupno brojno stanje nemačkog vazduhoplovnog kontingenta iznosiće 80.000 ljudi. Hojzer kaže da su gotovi planovi za formiranje tih jedinica i da će se moći ostvariti čim budu donesene potrebne političke odluke. Po njegovom mišljenju, te odluke uključuju ne samo ratifikaciju nemačko-savezničkih sporazuma, nego i donošenje svih zakona koji moraju biti usvojeni pre nego što bi »prvi članovi nemačkog vazduhoplovnog kontingenta mogli navući sivo-plavu uniformu načinjenu po ugledu na uniformu američkih i britanskih vazduhoplovnih snaga«. Pored toga biće potrebno da Zapadna Nemačka donese zakone o regrutovanju dobrovoljaca, o platama vazduhoplovnog osoblja i novi vojni krivični zakonik. Naposljetku treba odabrati tipove aviona, podesnih za budući nemački kontingent i predvideti stranu pomoć za obuku nemačkih pilota u rukovanju reaktivnim avionima. Takođe treba urediti 20 aerodroma koji će biti stavljeni na raspolaganje »osnovnim jedinicama novih nemačkih snaga«.

(Agence France Presse, 2 mart 1953)

NEMCI I LEGIJA STRANACA

Pripadnici nemačkog Omladinskog socijalističkog pokreta su organizovali veoma široku kampanju protiv regrutovanja svojih zemljaka u francusku Legiju stranaca. Oni nalaze da način na koji se vrši ovo regrutovanje nije na svom mestu i ne doprinosi tome da nemačka omladina stekne poverenje u slobodnu Evropu. i jednakost svih naroda.

Nemački legionari koji su regrutovani u za to postojećim uredima u Francuskoj okupacionoj zoni, na svom putu za Francusku prolaze kroz Švajgen. Tu je novembra prošle godine došlo do jednog pograničnog incidenta, kada su francuski žandarmi došli u sukob sa nemačkom graničnom policijom koja je odbila da propusti jedan autobus pun regruta.

Zapadnonemački kancelar, dr Adenauer, nedavno je izjavio da je u toku pet nedelja triput tražio od Savezničke visoke komisije da zabrani regrutovanje Nemaca za Legiju.

Zapadna Nemačka je zrela za regrutovanje za Legiju stranaca, koje uvek cveta u zemljama sa političkim nemirima. Mnogi od Nemaca koji žele da potpišu obavezu za petogodišnji rok službe u toj čuvenoj vojsci sastavljenoj od raznih nacija, pripadaju krugovima izbeglica iz Istočne Nemačke. Međutim, kako kaže Francuzi, od pčdeset njih koji se javljaju dnevno za regrutovanje, samo jedan odgovara traženim fizičkim i ostalim uslovima.

Prema nezvaničnoj proceni, od 90.000 legionara oko 80% su Nemci. Većina njih pripada krugovima bivše Nemačke vojske. Neki od njih su bili regrutovani u francuskim zarobljeničkim logorima. Drugi pak, nemajući mogućnosti da obezbede egzistenciju u osiromašenoj i razrušenoj Nemačkoj, pojurili su skoro odmah po povratku kući da se jave za Legiju.

Većina legionara služi uz francuske snage u Indokini i ima visok procenat gubitaka. Neki nemački legionari prebegli su Ho Ši Minu.

Legija ima svojih trupa i u francuskim kolonijama u Severnoj Africi. Postoje mnogi izveštaji o terorur i zverstvima protiv urođeničkog stanovništva koji se pripisuju Nemcima.

Današnji život u Legiji ne pretstavlja romantičnu egzistenciju koja se sreće u fabulama raznih romana i filmova. Ne mogu se više videti legionari u živopisnoj uniformi sa turbanom na glavi i jako širokim čakširama, kako na arapskim krvnim konjima progone nomadske poglavice po Sahari.

Danas regruti prolaze kroz intenzivnu obuku i proces očvršćavanja, u Štabu legije, u foru Sidi bel Abesu, posle čega se određuju u pešadiju ili mehanizovane jedinice koje su organizovane na savremenoj osnovi.

Nemci nalaze da je u Legiji mala plata, a disciplina gvozdена. Uхваćeni begunac može biti kažnjen smrću.

(The Christian Science Monitor, 6 april 1953)

ŠVEDSKA

ŠVEDSKA SKLONIŠTA ZA ZAŠTITU OD ATOMSKE BOMBE

Švedska izgrađuje na stenovitom zemljištu najveće sklonište na svetu za zaštitu od atomske bombe. Ono predstavlja deo operacije *Granit*, koja ima za cilj da se skoro celokupno švedsko vazduhoplovstvo i mornarica zakloni unutar planina.

Sklonište se proteže po stenovitom planinskom terenu u srcu Štokholma i treba da pruži potpunu zaštitu od direktnog pogotka atomske bombe — za 20.000 građana. Krajem marta o.g. ono je pokazano novinarima, kada su funkcioneri Ministarstva odbrane otkrili javnosti izvesne tajne o akciji koja je bila preduzeta — bez prekida — još od početka prošlog rata.

Najvažniji deo Švedske mornarice može sada da se usidri unutar onih luka Baltika koje su duboko usečene u planinsku obalu i zaštićene od atomske bombe. Smatra se da one mogu da zaštite brodove počev od veličine podmornica do razarača. Sada su izrađeni i planovi koji treba da omoguće krstaricama da direktno uplove u slične planinske luke.

Pored toga, novinari su nedavno bili prvi put uvedeni u jedan od planinskih protivatomskih hangara koji su rastureni po celoj zemlji i videli su jedinicu od 8 mlaznih aviona kako u roku od 2 minuta uzleće u planinske oblasti. Najveći deo baza mlaznih lovaca, uključujući i radionice, imaju hangare usečene u brdima, a neki od njih su zaštićeni slojem od oko 50 m granita.

Armija, Mornarica, Vazduhoplovstvo i organizacije Civilne odbrane imaju prostrana podzemna skloništa za svoje štabove. Fabrike koje rade za potrebe odbrane, otpočele su već pre deset godina da se preseljavaju u podzemna skloništa.

Pomenuto kamenito podzemno sklonište u Štokholmu ima 3 sprata i 9 ulaza, od kojih su 2 vezana sa skloništem u štokholmskoj podzemnoj železnici. Ono ima električnu centralu i uređaj za prečišćavanje vazduha, čime je nezavisno od spoljnog vazduha. Pored toga ima i uređeni sistem hlađenja pomoću vode.

(Manchester Guardian, 27 mart 1953)

DALEKI ISTOK

V. S. M.: OSVRT NA RAT U INDOKINI

Već je sedma godina kako se u Indokini vodi rat na teritoriji veličine oko 740.000 km² (tri puta većoj od Jugoslavije), na kojoj živi oko 27.500.000 ljudi. Na toj prostranoj oblasti, koja se prostire između Kine, Burme, Tajlanda (Sijama), Sijamskog Zaliwa, Južnog Kineskog Mora i Tonkiškog Zaliwa, nalazi se *Indokineska federacija*, koju čine tri države: *Vijetnam* (koji obrazuju Tonkin, Anam i Košinsina), *Laos* i *Kambodža*. Francuska je u ove oblasti prodrila u drugoj polovini prošlog veka, te jedna po jedna od pomenutih zemalja ulazi u sastav njenih kolonijalnih poseda kao kolonija ili protektorat. Do Drugog svetskog rata one sve zajedno čine Francusku Indokinu, a sada se nalaze u sastavu *Francuske Unije* kao tri posebne jedinice: *Vijetnam*, *Laos* i *Kambodža*.

U razdoblju između Prvog i Drugog svetskog rata, pristalice raznih političkih partija i verskih sektori vrše obimnu propagandu protiv Francuske i njene kolonijalne eksploatacije, pokušavajući da kod urođenika razviju što veću mržnju protiv Francuza. Tada se na političkoj pozornici pojavljuje Ngujen Ai Kvok, docnije nazvan Ho Ši Min, koji je živio kao izbeglica u Kantonu, gde obrazuje revolucionarnu grupu kojoj daje ime *Liga potlačenih naroda*. Pristalice ove Lige 1931 i 1932 izazivaju lokalne pobune. Liga brzo zadobija pristalice među mladim intelektualcima, radnicima i svima onima koji su bili nezadovoljni francuskom upravom, bez obzira na njihov stalež.

U to vreme anamitska nacionalna partija *Viet Nam Kuok Dong Dang* postiže izvestan uspeh među intelektualcima i drugim nacionalistima, neprijateljski raspoloženim protiv Francuza, i sa naslonom na urođeničke trupe pokušava da izazove pobunu, no biva suzbijena, usled čega su njene kompromitovane pristalice bile prinuđene da izbegnu u Kinu, gde pod pokroviteljstvom Kuomintanga obrazuju stranku nacionalnih izbeglica u Kini koja se naziva *Dong Minh Hoi*.

U Košinšini, pripadnici verske sekte Kao Daja počinju podzemnu akciju protiv Francuza i oni 1938 godine imaju oko 300.000 pristalica koje su bile naklonjene Japancima.

Za vreme rata Japanci su pomagali ove razne pokrete i razvijali propagandu protiv francuskog uticaja, a posle njihove kapitulacije, do dolaska savezničkih trupa, pomažu *Vijet Min*, koji su dotle uvek gonili.

Vijet Min (Liga za nezavisnost Vijetnama) je liga raznih političkih partija, komunista i nacionalista, koja je u toku rata bila obrazovana pod pokroviteljstvom kuomintanške vlade, od raznovrsnih elemenata izbeglih u Kinu. Po zamisli tadašnje kineske vlade Liga je trebalo da vodi oružanu akciju protiv Japanaca. *Vijet Min* 1944 godine obrazuje baze gerilaca u severnom Tonkinu, sa kojih vodi gerilsku akciju protiv Japanaca, no posle njihove kapitulacije (15 avgusta 1945) jedinice *Vijet Mina* prodiru u glavne gradove i uzimaju vlast, gde se nameću snagom svoje organizacije i stečenom reputacijom pokreta otpora. 2 septembra 1945 *Vijet Min* proglašuje nezavisnost *Demokratske Republike Vijetnama*. Otada, on se okreće isključivo protiv Francuza i glavni je nosilac borbe protiv njih.

Kakav je u osnovi karakter toga rata? — Po svome narodnooslobodilačkom karakteru i borbi protiv kolonijalne eksploatacije, taj rat je neosporno progresivan. Nije nikakvo čudo da zbog toga rat ima ogroman broj pristalica i popularan je kod najširih narodnih masa Indokine; on ustvari predstavlja sastavni deo opšte borbe aziskih i afričkih naroda za svoje oslobođenje i osiguranje nacionalne nezavisnosti.

Međutim, Ho Ši Min i njegovi saradnici koji predstavljaju voćstvo vijetnamskih pobunjenika, uživaju političku i materijalnu pomoć Kine, pa i SSSR, mada nemamo dovoljno podataka u kojoj meri je Ho Ši Min u svima svojim odlukama i postupcima direktno zavisao od napred pomenutih zemalja. S obzirom da rat u Indokini odvlači ogromna materijalna sredstva i snage iz Evrope, konkretno iz Francuske, on svakako time slabi odbranu Zapada i veoma je koristan za interese Kine i SSSR. Ukoliko Amerika bude povećala svoju materijalnu i tehničku pomoć Francuskoj, to će opet ići na račun pomoći ostalih zemalja Atlantskog pakta, što Kina i SSSR baš žele da postignu.

Posmatrano sa francuske strane, rat u Indokini se vodi za zaštitu njihovih imperijalnih interesa.

Francuska nije htela da bude stavljena pred svršen čin i da se pomiri sa takvim stanjem stvari. Čim je dobila određene ruke u Evropi, ona je poslala svoje trupe u Indokinu za odbranu sopstvenih interesa. Tako je počeo rat koji, evo, traje već više od šest godina.

Doskora je Francuska taj rat vodila sama, uglavnom svojim sopstvenim sredstvima, što je za nju predstavljalo vrlo veliki materijalni i finansijski teret. Pored

toga, odvajanje ljudstva, a naročito starešinskog kadra, znatno otežava izgradnju njene vojničke moći i smanjuje njen doprinos za odbranu Evrope. Zbog toga Francuska svim silama nastoji da za rat u Indokini zainteresuje svoje saveznike iz Atlantskog pakta, a naročito SAD, kako bi joj one olakšale teret i pružile joj što veću materijalnu pomoć. Francuzi nastoje da uvere svoje saveznike da rat u Indokini nije isključivo francuska stvar, već je od zajedničkog interesa za sve zemlje koje se bore protiv sovjetske agresije, pošto je Indokina samo jedan beočug u lancu odbrane na Dalekom Istoku koji vezuje Koreju sa Indijom. Oni čak nastoje da dokažu kako je Indokina strategijski važnija od Koreje. Francuski napori u ovome smislu nisu ostali uzaludni. Američka Uprava za uzajamnu bezbednost dodelila je krajem 1952 godine Indokineskoj federaciji sumu od 30,500.000 dolara za nabavku železničkog materijala, izgradnju strategijskih železnica i vazduhoplovnih baza, pored toga što već od ranije šalje naoružanje i materijal za opremanje vijetnamskih trupa.

Savet Atlantskog pakta, na svom sastanku u decembru 1952, utvrdio je da je rat u Indokini jedna od glavnih briga cele Atlantske zajednice. Jedna od konkretnih posledica ove odluke jeste konferencija francuskog ministra odbrane, Plevana, sa članovima Senatskog odbora za inostrane poslove SAD, na kojoj je raspravljano o tome da se Francuskoj odobri finansijska pomoć od 350 miliona dolara, za obrazovanje 12 vijetnamskih divizija.

Rat u Indokini se vodi pod vrlo teškim uslovima. U prvom redu, udaljenost Indokine od Metropole ogromno povećava troškove i stvara vrlo veliki gubitak u vremenu prilikom transportovanja trupa i materijala iz Francuske i Afrike, kao i smenjivanja trupa i njihovog vraćanja u Francusku; zatim, specifični stvor zemljišta i posebni klimatski uslovi sa dugim periodima kiša, teško su snošljivi za Evropljane i znatno otežavaju njihov život i rad.

*

Indokina ima opšti pravac protezanja sever — jug. Ona je nesrazmerno uzana prema svojoj dužini a u srednjem delu je jako stegnuta. Ona je ukoso presečena jednim planinskim lancem koji se pruža u pravcu severozapad — jugoistok i proteže skoro kroz celu Indokinu, od kineske granice ka morskoj obali, a potom duž obale do blizu Sajgona. Ovaj planinski lanac sa svojim ograncima daje severozapadnom i istočnom delu Indokine brdski karakter, sa mnogim visoravnima, dok su ostale oblasti nizije, kroz koje teku mnoge reke u svima pravcima. One su dobrim delom plovne za manje objekte, a naročito Mekong, Crvena i Crna Reka, koje ne samo što imaju veliki značaj kao vodeni putevi, nego su i važni operacijski pravci duž kojih francusko-vijetnamski amfibijski odredi neprekidno operišu u dubinu teritorije. Usled toga, mornarica u Indokini ima vrlo značajnu ulogu, ne samo u obalskim operacijama i za snabdevanje trupa, nego i u kopnenim operacijama duž reka.

Morska obala na severnom i južnom delu Indokine niska je i močvarna, dok je centralna obala stenovita i vrlo razuđena.

Ravnice su većinom močvarne, ispresecane mnogim rekama, kanalima i nasipima, prekrivene pirinčanim poljima, šećernom trskom i kukuruzima, sa malo dobrih komunikacija, osim retkih drumova, tako da je kretanje van puteva veoma otežano. Stoga, glavni teret operacija pada na pešadiju, koju je teško pratiti i potpomagati artiljerijom, motorizovanim sredstvima i oklopnim oruđima. U kišnoj sezoni, od juna do novembra, ove doline su poplavljene, te se po njima van komunikacija ne može ni kretati ni dejstvovati. Najprolaznije su od januara do aprila.

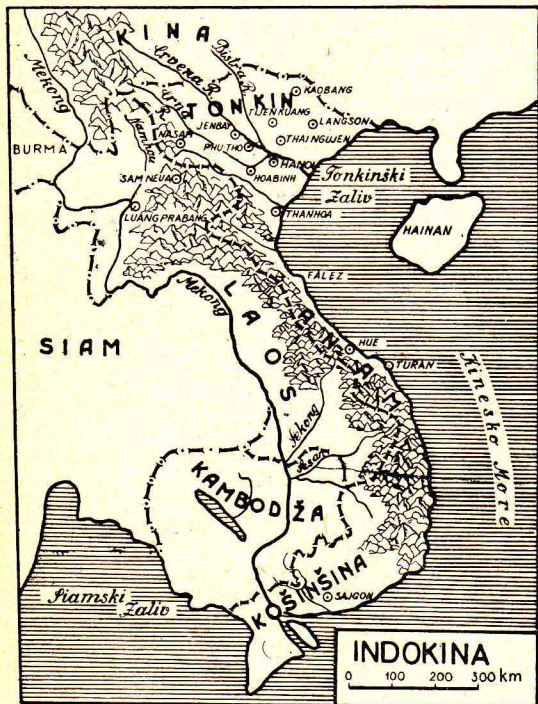
Rezervoari ljudstva i ekonomski potencijal Indokine nalaze se pretežno u dolinama i deltam reka, te su one stoga glavni objekti napada snaga Vijet Mina. Planinsko zemljište i visoravni uglavnom su prekriveni šumama, no i u unutrašnjosti zemlje ima velikih šuma koje služe kao uporišta Vijet Mina.

Duž drumova i vodenih tokova podignute su kule za osmatranje i utvrđena uporišta, koje obično drže miliciske trupe urođenika i oko kojih se nalaze urođenička naselja; no i pored ovoga, konvoji se često napadaju, a na vodenim putevima vijetminci vrše zaprečavanje i postavljaju mine.

Ovakvo zemljište daje Vijet Minu široke mogućnosti. S jedne strane, planine, visoravni i šume, a s druge, doline — ispresecane mnogobrojnim rekama i kanalima — sa malo drumova i rđavim putevima, prekrivene močvarama, pirinčanim poljima, šećernom trskom i kukuruzom, pružaju mnogobrojna skrovišta i obilate izvore snabdevanja. Ovo utoliko pre što mesno stanovništvo, nešto iz straha a nešto iz mržnje prema strancima, velikim delom potpomaže ovaj pokret.

Kakva je struktura Vijet Mina? Vijet Min ima svoju političku i svoju vojnu organizaciju. Na čelu političke organizacije je Ho Ši Min, a na čelu vojske je general Ho Ngujen Gijap.

Politička organizacija je obuhvatila celu zemlju. Pristalice Vijet Mina se ne nalaze samo u širokim oblastima koje on drži, nego i u mestima pod francuskom i vijetnamskom kontrolom. Francuzi kažu da je u Evropi lako razlikovati neprijatelja, po govoru, po uočljivim rasnim razlikama, ali ko može da razlikuje pristalice Vijet Mina od pristalica Vlade, kada svi imaju iste fizionomije i govore istim jezikom, a ne može se znati šta ko misli? Zbog toga Vijet Min ima odličnu obaveštajnu službu i vrlo dobro zna šta se radi kod protivnika, pa često zna i šta ovaj sprema.

Na teritoriji koja je pod njegovom kontrolom, Vijet Min ima organizovane mesne odbore i administrativni aparat preko koga vrši vlast. Celokupno stanovništvo, ljudi, žene, pa čak i starci i odrasla deca, pripadnici su vojne sile. Ko ne može da nosi oružje može da vrši druge dužnosti: službu snabdevanja, sanitetsku, kurirsku, obaveštajnu i ostale pomoćne službe.

Vijetnamska armija se deli na tri kategorije:

1) Regularna vojska. — Naoružana je oružjem koje dobija iz Kine, pretežno lakim, no ima i artiljeriju i PA oruđa. Starešinski kadar je dobar, disciplina je čvrsta, a izvežbanost jedinica dobra. Regularna vojska ima 6 divizija. One služe kao udarne jedinice, koje se po potrebi prebacuju u određenu zonu dejstva; vrlo su pokretne jer nisu vezane za drumove, pošto nemaju komore, nego ih snabdeva čitava vojska *kulija* prenosom na leđima, organizovana u tovarne bataljone, koji se sa lakoćom kreću po svakom zemljištu.

2) Regionalna vojska je teritorijalna milicija koja se formira po oblastima. Svaka administrativna jedinica, svako selo, formira svoju jedinicu. Ova se vojska ne upotrebljava za izvršenje većih operativnih zadataka niti se njene jedinice koriste na većem udaljenju od svoje teritorije. Ovu je vojsku najteže otkriti i utvrditi njeno prebivalište. Onaj bezazleni zemljoradnik koji prekodan obrađuje svoju zemlju, ili onaj mirni zanatlija koji radi u svojoj radionici, prekomno postaje gerilac, ide u zasedu, iznenada napada kakav konvoj ili obližnje uporište, a kada izvrši dobijeni zadatak ili kad se pojave jače francusko-vijetnamske

snage, on nestaje, sklanja svoje oružje na kakvo skrovito mesto i opet produžava svoj redovan posao. Naoružanje jedinica regionalne vojske je raznovrsno. Tu ima starog oružja još iz rata, otegotog oružja od Francuza i Vijetnamaca i oružja koje se dotura iz Kine.

3) Pomoćna vojska. — Čine je svi oni koji nemaju oružja, mladi i stari oba pola, i koji obavljaju sve vrste pomoćnih službi.

Oružane snage Vijet Mina nalaze se, uglavnom, u Tonkinu, Anamu i Košišini, dakle u Vijetnamu, a u severnom Laosu i Kambodži nalaze se slabije snage. Najbolje organizovane i najjače snage su u Tonkinu, jer su tu najbliže kineskoj granici gde se naslanjaju na Kinu od koje dobijaju oružje i opremu. Južnije, u Anamu i Kašišini operišu gerilci. U Vijetnamu nema jasno obeleženih frontova. Tu se vodi pravi površinski, teritorijalni, rat. Kad francuske i vijetnamske trupe prođu kroz jednu oblast, to ne znači da je ona očišćena. Gerilci se brzo prikupljaju i vrše napade u pozadini ili presreću kolone koje se vraćaju po izvršenju zadatka. Svaka smena trupa i dotur materijala nameću čitavu jednu operaciju. Tako su, naprimer, u novembru 1952 francuske-vijetnamske snage, jače od jedne divizije, preduzele ofanzivu na prostori između Crvene i Bistre Reke, u cilju presecanja veze između Anama i Kine i sprečavanja snabdevanja trupa Vijet Mina kojima se iz Kine preko Lang Sona i Kaobanga dotura materijal. Pošto su prodrli oko 30 km severno od Phu Thoa i uništili neka skladišta materijala u neprijateljskoj pozadini, povukli su se, ali su pri povlačenju zapali u zasedu i pretrpeli teške gubitke. Slična je bila operacija i ka Hoa Binhu, važnoj raskrsnici puteva, do koje su doprli, no koju su najzad ipak morali da napuste.

S druge strane, Vijet Min je vršio jak pritisak na Hue i Tourane, a jedna od njegovih obimnijih operacija bio je napad na Na Sam, koji je vršen od 15 novembra do 15 decembra 1952. Na Sam je bio potpuno opkoljen, tako da je morao da bude snabdevan preko vazdušnog mosta na odstojanju od 200 km od delte Crvene Reke. Za mesec dana, prevezeno je vazdušnim putem 2.700 tona materijala i znatno ljudstvo; dnevno je bilo po 80 dovoza. Najzad je Na Sam odoleo svim napadima i bio deblokiran.

Glavna uporišta Vijet Mina jesu: Tujen Kuang, Thai Ngujen, Phu Tho, Jenbay, Thanh Hoa, Hoa Binh, pored mnogobrojnih manjih, rasejanih po celoj zemlji.

Usled ovakvog stanja stvari, Francuzi su došli do zaključka da im je nemoguće da solidno drže usamljene i zabačene tačke i da obezbede celu prostoriju, te su se odlučili da se glavnim snagama povuku u oblast delta velikih reka i da drže samo veća mesta na morskoj obali i na glavnim komunikacijama, pa odatle da vrše ekspedicije protiv glavnih uporišta vijetnamskih snaga i povremena čišćenja pojedinih oblasti, naročito u cilju da zaplene njihova skladišta i radionice.

Francuske snage u Indokini obrazuju Ekspedicioni kor na Dalekom Istoku (*Corps Expéditionnaire d'Extrême Orient*), koji stoji pod komandom generala Raula Salana. Od preko 905.000 ljudi, koliko su ukupno jake francuske oružane snage, u Indokini se nalazi više od 212.000 ljudi od kojih su 82.000 Francuzi, 15.000 legionari, a ostalo su kolonijalne trupe. Kao što se vidi, u Indokini se nalazi blizu $\frac{1}{4}$ celokupnih francuskih oružanih snaga, na čije izdržavanje Francuska troši više od $\frac{1}{3}$ svoga vojnog i više od $\frac{1}{10}$ celokupnog budžeta.

Od tih 212.000 ljudi u Indokini, 187.000 pripada vojsci, oko 12.000 morarici, oko 10.000 vazduhoplovstvu i preko 3.000 žandarmeriji. Pošto u savremenim vojskama pomoćne i pozadinske službe i štabovi obuhvataju veliki procenat ljudstva, to za službu u boračkim jedinicama ostaje relativno mali broj ljudi; stoga je očigledno da, ako bi se taj kontingent, rasplinuo po celoj teritoriji Indokine, koja je, kao što smo videli, vrlo prostrana, Francuzi bi bili svuda slabi i pojedine izolovane grupe bile bi ostavljene na milost i nemilost svakog, iole jačeg, napada Vijet Mina. Zbog toga je francusko komandovanje primorano da svoje snage drži grupisane u većim centrima u unutrašnjosti teritorije, poglavito u deltam velikih reka, gde ima naslon na more, a da se ograniči samo na držanje važnijih

tačaka i prilaza ka njima, kao i na osmatranje glavnih komunikacija, s tim da sa tih osnovica vrši povremene ekspedicije u unutrašnjost.

Glavni teret borbe u Indokini pada na pešadiju, koja je vrlo dobro i moderno naoružana i koja jedina može da ovlada izvesnom teritorijom i da je drži u svojoj vlasti. Pošto je kretanje artiljerije i tenkova ograničeno usled teške raznosti van puteva, kojih je malo dobrih, pešadija uživa njihovu podršku samo kada dejstvuje duž puteva u njihovoj blizini; čim se malo više udalji, što je čest slučaj, ostavljena je manje-više sama sebi. Tada je jedino avijacija u mogućnosti da joj pruži podršku mitraljiranjem i bombardovanjem neprijateljskih trupa i prilaza ka bojištu.

Francusko vazduhoplovstvo ima u Indokini 4 lovačke, 2 bombarderske i 3 transportne grupe, kao i 8 eskadrila za izvidanje, održavanje veze i artiljerisko osmatranje, sa ukupno oko 250 aviona raznih tipova. Jedan od vrlo važnih i čestih zadataka vazduhoplovstva jeste snabdevanje jedinica vazdušnim putem. Kada je Na Sam nedavno bio opkoljen i oštećen od svake veze, avijacija je obrazovala vazdušni most kojim su upućivana pojačanja, dotur materijala i vršene evakuacije.

Padobranske jedinice imaju široku i vrlo korisnu primenu u Indokini. One se upućuju kao prva pomoć ugroženim jedinicama, ili se spuštaju u pozadinu neprijateljskih trupa da odvuču snage sa ugroženih tačaka, da dejstvuju u leđa neprijatelju, ili se odašilju da izvrše iznenadnu akciju čišćenja vijetnamskih uporišta i uništenja njihovih skladišta i radionica.

No, od neuporedivo većeg značaja je uloga mornarice, te se slobodno može reći da bi bez nje vođenje rata u Indokini bilo nemoguće. U prvom redu na mornarici leži sav teret dovoza trupa i materijala iz Evrope i Afrike. Ona štiti morsku obalu i vrši racije duž nje, jer ne treba zaboraviti da Vijet Min vrši dotur materijala u zabačene luke mnogobrojnim džunkama. Tako je nedavno kod rta Falez u severnom Anamu potopljen jedan vijetnamski konvoj koji je nosio ratni materijal za trupe koje operišu u toj oblasti.

Ali pored akcije duž morske obale, mornarica vrši akciju i duboko u unutrašnjosti teritorije, duž većih reka, kao što su Mekong, Crna, Crvena i Bistra Reka. Ove reke su glavne arterije za snabdevanje uporišta u unutrašnjosti teritorije. Duž njih postoje oslone tačke, koje su često cilj napada Vijet Mina, a koje mornarica snabdeva brodovima, brodićima i raznovrsnim čamcima, te posadama ovih uporišta vrlo često pruža efikasnu vatrenu podršku. Mornarica često vrši amfibiske operacije duž reka i izvodi desant u dubokoj neprijateljskoj pozadini u cilju uništenja neprijateljskih uporišta.

*

Osim jedinica u sastavu divizija, od Vijetnamacu su obrazovani još i 3 samostalna i 2 padobranska bataljona, a pored toga njih ima: u Narodnoj gardi 28.000, u francuskim jedinicama 60.000 i u pomoćnim službama 55.000 ljudi. Smatra se da u Indokini ima 160.000 domorodaca pod oružjem i 90.000 u pomoćnim službama, što sa 212.000 francuskih vojnika čini preko 460.000 ljudi.

Pored regularnih divizija, predviđa se i obrazovanje 60 lakih bataljona, koji će biti rastureni po celoj zemlji — za lokalno obezbeđenje.

Prema izjavi francuskog generala Salana, Francuzi i Vijetnamci će do kraja 1955 moći da očiste deltu Crvene Reke i da prenesu rat na teritoriju koju sada drži Vijet Min.

*

Od pre izvesnog vremena zapaženo je prikupljanje vijetnamskih snaga u brdovitom predelu granične oblasti Laosa. Francuzi su vršili bombardovanja puteva i prilaza ka toj prostoriji, jer se po svim znacima videlo da Vijet Min sprema ofanzivu za prodiranje u Laos pre početka kišne sezone. I doista, sredinom aprila o. g. Vijet Min je otpočeo ofanzivu u severnom Laosu sa tri regu-

ларне дивизије чије су дејство помагале герилске јединице. Циљ ове офанзиве је, изгледа, био избјажање на реку Меконг, која у том делу чини границу између Лаоса, Сијаме и Бурме. После првог успеха, овладавања градом Сам Неуа, који лежи на територији Лаоса, јединице Вијет Мина продужиле су да надире ка Луанг Прабангу. Услед рђавог времена, авијација није могла ефикасно да помаже француске и лаоске снаге, те су оне биле принудене да повлачење, при чему су им герилци постављали заседе и наносили губитке.

После овог отвореног напада, у Лаосу је објављена општа мобилизација, а председник лаоске владе учинио је апел на Уједињене нације да осуде ову агресију.

Овим догађајем се отвара ново поглавље у рату у Индокини, чији се исход још не може сагледати¹⁾.

(По подацима из: *Revue de Défense Nationale*, јули и октобар 1952; *Revue Militaire d'Information*, 1952/53; *La Revue Maritime*, март и април 1953; *Journal de Genève*, 11. XII. 1952 и 24. III. 53; *France Illustration*, 21. III. 53 и *The New York Times*, 30. III, 1. и 3. IV. 53 г.).

¹⁾ Чланак је писан крајем априла 1953.

ВОЈНА БИБЛИОТЕКА издала је III књигу серије класика

„ТВОРЦИ МОДЕРНЕ СТРАТЕГИЈЕ“

од Ерла у којој се кроз научне радове и праксу Макијавелија, Вобана, Фридриха Великог, Наполеона, Клаузевица, Жоминија, Енгелса, Маркса, Лењина, Молткеа, Фоша, Лојд Џорџа, Клемансоа, Черчила, Лудендорфа, Махана, Дуета и других војсковођа приказује развитак војне мисли од XVI века до Хитлера.

Ово веома интересантно дело има преко 600 страна у платненом повезу, и може се добити по цени од 380 динара.

Brig. general **Pietro Melano**: **SAVEZNIČKA STRATEGIJA I NJENE GREŠKE U DRUGOM SVETSKOM RATU**

U ovom članku¹⁾ italijanski general Melano postavlja tezu da su zapadni Saveznici politički izgubili prošli rat, iako su ga vojnički više nego dobili, a zatim pokušava da je dokaže njihovim strategiskim greškama. Mi ćemo ići obrnutim putem, tj. razmotrićemo najpre strategiske odluke koje pisac članka stavlja Saveznicima u greh.

Pisac najpre govori o Poljskoj 1939. Kada već Francuska i Engleska nisu mogle da vojničkom akcijom izmene njenu tragičnu sudbinu, on smatra da nije bilo mudro što su joj dale one poznate garancije koje su ih pre vremena uvukle u rat sa Nemačkom. Čemu su se goloruke istrčale kada Hitler, tražeći svoj životni prostor na Istoku, nije pokazivao želje da stupi u otvoren sukob sa Zapadom? Trebalo je prosto da Poljsku i sav Istok prepuste njihovoj sudbini, bar dok se same ne sprema za rat. Ovako su samo ubrzale opšti požar čije su posledice uskoro baš one ponele. Koliko je, nasuprot tome, bila suptilna politika Rusije, koja je uspjela da Nemačku gurne u rat i protiv Poljske i protiv Zapada!

Možemo poverovati piscu da Hitler ne bi zametao kavgu sa Engleskom i Francuskom dok ne svrši posao na Istoku; on je zaista nastojao da svoje poslove svršava redom, da bi se posle toga sa mnogo više izgleda na uspeh oborio na Zapad. To su upravo Zapadni saveznici i hteli da spreče garancijama datim Poljskoj. Garancija Poljskoj nije bila strategiska već samo politička podrška. Niko među upućenima na Zapadu nije se podavao iluziji da će Engleska i Francuska moći vojničkom akcijom da spreče uništenje Poljske, ali je bilo nade da će

Hitler ustuknuti pred ratom sa Zapadom, a ako to ne učini, da će biti lakše poražen tada nego kasnije. Garancija, data Poljskoj značila je i više od toga — barijeru daljoj Hitlerovoj ekspanziji na Istoku koja je istovremeno štitila i Sovjetski Savez. Da bi imao slobodne ruke na Istoku, Hitler je bio voljan čak i da garantuje integritet Britanske Imperije. Ali, nijedna vlada ne bi mogla da ostane na vlasti ni u Engleskoj ni u Francuskoj da je ravnodušno gledala kako Hitler i dalje niže svoje beskrvne pobeде. O javnom mnjenju pisac ni ovde ni kasnije ne vodi nimalo računa kao da je politika i danas samo igra kabineta. Uostalom, nije se moglo znati da će Rusija u dvanaestom času prići Hitleru protiv svojih rođenih interesa i da će laka srca dopustiti da nestane onog »drugog fronta« za kojim će kasnije tako glasno kukati. Da je Rusija vodila manje suprotnu, a više realnu politiku, pridruživši se silama koje su rešile da stanu na put nacističkoj ekspanziji, bez obzira na usko-grudu i nespretnu diplomatsku igru Zapada i Poljske uoči rata, uštedela bi sebi i svetu mnoge nepotrebne patnje i žrtve. A da je i Italija shvatila pravilnije svoj tradicionalni *sacro egoismo* i pristupila Zapadnim saveznicima? Ali su i bez toga garancije Poljskoj u krajnjoj liniji postigle svoj cilj, jer je upravo na njima Hitler slomio vrat. S njim i Mussolini. Da nije to glavna krivica garancija?

Pisac je srećnije ruke kada kritikuje saveznički upad u Belgiju 10 maja 1940 godine. Tu se našao u društvu mnogih istaknutih pisaca. Ali, ipak, ovaj strategijski problem ne prikazuje verno svodeći ga na sukob gledišta između državnika i generala. Iz Čerčilovih memoara ne možemo steći utisak da su ovu ideju državnici nametnuli vojnicima. Naprotiv,

¹⁾ Gen. di brig. Pietro Mellano: *Strategia alleata e suoi errori nel 2° conflitto mondiale* (*Rivista Militare*, februar 1953).

Čerčil jasno kaže da je francuska Vrhovna komanda, pod kojom su bile i britanske trupe, donela odluku da se automatski (po *planu D*) krene sa francusko-belgijske granice na liniji Meza (do Namira) — r. Dil — Anvers, čim se ispolji nemački napad na Belgiju. U osnovi tog plana bila je težnja da se Belgijska vojska sačuva za savezničku stvar i da se front skрати za nekih 17 divizija, kako se tada računalo. Smatralo se, da će Belgijska vojska zadržati Nemce na Mezi i Albertovom Kanalu bar dok se Francuzi i Englezi ne organizuju na novoj liniji. Besumnje, takva krupna strategijska odluka koja dira u neutralnu zemlju morala je imati saglasnost politike. Saglasnost političara (Daladjea i Čemberlena) je ustvari bila konačna odluka, jer su oni za nju poneli odgovornost čim su je odobrili. Ali se to nikako ne može izvrnuti u nametanje volje civila vojnicima. To je nespojivo sa autoritetom koji je francuska Vrhovna komanda tada uživala u javnosti i vladi. Jedini argument pisca je Gamlenova izjava iz septembra 1939, da Francuska može da izade iz svog defanzivnog stava tek za dve godine, pa otuda zaključuje da mu je *plan D* iznuđen. Ali upad u Belgiju ne izlazi iz granica strategijske defanzive. To je, upravo, bio pokušaj da se defanziva stavi u bolje uslove. Ne može se reći ni da je *plan D* naturen Englezima, ma koliko su njihovi načelnici štabova izražavali sumnje u njegovu celishodnost. Čerčil lojalno priznae da je bilo teško mešati se u rad Francuza kojima je pripadala odgovornost za kopneni front i koji su imali u igri neuporedivo više snaga i neposrednu sudbinu svoje zemlje. Nije li Žofr 1914 srećom naterao Britanski ekspedicioni korpus da uzme učešća u bici na Marni?

Lako je prebacivati Gamlenu što nije imao strategisku rezervu za pariranje nemačkog prodora kod Sedana. To su učinili već mnogi drugi kritičari među kojima i Čerčil. Njegovo pitanje Gamlenu 16. maja 1940 *Où est la masse de manoeuvre?* i Gamlenov odgovor *Aucune*²⁾ postali su već simboli te tobož fatalne greške. Ali nam niko nije rekao pa ni sada pisac ovog članka, odakle je Gamlen mogao stvoriti tu manevarsku masu. Da ju je izdvojio iz onih snaga koje su krenule u Belgiju, oslabio bi ih toliko da bi sasvim kompromitovao njihov zadatak;

kada se već bio rešio da pomeri front na Mezu i Dil, onda je dobro što je tu bacio sve svoje snage; očigledno, nije mogao da skida trupe sa Alpa gde su Italijani već stezali nož da ga u pogodnom trenutku sjure Francuskoj u leđa. Ne mislimo da branimo Gamlenovu strategiju, ali se od kritike mora zahtevati da uzme u obzir sve komponente problema u svojoj njihovoj uslovljenosti i protivrečnosti.

Isto tako jednostrano posmatra general Melano britansku intervenciju u Grčkoj u proleće 1941 — samo kroz njen vojnički neuspeh. Umesto toga — misli on, trebalo je nastaviti zimsku ofanzivu ka Tripolisu i tuniskoj granici, sa svima raspoloživim snagama. Mi znamo danas da se za diverziju na Balkanu nije oduševljavala ni britanska komanda na Bliiskom Istoku, ali je Čerčilova vlada smatrala da svoja diplomatska nastojanja u pravcu stvaranja zajedničkog fronta Jugoslavije, Grčke i Turske treba da podupre vojničkom akcijom i pored sveg rizika. Čerčil se nadao čak da će i Sovjetski Savez izmeniti svoj stav prema Nemačkoj pred perspektivom balkanskog fronta. Bili su to ciljevi za koje je vredelo i nešto žrtvovati. Doduše, sve su se te nade izjalovile, ali da su Britanci tada okrenuli leđa Balkanu jureći ka Tripolisu, zar im se danas ne bi moglo prebaciti da nisu učinili baš ništa da podrže snage otpora na Balkanu?

U Engleskoj i Americi ima danas mnogo glasova koji osuđuju Ruzveltovu i Čerčilovu odluku donetu u januaru 1943 u Kazablanci da produže rat do bezuslovne kapitulacije sila Osovine. Nije trebalo — kažu oni sa današnjih pozicija hladnog rata, dotući Nemačku i Italiju već ih iskoristiti kao branu sovjetskoj ekspanziji. Nije čudo što se takvom gledištu pridružuje i general Melano. Verujemo da ta ideja ima i u Nemačkoj mnogo pristalica. Ali ne treba zaboraviti da formula bezuslovne kapitulacije fašizma nije bio izraz nepromišljenoga gneva već moralni imperativ dana sa praktičnim ciljem, da se snagama otpora pruži novi potstrek i da se u Rusiji razveju i poslednje sumnje u iskrenost Zapada. Zar nije postojala opasnost da se Staljin ponovo sporazume sa Hitlerom ako primi da ovoga Zapadni saveznici štete za svoj račun? Ali je pisac sasvim neuverljiv kada tvrdi da bi Italijani pružili bolji otpor Nemcima u septembru 1943 da nije bilo bezuslovne kapitulacije

²⁾ »Gde vam je masa za manevar?« — »Uopšte je nema.

koja je tobože odužila pregovore za primirje. Setimo se da je Badoljeva vlada po padu Musolinija svečano izjavila da će nastaviti borbu na strani Nemačke.

Sasvim je netačno da je Čerčil u Teheranu (novembra 1943) uzaludno nastojao da drugi front stvori na Balkanu umesto u Zapadnoj Evropi. Ovu je legendu Čerčil izričito demantovao u svojim memoarima (*Closing the Ring*, s. 303 — 305). Balkan je u njegovom rezonovanju zauzimao poslednje mesto, jer je baš u Teheranu predlagao da četiri petine snaga kojima su Saveznici raspolagali u Sredozemlju bude angažovano u Italiji, jedna desetina na Korzici, a tek jedna desetina u Istočnom Sredozemlju, ili konkretnije protiv egejskih ostrva. Čerčil, dakle, nije bio pristalica desanta na jugu Francuske, smatrajući da će se pritiskom iz Italije preko Ljubljane u pravcu Beča bolje potpomoći glavna operacija koja ide preko Normandije. U pitanju je bio samo radijus zamaha pomoćnih dejstava o čemu može biti diskusije. Besmislica je tvrditi da bi se kroz Balkan mogla izvesti neka velika ofanziva sa ambicioznim ciljem da se ovuda prodre u srce Evrope, a još veća je pretpostaviti da bi u tom slučaju položaj zapadnih sila u Evropi bio jači nego što je danas. Da nije izvršena invazija Evrope sa zapada, ko bi mogao sprečiti Ruse da ne prodru do Atlantika?

Najzad, Jalta. Pisac zamera Ruzveltu što je Sovjetskom Savezu dao koncesije na Dalekom Istoku da bi ga naveo u rat protiv Japana. Na ovo je dovoljno potsetiti da u februaru 1945, kada je održana konferencija na Jalti, nije bilo još atomske bombe i da se nije moglo znati koliko će trajati borba sa Japanom. Pod tim uslovima bilo je mudro angažovati Sovjetski Savez na Istoku da ne bi još više pritiskivao na Zapadu. Mogućno je da su Ruzvelt i Čerčil procenili otpornu snagu Japana, ali i najoštrij kritičari njihove politike prema Sovjetskom Savezu priznaju da mu na Dalekom Istoku nisu dali ništa što su mu mogli uskratiti. Sovjetski Savez je imao svoje armije na granici Mandžurije i Kine i ništa ga nije moglo sprečiti da prilikom sloma Japana uzme više no što mu je priznato na Jalti (vidi: W. Lippmann, *The Cold War*, str. 37).

*

Može li se reći da su Zapadni saveznici politički izgubili rat kada su sasvim dotukli svoje protivnike? Što vojničkom

pobedom nisu ujedno postali i gospodari sveta, došlo je otuda što su u borbi protiv fašizma imali u Sovjetskom Savezu jakog saveznika koji je mnogo doprineo zajedničkoj pobi i koji je iz nje izvukao sve što je mogao. Nije verovatno da su se dobiti tako jakog partnera, sa toliko slobode u određivanju svog političkog stava, mogle bitno ograničiti.

General Melano misli da su Zapadni saveznici mogli to ipak postići, samo da nisu počinili one strategiske greške koje smo malopre pretresli. Upravo, on smatra da je te greške počinila »politička strategija« na štetu »vojne strategije« ili, preciznije, da su za njih krivi državnici koji su se umešali u strategiju. Koliko je to uverljivo sudiće čitalac iz navedenih primera. Nama je još ostalo samo da razmotrimo te čudne pojmove — političku i vojnu strategiju.

Pod pretpostavkom da se strategija bavi organizacijom i upotrebom oružane sile, što niko ne poriče, granicu između političke i vojne strategije trebalo bi tražiti u nadležnosti između državnika i generala. Da li je moguće da se takva granica teoriski povuče? Strategija je, naprotiv, jedinstvena oblast koja ima svoje mesto u opštem sklopu državne politike i koja se s njom izjednačava u višim sferama gde se stiču i sve ostale državne aktivnosti. Da li je onda mogućno da se u oblasti strategije nametnu odgovornom državniku neke apriorne granice koje on ne bi sam sebi postavio? Razume se, može biti reći o strategiskim greškama (istorija ih je puna), može se zauzeti i stav prema sukobima gledišta između državnika i generala koji se često javljaju po određenim strategiskim pitanjima, ali se odgovornom državniku ili odgovarajućem telu ne može poreći pravo da odlučuje po svemu onome što smatra da spada u njegovu kompetenciju. Ako postoji neka »politička strategija« znači da postoje i neke druge političke oblasti koje nemaju veze sa strategijom, što se teško može zamisliti. Naprimer, pitanje izbora poljoprivrednih kultura u Velikoj Britaniji imalo je u prošlom ratu neposrednog odraza na brodski prostor, a od raspoloživog brodskeg prostora su bila zavisna sva strategiska dejstva. Moderni rat nije samo posao oružanih snaga. U svakom strategiskom problemu ima i političkih i ekonomskih komponenata koje se ne mogu podrediti čisto vojničkom gledištu, prosto zbog toga što se u stra-

tegiji čisto vojničko gledište ne može ni zamisliti.

Istorija zazire od kombinacija *post festum*, na temelju pretpostavki da je učinjeno odnosno propušteno ovo ili ono, ali ih se ne može sasvim odreći. I general Melano ima pravo da to čini. Ali njegova kritika ne ide za tim da objektivno osvetli prošlost. Prebacujući Zapadnim silama što

su srušile fašističke države, tobož na svoju sopstvenu štetu, on pledira onu poznatu italijansku tezu koja izaziva osmejak u onoga kome još nije dojadila, da Italiji treba dati koncesije na Balkanu kako bi mogla efikasno da odigra ulogu »bedema civilizacije«, posle čega nema ničeg do mraka i varvarstva.

P. T.

Vice-admiral Pjer Baržo: RAZMATRANJA O SAVREMENOJ ULOZI RATNE MORNARICE U BORBI ZA EVROPU

U svom članku pod gornjim naslovom¹⁾, pisac razmatra mogućnosti upotrebe francuske ratne mornarice u odbrani Evrope, u vezi sa zadacima koje bi u tom slučaju imala mornarica, sa posebnim osvrtom na upotrebu mornaričke avijacije sa nosača aviona. U početku članka on se osvrće na ulogu francuske ratne mornarice od XVIII veka do danas i konstatuje da ona nije uvek bila usko vezana sa operacijama na kopnu — bilo što se nisu ostvarili zadaci koje je Napoleon odredio mornarici, bilo što je rat 1870 bio usko ograničen na operacije na kopnu. U Prvom svetskom ratu, tek 1916 godine mornarica je pri Zoni severnih armija (Zone des Armées du Nord) organizovala podršku primorskog krila Savezničkog fronta. 1940 godine francuska mornarica nije bila spremna za zadatke ove vrste, a pokušaji da se sa dva stara oklopna krstaša (*Courbet* i *Paris*), koji su se nalazili u Brestu kao školski brodovi, spreči nadiranje nemačkih oklopnih jedinica prema Bulonju, Kaleu i Denkerku, propao je zbog nedostajuće PA zaštite i sumnje u uspeh u vezi sa iskustvima Dardanela u Prvom svetskom ratu. Ta sumnja je bila pojačana još i vazдушnom opasnošću iako su kasnije operacije iskrcavanja u Italiji, Normandiji i Provansi dokazale suprotno.

Pisac navodi kako su u budžetskoj borbi koja je 1949 godine vođena između kopnene vojske, mornarice i vazduhoplovstva, korišćeni zaključci o ograničenoj ulozi francuske mornarice 1940 godine, da bi joj se smanjili krediti, sa motivacijom da bi možda bilo korisnije da su i pre rata bili povećani krediti za kopnenu vojsku — na račun mornarice; isticano je da je bit-

ka za Francusku odlučena na kopnu, dok mornarica u njoj uopšte nije učestvovala. Međutim, na ovakva netačna tvrđenja treba odgovoriti da mornarica mora biti osposobljena da vrši određene zadatke u borbi na kopnu. Stoga se greška iz 1940 ne sme ponoviti, s obzirom na mogućnosti moderne mornarice — razvijene u smislu pomorsko-vazдушnih dejstava i desantnih operacija, a posebno na ulogu nosača aviona u *bliskoj vazdušnoj podršci* trupa koje operišu u blizini obale. Avijacija sa pokretnih nosača aviona je u pravom smislu reči *taktička vazдушna snaga* koja dolazi sa mora, što je pokazao rat u Koreji i u Indokini.

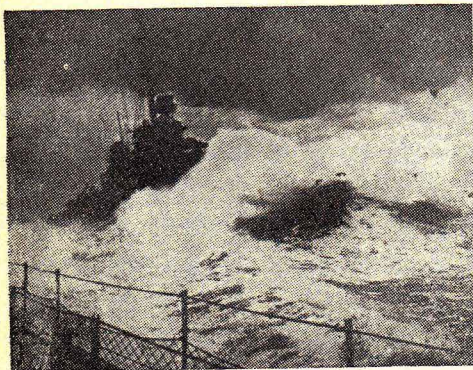
Prema ranije iznetom stavu vojske i vazduhoplovstva, pisac ukazuje na to da kopnena vojska i kopneno vazduhoplovstvo nisu uvek shvatali mogućnost direktne podrške koju može dati mornarica; s druge strane, mornarica nije dovoljno cenila značaj podrške koju je mogla pružiti bici za Francusku, dok sada borba u Indokini apsorbuje znatne pomorske i vazdušne snage mornarice.

U odnosu na Evropsko ratište, Evropu treba smatrati prostranim poluostrvom, zatvorenim sa kopnenim frontom. Ako na njemu treba održavati 40 — 50 divizija (od kojih 20 francuskih) snabdevanje ovih snaga mora se obezbediti doturom preko mora. Po iskustvima iz Koreje proizilazi da za održavanje jednog vojnika treba dnevno iskrcati 30 kg materijala, ili 1 tonu mesečno. Iz ovog izlazi da bi za 1 milion ljudi na frontu bilo potrebno iskrcevati u evropskim lukama oko milion tona materijala mesečno. Treba očekivati da bi neprijatelj nastojao da spreči ovaj dotor morem pomoću mina, napadima podmornica i avijacije i da bi ova dejstva povezao sa napadima na kopnu. Stoga, prema stavu NATO-a, osnovni zadatci mornarice u odbrani Evropskog poluostr-

¹⁾ Vice-Amiral Pierre Barjot: Réflexions sur le rôle moderne de la marine dans la bataille d'Europe, *La Revue maritime*, mart 1953.

va je protivpodmornički i protivminski rat (*posredna zaštita*), kao i vazдушna podrška na samom frontu — uz sprečavanje kopnenog saobraćaja pomoću avijacije sa nosača aviona (*neposredna zaštita*).

Razmatrajući operacije na Zapadno-evropskom ratištu za nepunih poslednjih 100 godina vidi se da je pravac napada u ratu 1870 bio ograničen na frontu u Loreni, dok je 1914 napadač prema Šlife-

novom planu pokušao da zaobiđe odbranu Lorene i Vogeza prodorom kroz Belgiju. Najzad, Hitler se 1940 prodorom kroz Holandiju uputio prema Lamanšu. Radijus obuhvatnog manevra, kao što se vidi, sve se više širio. Može se, prema tome, očekivati da će se ovaj radijus još više širiti i da bi neprijatelj težio da što pre izbije sa svih strana na more, ugrožavajući i zapadni deo Sredozemlja, čak do Bizerte. Avioni, mine i podmornice bi prethodili i završili operacije na kopnu. Stoga se uloga francuske mornarice sastoji u sprečavanju da kopneni front bude slomljen s mora.

Pisac smatra da je opasnost od podmorničkog rata znatna, jer SSSR raspolaže sa oko 370 podmornica od kojih 200 do 250 baziraju u vodama Evrope (Baltik, Arktik i Crno More). Oko 170 od ovih su velike (okeanske) podmornice, dok se daljih 50 ovakvih podmornica nalazi u gradnji. U slučaju rata, one mogu dejstvovati napadom na konvoje i glavna žarišta pomorskog saobraćaja (uglavnom podmornice sa velikom podvodnom brzinom) i polaganjem magnetskih, akustičnih i drugih mina (srednje podmornice i starije).

Stoga, protivpodmorničku odbranu treba organizovati po poslednjim iskustvima rata koji ukazuje na to da je uspešnije sistematsko gonjenje podmornice i to naročito na njihovim rutama gde su u voznji sa šnorkelom prisiljene da uspore brzinu, nego neposredna odbrana konvoja; pored toga, protivpodmornička odbrana se najpovoljnije organizuje objedinjavanjem protivpodmorničkih sredstava oko lakog nosača aviona. Ako se tome još doda i intervencija neprijateljske avijacije, bilo u podršci podmornica, bilo u neposrednom napadu pomorskog saobraćaja iz vazduha, onda se nameće neophodna potreba za izgradnjom pomorsko-vazдушnih snaga, pri čemu se posebno ističe potreba za lakim protivpodmorničkim i PA nosačima aviona.

Pored čisto pomorskih zadataka nosača aviona, oni mogu direktno učestvovati i u podršci kopnenih snaga. To je dokazala Koreja, gde je 40% taktičkih zadataka na kopnenom frontu izvršila mornarička avijacija. Evropa se od Norveške pa sve do Grčke i Turske može smatrati poluostrvom, isto kao i Koreja. U njenom istaknutom delu nalazi se Francuska, zapljuskiwana sa dva mora. Poluprečnik dejstva avijacije sa nosača aviona iznosi oko 1.000 km. Stoga bi se ona iz dubokih unutrašnjih voda oko Evrope mogla vrlo korisno upotrebiti kao *pokretna taktička vazдушna snaga*, jer se ne bi moglo očekivati da bi u slučaju jednog snažnog prodora avijacija, bazirana u Engleskoj i Severnoj Africi, bila dovoljna.

Pisac u zaključku konstatuje da i bez potcenjivanja uloge kopnene vojske i vazduhoplovstva, treba ipak istaći rastuću ulogu mornarice u vezi sa eventualnim protivpodmorničkim ratom oko Evrope, održavanjem vazdušne prevlasti duž obale i prevlasti na obalama i obalskom području. Iz toga proizlazi da buduća uloga ratne mornarice zavisi od potrebnog razvoja pomorske avijacije i desantnih sredstava.

Ukoliko mornarica ne bude išla u korak sa razvojem kopnene vojske i vazduhoplovstva, ona će nazadovati, jer odbrana Evropskog poluostrva treba da se oslanja na more, a posebno na snažnu francusku mornaricu.

*

U vezi članka treba istaći da je pisac jedan od najistaknutijih stručnjaka mornaričke avijacije u Francuskoj rat-

noj mornarici i da je ovo jedan od niza njegovih članaka, u kome on ističe značaj brodske avijacije i nosača aviona. Njegovu izlaganje je "utoliko interesantnije što na poseban način obrazlaže ulogu mornarice u odbrani Evrope, a posebno francuske mornarice, i što, ustvari, otkriva razmimoilaženja koja se pojavljuju između vidova francuskih oružanih sna-

ga u vezi sa obezbeđenjem potrebnih finansiskih sredstava. Pisac je pristalica američke koncepcije važnosti i upotrebe nosača aviona ne samo na okeanima, već i na uskim morima; oni predstavljaju pokretne aerodrome sa znatnim radijusom dejstva i omogućavaju brzu koncentraciju vazdušnih snaga.

M. I.

Lotar Kristijan: RAZMIŠLJANJA O OKLOPNIM JEDINICAMA

U svom članku pod gornjim naslovom¹⁾, pisac na osnovu stečenih ličnih borbenih iskustava u Drugom svetskom ratu i studije postojeće vojne literature, daje svoje sugestije o organizaciji, formaciji i upotrebi savremenih oklopnih jedinica. On smatra da je razumljivo što su organizatori i rukovodioci skoro svake vojske, iz osećanja odgovornosti, odvajkada otklanjali eksperimente i čvrsto se držali »proverenog«. Poslednji rat je kod obe ratujuće strane naročito ispoljio jednu sudbonosnu stagnaciju misli. Najbolji primer za to pružaju razvoj i upotreba oklopnih jedinica.

Često se dokazuje da je PT odbrana nadjačala oklopne jedinice tako da one više neće biti u stanju da vrše odlučujuće proboje. Međutim, kao prvi protivargumenat ovakvom tvrdnju bila bi stara izreka: *Svaki novi rat otpočinje onako, kako je prošli završen* (Koreja je to opet potvrdila). Poslednji rat se završio tolikim pridavanjem značaja oklopnim jedinicama, da bi svaki vojni rukovodilac, koji bi i jedan napad, makar i sa ograničenim ciljem, hteo danas da izvede bez oklopnih snaga, ili da sprovede uspešnu odbranu bez oklopne rezerve, bio ismejan. Pisac smatra da je opravdano čak i da se Drugi svetski rat obeleži kao *oklopni rat*, izražen udarima i protivudarima oklopnih snaga na velikim prostranstvima. U njemu su povremeni periodi statičke odbrane pretstavljali samo predahe izazvane iscrpljenošću oklopnih snaga jedne ili druge strane. Po sebi se razume da ne treba umanjivati ulogu vazduhoplovstva i neoklopljenih rodova vojske, naročito pešadije, ali ostaje zaključak da su u svim odlučujućim fazama Drugog svetskog rata oklopne jedinice

bile nosilac operacija na kopnu, i to kod obeju ratujućih strana. Polazeći od ovoga, može se pretpostaviti da će i pored pojačane PT odbrane i time smanjenih izgleda na uspeh, budući rat otpočeti udarima masovnih oklopnih snaga, u najmanju ruku u Evropi. Čak i kada bi jedna odbranena linija, uključujući PT odbranu, bila tako jako i duboko ešelonirana da njome bude zaprečen svaki metar od Severnog do Jadranskog Mora, i dalje, čak i ako bi u datom trenutku bila u potpunosti posednuta, neprijatelj bi ipak pokušao da je na jednom od slabih mesta probije — u kombinaciji sa primenom vazdušnih desanata. Čime bi on to mogao da postigne ako ne sa oklopnim jedinicama? Iskustvo poslednjeg rata pokazuje da je pravilno usmeren i izveden pokušaj proboja oklopnim snagama redovno uvek dovodio do uspeha. Ako bi se, pak, neprijatelj svojim oklopnim jedinicama dočepao slobodnog prostora, čime bi se on mogao zadržati i na kraju tući, ako ne protivudarima oklopnih snaga u njegov bok i pozadinu? Najzad, čime bi se moglo preći u protivofanzivu ako ne opet oklopnim jedinicama?

Pisac zatim prelazi na PT odbranu i osvrće se na njena pojedina sredstva o kojima ima sledeće mišljenje:

Mine. — Neosporno je da su mine efikasno odbranbeno sredstvo. Klasičan primer za to pretstavlja propala operacija *Citadela* (1943 godine), u kojoj su nemačke oklopne snage, koje su bile još uvek snažne, protivno savetima stručnjaka, bile sahranjene u ruskim minskim poljima. Međutim, minska polja mogu samo u manjoj meri da uspore pokret oklopnih jedinica i vrlo retko mogu da spreče njihove proboje. Razlozi za to su jasni — sporost u zaprećavanju, koje je u pokretnom ratu moguće jedino na putevima, kao i potreba da se ispred fronta i neposredno iza njega ostavljaju pro-

¹⁾ Lothar Christian: Gedanken über die Panzerwaffe. *Wehrwissenschaftliche Rundschau*, januar, 1953

lazi koji se retko mogu blagovremeno zatvoriti itd. Ipak izgleda da je baš ovo borbeno sredstvo dosada bilo mnogo zanemarivano. Tako naprimer, zar ne bi bilo moguće konstruisati mine raznih maskirnih boja, koje bi se u cilju brzog stvaranja minskih zapreka ubuduće mogle hiljadama bacati iz aviona, s tim da posle odgovarajućeg broja časova ili dana izgube moć aktiviranja. Time bi sopstvenim snagama bio ponovo otvoren put za izvršenje protivnapada. Iako ova misao tehničarima danas izgleda neekonomična, sutra bi možda mogla biti realizovana.

PT topovi. — Ovde naročito treba podvući razvoj bestrzajnih topova i bestrzajnog ručnog naoružanja (*tenkovskih pesnica, bazuka*, itd.). Mora se praviti razlika između *lovaca tenkova*²⁾, tj. oklopljenog samohodnog PT topa i PT topova koji se vuku ili nose. S obzirom na to da današnji tenkovi imaju topove iste jačine kao i *lovac tenkova*, on može da postigne nadmoć nad tenkom jedino većom brzinom i pokretljivošću. Poslednji rat je pokazao da su brzina i pokretljivost i za tenk važniji od naoružanja i oklopa, iako se u tome ne sme preterivati. Zato u dogledno vreme jedva može doći do izrazite nadmoći jednog od ovih sličnih oruđa. PT topovi koji se vuku, u poslednjem ratu nisu izneverili, ali oni predstavljaju samo pomoćno sredstvo koje zbog svoje nepokretljivosti treba da nestane iz opreme savremenih armija.

Pisac smatra da je razvitak bestrzajnih topova i ručnih bestrzajnih PT sredstava veoma važan. U slučaju da ova oruđa dostignu domet i tačnost pogađanja »normalnih«³⁾ vučnih topova, kao i veću pokretljivost, ona usled ovoga i svoje ekonomične masovne proizvodnje mogu postati opasan protivnik tenka. No, tačno je i to da u kritičnom trenutku odlučujuću ulogu ne igra samo naoružanje, već i postojanost ljudstva, faktor koji pri upoređenju tenka sa PT topom stoji na strani tenka.

Avijacija. — Poslednji rat je pokazao da na uspeh oklopnih jedinica odlučujuće utiče nadmoć u vazduhu. Od nje zavisi da li će se operacije moći izvoditi u *klasičnom stilu*, duž glavnih komunikacija; dalje, od nje zavise tempo marša i dotur, pregrupisanje snaga, posedanje polaznih rejona, izbor zemljišta i doba dana za izvršenje napada, kao

i dubina i tempo samog napada. Bez nadmoći u vazduhu nemačke »munjevit«⁴⁾ operacije 1939 — 1942 godine ne bi se mogle ni zamisliti. Nemajući ovu nadmoć, nemačke oklopne snage u Italiji, Africi i posle invazije u Francuskoj bile su unapred osuđene na propast. Pisac naglašava da je, pored neprijateljskih tenkova, avijacija danas jedini smrtni neprijatelj oklopnih jedinica.

Atomsko oružje. — Pisac smatra da mogućnosti praktične upotrebe atomskog oružja još nisu razjašnjene. Izgleda da zasada, u okviru taktičkih zahteva, ne bi bilo celishodno današnju pešadisku i artiljerisku municiju zamenjivati sa atomskom.

Posle svih gornjih razmatranja, pisac zaključuje da još nije pronađeno oružje koje bi moglo sa sigurnošću sprečiti efikasnu upotrebu oklopnih jedinica, tako da će one i ubuduće određivati lik operacija na zemlji — ukoliko se pri njihovom stvaranju bude vodilo računa o uticajnim mogućnostima protivničke avijacije. U poslednjem ratu, nije bilo oklopnih divizija koje bi taj naziv u pravom smislu zaslužile, a nema ih ni danas. U stvari, to su bile, a i danas jesu, motorizovane pešadijske jedinice sa tenkovskim jezgrom. Teškoća leži u tome što su u jednoj istoj jedinici spojena vozila sa gusenica i na točkovima, mada su njihova brzina i taktička upotreba potpuno različite. U ratu se dešavalo da je na drumovima motopešadija na kamionima izbijala daleko ispred tenkova, a na zemljištu van puteva daleko zaostajala iza njih. Na besputnom terenu na Istoku, a na Zapadu usled svoje vezanosti za puteve pod nadmoćnom neprijateljskom avijacijom, vozila na točkovima bila su prava koćnica oklopnih divizija. Na Istoku su partizani na retkim putevima često otsecali motorizovane delove od tenkova koji su bili prodrli već daleko napred, tako da su morali biti zaustavljeni i delimično vraćani u cilju čišćenja i osiguranja puteva za snabdevanje i evakuaciju ranjenika. Nemački vojnici neće lako za boraviti ovaj »sistem oklopnih konvoja«⁵⁾.

Ovaj problem tesno je povezan i sa stanjem u vazduhu. Ako obe strane raspolazu sa avijacijom iste jačine, tada već ne može biti reči o nekom urednom marševanju i snabdevanju, bilo danju bilo noću. Tu ne pomaže ni jača zasićenost PA sredstvima. A ukoliko neprijatelj zadobije nadmoć u vazduhu, on može skoro

²⁾ *Panzerjäger*.

u potpunosti prekinuti svaki saobraćaj na putevima, naročito danju.

Ova razmišljanja, kaže pisac, vode ka zahtevu da sve oklopne jedinice, od najmanje do najveće, u svom sastavu moraju imati isključivo vozila na gusenica. Time će one postati nezavisne od puteva i nepovredive, kako iz vazduha, tako i sa zemlje. Dalje, pretstavljajući pravu taktičku celinu, koja odjednom može naneti udar sa svima svojim snagama. U tom slučaju, oklopne jedinice ne bi morale svoje udare da vrše duž autostrada i puteva, već bi mogle da koriste taktički pogodnije zemljište.

Danas je svima već jasno da ugroženost iz vazduha iziskuje uvođenje velikog broja samohodnih PA vatrenih sredstava. Međutim, važnost pravilnog sadejstva sa sopstvenom avijacijom, koje će biti odlučujuće po uspeh ili neuspeh oklopnih jedinica, nije dovoljno shvaćena. Rukovođenje po dva kanala i sadejstvo preko oficira za vezu, koji su bili praktikovani kod Nemaca, nisu mogli da obezbede trenutno prilagođavanje izmenjenoj situaciji. Sporovi oko kompetencija, napadi na sopstvene trupe, pogrešna navedenja i odocnela dejstva, sve su to bile posledice ovog načina upotrebe taktičke avijacije. Iz svega toga, po mišljenju pisca, proizlazi opravdani zahtev komandanta oklopne jedinice, s kojim se možda avijatičari neće složiti, da kao što na moru komandant flote posredstvom nosača aviona vodi svoju avijaciju, tako i komandant oklopne jedinice mora raspolagati svojom sopstvenom taktičkom avijacijom. Ona mu služi za bliska izviđanja ispred fronta i na bokovima, za podršku u borbi i za zaštitu iz vazduha. Brzina modernih aparata omogućava veću udaljenost aerodroma od bojišta i garantuje blagovremenu intervenciju avijacije.

Ova činjenica traži od tenkovskog komandanta širu spremu, ali bi zato, s druge strane, trebalo pronaći puteve za njegovo rasterećenje. Za ovo stoje na raspoloženju razne mogućnosti kao:

a) smanjenje efektivna oklopne pešadije, tj. eliminisanje strelaca naoružanih puškama koji bi u napadu predstavljali samo hranu za topove ili ljudstvo za popunu;

b) objedinjavanje manjih delova za snabdevanje u čete za snabdevanje u sastavu bataljona, odnosno puka. Time bi se postigla ušteda u ljudstvu i u vozilima i olakšalo samo snabdevanje;

c) smanjenje jačine jedinica rodova vojske koji pomažu tenkove — u okviru jedne oklopne divizije, i to: oklopne pešadije — na 1 puk, artiljerije — na 1 divizion; a u krajnjem slučaju i eliminisanje samohodne artiljerije, itd., sve u korist tenkovskog jezgra koje treba da iznosi najmanje 300 tenkova. Ovo bi zahtevalo da se u okviru korpusa stvore artiljerijske divizije, samostalni pukovi jurišnih topova i samohodne artiljerije itd., za upotrebu na težištu dejstva i najzad,

e) upotreba oklopne divizije isključivo u okviru oklopnog korpusa, tj. nikakva samostalna upotreba pojedinih oklopnih divizija ili čak »borbenih grupa« u cilju neke »vatrene zaštite« ili u ulozi »žarača«.

Pisac naglašava da ovi putevi nisu novi. Sovjeti su ih na osnovu iskustava iz prošlog rata već uveliko iskoristili. Sovjetska »mehanizovana armija« sastoji se iz 2 tenkovske i 1—2 mehanizovane divizije. Direktno pod armijom stoje: 1 PA divizija, 1 artiljerijska brigada, 1 puk raketnih oruđa, 1 puk pionira, 1 puk za vezu i posebna rezerva jačine puka ili bataljona, kao i odgovarajući delovi pozadinske službe. Štabovi korpusa ne postoje. Ova »armija« po našim pojmovima odgovara korpusu. Tenkovska divizija u svome sastavu ima, otprilike, 2 tenkovska puka, 1 streljački puk, 1 puk minobacača, 1 puk PA artiljerije, 1 divizion artiljerije, 1 izviđački bataljon, 1 bataljon za vezu, 1 pionirski bataljon i odgovarajuće delove pozadine. Pored PA puka i svaki puk u sastavu divizije ima po jednu PA četu. Još iz rata je poznata koncentracija svih pozadinskih službi i ustanova u cilju povećanja borbenih efektivna jedinice.

U Sovjetskoj armiji, po mišljenju pisca, pada u oči umerena opremljenost divizija u pogledu teških oruđa, u korist teškog pešadiskog naoružanja (minobacački puk i raketni puk) i objedinjavanje teških oruđa u artiljerijske korpe, PA divizije, PT artiljerijske brigade itd. Na osnovu svega napred iznetog, pisac podvlači sledeće karakteristike o sovjetskim oklopnim jedinicama i načinu njihovog dejstva:

1) Srazmerno male, ali vanredno jake oklopne jedinice sa težištem na tenkovima. (Sovjetske tenkovske divizije sa oko 10.000 ljudi prema preko 20.000 ljudi bivših nemačkih tenkovskih divizija, imaju skoro dva puta više tenkova.) Ovim je obezbeđeno elastično komandovanje.

2) Objedinjavanje i masiranje svih tenkovskih snaga i teških oruđa na težištu, odnosno odlučujućem mestu.

3) Čvrsto vođenje potčinjenih jedinica direktno od strane armije naročito onih sa teškim naoružanjem, čime se postiže terećenje potčinjenih komandanata počev od divizije pa naniz.

Ukratko rečeno: *ne čarkati, već lupiti!* (kako je to propovedao nemački general Guderijan).

Postojanje jakih PA jedinica dokazuje da su Sovjeti uočili veliku opasnost iz vazduha i teže da zaštite svoje jedinice.

U toku poslednjeg rata, kaže dalje pisac, u Nemačkoj armiji se, usled uklanjanja starijih i iskusnijih komandanata i generalštabnih oficira od strane Hitlera, ukorenila navika da viši komandanti što više jedinica prepotčine svojim potčinjenim starešinama. To je išlo tako daleko, da su mladi 22 i 23-godišnji komandiri četa i komandanti bataljona vodili *borbene grupe* koje su se sastojale iz niza najraznovrsnijih delova rodova vojske i borbenih sredstava koje uopšte nisu poznavali. Ovo je imalo za posledicu rasparčavanje snaga i greške u komandovanju, pogotovu kada je komandir čete bio odgovoran i za snabdevanje municijom, gorivom i hranom.

Oklopna jedinica budućnosti, završava pisac, mora biti neka vrsta brzog ježa koji se može kretati po svakom terenu,

nanositi munjevit udare, a isto tako i brzo nestajati; ona mora biti u stanju da samostalno operiše na velikim prostanstvima, osiguravajući se izviđanjem i borbom u svim pravcima, pa i u vazduhu.

*

Analizirajući sva navedena razmišljanja i zaključke pisca, vidimo da se poput mnogih drugih protagonista savremenih oklopnih jedinica kao što su Lidel Hart, Fuller, itd., i on zalaže za stvaranje krupnih i, u pravom smislu te reči, *oklopnih jedinica*, sa vozilima oklopljenim i na guse-nicama, sa jakim PA vatrenim sredstvima i formacijskom avijacijom, s tim da se pored smanjenja brojnog stanja ljudstva poveća njihova udarna i vatrena moć.

Postavlja se pitanje da li su ove ideje, iako ekonomski teško ostvarljive, ipak pravilne i opravdane, pod uslovom da za upotrebu ovakvih oklopnih jedinica stoje na raspoloženju prostorni kompleksi zemljišta pogodni za masovnu upotrebu tenkova. Međutim, na planinskom i gušto pošumljenom zemljištu, ove krupne oklopne jedinice sa nedovoljno pešadije u svome sastavu i sa neprekidno ugroženim bokovima u toku pokreta i dejstava duž retkih i kanalisanih pravaca, verovatno ne bi dale željene rezultate.

St. P.

E. f. Zenger u. Eterlin: RAZMIŠLJANJA O OKLOPNOJ PEŠADIJI

Po nekim idejama i na osnovu manjih i nepotpunih ostvarenja pred Drugi svetski rat, a naročito zbog potreba koje su se javile tokom samog rata, došlo je do postepenog oformljavanja tako-zvane *oklopne pešadije*. To je specifična vrsta pešadije koja se načelno nalazi u sastavu tenkovskih jedinica. Od *motorizovane pešadije* razlikuje se po tome što joj vozila ne služe samo za transport, već ona sa vozila i dejstvuje, tj. vodi borbu slično kao posluga tenka. Prirodno je da ona ta vozila može i napustiti i boriti se peške. Razvoj ove pešadije još nije završen; još uvek se vrše razna poboljšanja i reorganizacija, kako po materijalnoj (vozila, oružje), tako i po organizacijsko-formacijskoj strani. U svom članu pod gornjim naslovom¹⁾, pisac daje

izvesne sugestije u tom smislu, uglavnom na osnovu nemačkih iskustava sa Istočnog fronta. On smatra da oklopna pešadija, ustvari, predstavlja dalji razvoj i usavršavanje motodesantne pešadije u sastavu tenkovskih jedinica, koja je na motornim vozilima pratila pokret tenkova, a borbu vodila peške. Ona se postepeno mehanizovala, tj. osposobila se da dejstvuje sa samih oklopljenih vozila. Najviši stepen takve mehanizacije dostignut je tokom rata u američkoj tenkovskoj diviziji tipa 1942, u čijem su sastavu bila tri potpuno oklopljena pešadiska bataljona. Oni su bili samostalni, tj. nisu sačinjavali puk, ali su se u štabu divizije nalazila dva štaba borbenih grupa za vođenje različito kombinovanih taktičkih grupa — prema potrebama situacije. Posle rata diviziji je dodat još jedan takav bataljon, kao i odgovarajuća artiljerija i drugo, a usto još i treći štab borbene grupe. Po ovom obrascu formirane su sada

¹⁾ Gedanken über Panzerinfanterie, von E. v. Senger und Etterlin, *Wehrwissenschaftliche Rundschau*, mart, 1953.

i francuske i italijanske oklopne divizije, a vojni protokol *Evropske odbranbene zajednice* takođe predviđa taj tip oklopne divizije. Problemi koje, prema piscu, treba konačno rešiti jesu: konstrukcija najpogodnijeg tipa vozila i organizaciono-formacijska pitanja.

Pisac naglašava da se pri ovome, pored taktičkih zahteva, mora voditi računa i o tehničkim mogućnostima kojima su svakako postavljene izvesne granice, pošto improvizacije ne vode do konačnog rešenja. Osnovni zahtevi koje tehnika u pogledu konstrukcije vozila mora da zadovolji su ovi:

— brzina na putevima mora da bude ravna brzini motorizovanih delova upotrebe, a van puteva takva da vozila mogu dovoljno brzo da izbegnu nadmoćnu vatru čak i na težem zemljištu;

— vozila moraju imati sposobnost kretanja van puteva, prvenstveno po blatnjavom i raskvašenom zemljištu, kao i mogućnost lakog savlađivanja uspona;

— oklop treba da štiti samo protiv pešadijske vatre i parčadi granata, kao i protiv pritiska i toplotnog udara izazvanog atomskom eksplozijom; korisna je obloga od azbesta, kao i kose površine. Treba težiti oklopu koji je odozgo zatvoren, iako to donekle stešnjava poslugu;

— konstrukcija treba da bude prosta, ali takva da sva odgovarajuća oruđa mogu dejstvovati sa samih vozila; bestrzajna oruđa su u tom pogledu veoma pogodna i pri njihovoj upotrebi otpada potreba za kupolom; najzad,

— vozila treba da imaju dovoljan prostor za posadu — borce (naprimer za jedno odeljenje); iskustva pokazuju da je posada od 7 boraca i 1 vozača najpovoljnije rešenje.

Po piscu najbolje vozilo je oklopljen guseničar težine oko 15 tona, sa motorom od najmanje 400 KS.

U odeljku Organizacioni zahtevi mehanizacije pisac navodi da, kao osnovu treba, s jedne strane, imati u vidu posebnu taktiku vođenja borbe sa vozila, a s druge i to da oklopna pešadija mora do odgovara i borbi peške. Tu se pojavljuju tri problema: prvo, uslovi borbe mehanizovanih jedinica zahtevaju, po iskustvu, *četvornu* formacijsku podelu, a borbi peške bolje odgovara *trojna* podela; zatim, borbena dejstva mehanizovanih jedinica su uglavnom napadna dejstva, te specijalne jedinice teških mitraljeza (koje igraju glavnu ulogu u odbrani) nisu neophodne. Ta dva problema

mogu se rešiti na taj način ako se četvrtoj mehanizovanoj jedinici, pri borbi peške, dodeli uloga mitraljeske jedinice. Najzad, treći problem je takođe u vezi s tim. Teža oruđa se pri borbi sa vozila ne moraju prenositi na rukama, a sva municija je pri ruci. Međutim, pri borbi peške kod tih jedinica nastaje stoga pitanje posluge — naročito nosilaca oruđa i municije. Taj se problem donekle rešava mogućnošću da vozila mogu prići sasvim blizu borbenog položaja. Ali je usled najrazličitijih mogućih borbenih situacija ipak neophodno da jedinica bude tako sastavljena, da se može naći ljudstvo za zadatke kojih pri borbi sa vozila nema. Pisac to ljudstvo naziva *organizaciona rezerva*; ono pri borbi peške daje poslugu za mitraljeze, minobacače i sl. No, pri mehanizovanoj borbi, ono mora imati svoje normalne zadatke kao i sve ostalo ljudstvo.

Sve to nalaže da organizacija oklopne pešadije mora u svim pojedinostima da bude veoma gipka i njeni elementi ne smeju da budu kruto uklopljeni. A sem toga, sve njeno ljudstvo mora da bude svestrano obučeno za razne dužnosti, naročito za posluživanje svih oruđa u jedinici. Takav način obuke je u odgovarajućim jedinicama Armije SAD već priлично sproveden. A vezi s tim, i sve naoružanje bataljona treba da bude jednako: bataljonski delovi i tzv. *pristapske jedinice* ne treba da imaju neka specijalna oruđa kojih u četama i vodovima nema.

Na osnovu iznetog, pisac daje sledeće sugestije za formaciju jedinica oklopne pešadije:

Vod treba da ima 4 vozila; ljudstvo četvrtog vozila čini *organizacionu rezervu*, tj. za slučaj borbe peške upotrebljava se kao mitraljesko (minobacačko i sl.) odeljenje; brojno stanje voda iznosilo bi 28 boraca.

Četa bi obuhvatala 4 voda po 4 vozila, s tim što bi četvrti vod činio organizacionu rezervu za slučaj borbe peške. On može u tom slučaju predstavljati mitraljeski vod, a na vozilima, za njegovu zaštitu, ostalo bi odeljenje PA mitraljeza. Pored toga, četa bi trebalo da ima još i peti vod srednjih minobacača (na vozilima-4 oruđa, peške — 2 do 3 oruđa). Četa bi ukupno brojala 120 boraca i 22 vozila.

Bataljon bi bio sastavljen od 4 čete, s tim da četvrta četa predstavlja organizacionu rezervu, a usto bi imao i posebnu četvrtu teškog naoružanja (PT vod

od 6 oruđa, 2 voda teških i 1 vod PA mitraljeza). Bataljon bi obuhvatao oko 115 borbenih vozila. Tako formiran i opremljen, bataljon bi predstavljao, po mišljenju pisca, zaista potpuno mehanizovanu, veoma gipku, pokretljivu i snažnu jedinicu.

*

Članak je svakako od interesa, jer u izvesnoj meri osvetljava današnje tendencije razvoja oklopnih jedinica. Takav tip oklopne pešadije dosta bi se približio tzv. *Tank-Marines* koje već duže vremena propagira Lidel Hart, kako to sam pisac navodi.

Međutim, treba imati u vidu da takva jedinica odgovara, uglavnom, ravničastom

zemljištu, dok se na onom težem ne bi smela odvajati suviše daleko i suviše dugo vremena od dobrih puteva, zbog potrebe snabdevanja velikim količinama pogonskog goriva i municije.

Ovaj je članak donekle obradio samo tehničko-organizaciska pitanja oklopne pešadije, dok njenu taktičku upotrebu jedva dodiruje. Bila bi interesantna razmatranja i u tom pogledu, naročito na osnovu ratnih iskustava. Kroz njih bi se moglo nazreti i to da li, i u koliko, postoje eventualne tendencije da se oklopna pešadija u neku ruku osamostali, tj. organizuje i van sastava tenkovskih jedinica.

Z. S.

ВОЈНА БИБЛИОТЕКА — СЕРИЈА САВРЕМЕНИКА

Генерал Ер: **АРТИЈЕРИЈА — НЕКАД, САД И УБУДУЋЕ**

Ускоро ће изаћи из штампе „Артиљерија — некад, сад и убудуће“ од Ера, као VII књига серије савременика. Књига се штампа латиницом на око 400 страна. Цена ће бити око 300 динара. Предговор нашем издању написао је генерал-мајор Радивоје Јовановић.

Писац ове књиге, француски генерал Ер, један од најистакнутијих артиљериских официра Француске војске, дао је темељну студију организације и употребе француске и немачке артиљерије пре и у току Првог светског рата. Поред тога, изнео је и своје мишљење како убудуће треба организовати и употребљавати артиљерију с обзиром на техничке могућности њеног даљег развоја.